

TWAR

15
1998

Náše platy, honoráře - úbohost, hanba!
A z druhej strany na nás útočia bojovníci post-
moderny, ktorí kážu módne sa hrajkat na
vlastnom piesočku, kašlat na odveké poslanie
skumníkom, inžinierom ľudských duší, zastán-
com práv ponížených a urazených.
Štefan Moravčík

LITERÁRNÍ OB TÝDENÍK

17. září

14 Kč

Samoty Josefa Hory

Vladimír Křivánek

V Horovi zrodil se dnes veliký básník spiritualista, ale řekl bych, také básník osiřelý a ochořelý, básník pohrobek, bez víry náboženské, právě jako bez důvěry v každou soustavu metafyzickou: básník, který přišel za soumraku, když pohasla již všechna světla na zemi a na nebi se posud nerozžala.

F. X. Šalda, Šaldův zápisník 1934

Chceme-li přesněji vymezit místo a úlohu Horovy osobnosti a jeho básnického díla v dějinách české literatury dvacátého století, zjistíme možná s překvapením, že Hora byl v několikerém smyslu básníkem osamělým. Ve své generaci stál osaměle jako jediný významný básník vedle plejády generačních druhů - prozaiků: Čapka, Vančury, Poláčka či Langra. Jeho básnické dílo nesplynulo ani s programovým směřováním autorů předválečné moderny, ke kterým měl generačně nejbližší, neztotožnilo se ani s mladou generací poválečných básníků uhranutých avantgardistickými objevy. Jeho proletářská poezie z počátku dvacátých let se vymykala vlně apelativnosti, apriorní tendenčnosti, siláctví revolučních gest svým důrazem na etický rozměr sociálního osvobození, perspektivou sebezdokonalování člověka, důvěrným až harmonizátorským vztahem k žité skutečnosti i absenci momentu třídní nenávisti. Po rozchodu s politikou komunistické strany se koncem dvacátých let vyhraňuje v básnickou osobnost prvořadého významu, v hlavního reprezentanta meditativní lyriky, jenž předznamenává další vývoj poezie a spoluvytváří se Seifertem, Hrubínem, Halasem, Holanem a Zahradníčkem silný a dosud nedostatečně doceněný proud básnické tvorby, již tradičně nazýváme „poezie smrti, času a ticha“.

I v těchto letech tvůrčí zralosti a slávy zůstal Hora osamělým hledačem, ztrativ ví-

ru v revoluční perspektivu, nezískal však ani víry náboženské; zůstal osamělý, bez opěrných bodů metafyzických systémů, bez majáku Božího řádu, bez kolektivního entusiasmů sociálních věr, sám se svou křehkou, zranitelnou a subtilní duší, konfrontován ve své přijaté samotě s rytmem soumravného světa, s jeho kataklyzmaty sociálními i nacionálními, s existenciálními dramaty, sám ve víru pochyb, vydán úvahám o definitivě lidské existence, vydán prchajícím vteřinám, vydán napospas plynoucímu času, jenž pro něho hrál roli klíčovou jako dominantní téma jeho tehdejšího díla, jako úhelný kámen jeho básnické architektury, ideový i básnický svorník, který držel ve šťastné jednotě předmětnost básnického vidění světa a intenzivní emocionální prožitky, smyslové okouzlení „všemi krásami světa“ s ponorem intelektu pod povrch jevů, snoubil „kořist smyslů“ s přesahem do abstraktních poloh básnické transcendence.

Jeho poezie působila ve srovnání s pěnivými, proměnlivými, asociativně exponovanými gejzíry poetistické obraznosti tradičně, ba i staromódně, byla úzce spojena s předmětným světem a řád tohoto světa se vtiskoval do básnickovy obraznosti, dával jí svou strukturu, vytvářel jí pevný rámec. Umožňoval básníkovi však v konfrontaci subjektivně zvládnutého prožitku se státností vnějšího světa nacházet harmonický soulad, šťastnou rovnováhu subjektivního rozehvěnění a objektivní, stabilizující předmětnosti zobrazované skutečnosti, rovnováhu ducha a hmoty. V tomto smyslu hovoří i Šalda o Horově sbírce Strom v květu o solidnosti a vnitřní rovnováze: „Krásná vnitřní rovnováha, cosi bezpečného a spolehlivého i v největším výkyvu entusiasmů, jej charakterizuje.“ /O nejmladší poezii české, 1928/ I vývoj Horovy zralé poezie, který byl označován pojmy jako zduchovnění, spiritualizace, zniternění, abstraktnění,

subjektivizace, dokládá obdobná východiska, která jsou založena na úzkém spojení subjektivního prožitku s mimosubjektivním předmětným světem či výchozí soulad mezi zobrazovanou skutečností a vnitřním prožitkem. Horovy básně pravidelně vycházejí z obrazu vnějšího světa, ležícího mimo vnitřní svět subjektu - přírodní i městské motivy, momentky intimního předmětného mikrosvěta (např. žně, předjaří, soumrak, ulice, ruce, okno, knihy na stole atd.), ale tento výchozí konkrétní motiv vnějšího světa bývá v básni záhy podroben konfrontaci se stále silicím subjektivním pocitem, čímž bývá oslabována jeho reálná jevová stránka a zvýrazňována skrytá, potenciální souvislost vnějšího světa a vnitřního života, přičemž subjektivní nálada, pocit, nehmotná představa se propojují s původním obrazem reality a mnohdy jej zastihují, přetvářejí si ji do podoby symbolu, aniž však ruší její původní význam.

Zvýrazněním Horovy osamělosti jako konstitutivního rysu jeho básnického vývoje však nelze interpretovat Horu jako básnického solitera stojícího mimo rámec vývoje soudobé české poezie jako celku, mimo střetávání a vzájemné ovlivňování generačních a individuálních stanovisek, skupinových estetických postulatů, stejně tak i mimo rámec politických, kulturních a ideových sporů. Lze tím především naznačit, že Horovo dílo nebylo lehce a samozřejmě nesené na střídajících se vlnách dobových poetik, nesplynulo s běžnými, obecně rozšířenými dobovými a generačními představami a normami, vstřebalo sice mnohé z dobového klimatu literárního a uměleckého, bylo však vytvářeno jaksi nesamozřejmě, s nadhledem intelektuálním i tvárným, často s racionálními i estetickými výhradami vůči převládajícím dobovým módám. Jsem přesvědčen, že jakákoliv i sebelákavější módní jednostrannost myšlenková i estetická stála proti Horovu tvůrčímu naturelu, byla autorem intelektuálně demaskována a její svůdnost korektivem rozumu i citu přetvořena do osobité, vyrovnané, harmonické a neopakovatelné podoby.

Nelze zapřít mnohokrát zdůrazňovaný vliv předválečné moderny na první dvě sbírky Horovy. Jesliže v debutu nazvaném prostě Básně se mísí ještě silný vliv symbolismu s vitalistickým zpěvem dychtících smyslů a svár vnitřního, duchovního a vnějšího, smysly kořistěného dění je překonáván příklonem k vitalisticky chápanému životu v senzualistické mnohosti prožívání, pak druhá sbírka Strom v květu, ještě silněji poznamenaná vlivem předválečné moderny (Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Setkání
pod Hostýnem

Jak to bylo
s Foltýnem?

Rozhovory
s J. Zogatou
a J. Krynickým

Poznámky
českého čtenáře
slovenských knih

Miloš Dokulil
Že bychom byli
na křižovatce?

Z archivu PNP:
Otakar Dorazil

Z poezie
poznánských
autorů

Verše J. Žáčka

Josef Hora

Co bylo mé,
už není moje

I smutno mi i veselo je.
Co bylo mé, už není moje.

Co bylo stínem, tvar má nyní,
i děkuje mi i mě viní
a odchází. To moje dílo
jak vždy od rukou odstoupilo
a soudí mě. I čekám tiše
na moudrost soudu, na hlas z výše,
na jazyk vah, jež lehkou paží
v mém výtvoru i mě si zváží.

Vám všechen květ, vám zvuk a světlo,
jež po prstech mých v dílo slétlo,
vám křídla dechu mého,
na hranách jeho uvízlého,
a mně jen hořkost mého kvasu,
mně nejistotu poločasu,
mně nahou zem, jež po žni zbyla,
mně jenom marnost mého díla.

I smutno mi i veselo je.
Co bylo mé, už není moje.

jazyce vlastním poezii

Rozhovor s básníkem Ryszardem Krynickým

Vaše básnická generace, označovaná jako Nová vlna, vstoupila do literatury v druhé polovině šedesátých let s poměrně vyhraněným postojem ke svým předchůdcům. Jak dnes vidíte poezii a dobu, v níž jste debutoval?

V šedesátých letech působilo několik literárních spolků. V Krakově byla skupina Nyní, kam náležel Adam Zagajewski, Julian Kornhauser a další, já byl - podobně jako Stanisław Barańczak - členem poznaň-

ských Pokusů. Mé poetiky se to dotýká jen částečně. V době svého debutu jsem cítil mentální spojitosť s poezií krakovské avantgardy, s básnickým stylem, který v Polsku vznikl ve dvacátých letech, zejména pak s básníkem Tadeuszem Peiperem. Některé jeho básně byly přeloženy do češtiny. Mým druhým vzorem byl Julian Przyboš. Básně, jimiž jsem debutoval, se začal více zajímat až později. Na druhou stranu jsem si velmi cenil Zbigniewa Herberta. Moje generace postupně zapouštěla kořeny: vrstevníci se bouřili proti těm starším - každý proti někomu jinému.

V tomto ohledu stojí za zmínku společná aktivita Kornhausera a Zagajewského...

Julian Kornhauser a Adam Zagajewski napsali ostrou knihu esejí Nepředstavený svět, v níž polemizují s předchozími básníky. Kornhauser kupříkladu s Herbertem. Kniha vyznívá jako výtka, že předchozí generace nepředstavila skutečnost, v níž žijeme.

Konec šedesátých let vaše dílo posunul novým směrem. Lingvistická poezie z roku 1969, kdy vyšla sbírka Akt narození, je diametrálně odlišná od básní ze sedmdesátých let, charakteristických svou aforističností, důrazem na etiku...

Souvisí to s tím, o čem jsme už mluvili. Kořeny Aktu narození sahají do meziválečných desetiletí. Jazyk sbírky není adresován

k čtenářům. Jsou to zašifrované verše. Mne a moji generaci formovaly roky 1968-1970, mohu uvést konkrétní data: březen 1968, kdy polští studenti protestovali proti cenzuře a dalším nešvarům; souhlasil jsem s nimi už proto, že paralelně probíhala velmi agresivní vládní kampaň proti inteligenci a Židům: výbuchy antisemitismu řízené vládou - byla to bolestná a šokující zkušenost. Jednadvacátého srpna téhož roku jsme byli zaskočení znovu, celá má generace sympatizovala s Pražským jarem. Nakonec, v prosinci 1970, protestovali dělníci. Tyto smutné zkušenosti mne vedly ke změně básnického jazyka i stylu: nechtěl jsem psát zašifrovaně, být jsem i předtím psal politické básně. Věděl jsem, že po tolika zkušenostech musím hledat jiný jazyk i způsob vyjadřování. Způsob, který moji kolegové ze skupiny Nyní nazvali „mluvení přímo“. Proto je už druhá knížka úplně jiná. Nový způsob se ovšem rodil pomalu: občas jsem psal jako publicista, nelíbilo se mi to a hledal jsem dál. Myslím, že vlastní výraz jsem našel v knize O málo více z roku 1981. Kondenzované obrazy z Aktu narození tu jsou spojeny s bezprostředností. Je mi jasné, že mnohé mé verše byly publicistické. Básně nemusejí být srozumitelné, ale měly by být čitelné.

Například Brodskij v podobné situaci nepsal pro publikum...

Nepsal a měl pravdu. Mně se to však nezdálo dovolené. Bojím se publicistiky, ale myslím, že obzory světa jsou rozlehle. Chtěli jsme ukázat čtenářům, v jakém prostředí žijí.

Jakou cestu urazila vaše generace od šedesátých let?

Každý se především vrátil k sobě. Několik let jsme psali básně, které se navzájem velmi podobaly. Byly pak nazvány Novou vlnou. Každý z nás byl samozřejmě jiný: Barańczak je nezaměnitelný se Zagajewským. Každý se vrátil k sobě a ke svým elementárním, zpravidla metafyzickým problémům: proč jsme byli stvořeni. Ty otázky se dotýkají našeho bytí a osudu, existence Boha. U Barańczaka a Zagajewského už řadu let metafyzika dominuje.

Co si myslíte o spojení poezie s náboženstvím nebo filozofií? Je to do jisté míry specifikum nové polské literatury; také vaše básně jsou filozofické...

Svoji poezii bych neoznačil ani jako filozofickou, ani jako náboženskou. Mé básně kladou náboženské a filozofické otázky, avšak činí to v jazyce vlastním poezii. Myslím, že básník je v mnohem lepší situaci než kupříkladu teolog, neboť si může dovolit naivní otázky. Může být navíc šilený a precizně promlouvat svébytným jazykem, prostřednictvím konkrétních slov.

Čím byl pro vás jakožto spisovatele konec osmdesátých let? Situace se změnila a mnozí autoři procházeli krizí...

Pro mne to bylo především vysvobození: konec cenzury. Řadu let jsem publikoval jen ve druhém oběhu a v emigraci. To, že mé knihy začaly vycházet legální cestou, pro mne znamenalo mnoho. Také jsem mohl realizovat dávný sen: založit se ženou nakladatelství a vydávat tam díla svých oblíbených básníků. Ve velikém nákladu tu vyšly například verše Wisławy Szymborské.

Ptal se DALIBOR DOBIÁŠ

Ryszard Krynicki

Polský básník a nakladatel (nar. 1943 v rakouském St. Valentinu). Debutoval v 60. letech knihou *Pud honby, pud útěku*, dlouhou dobu nemohl oficiálně publikovat a působil v tzv. druhém oběhu (polská obdoba samizdatu). Autor sbírek *Akt narození*, *Náš život roste*, *O málo více*, *Nicotě navzdory* a d. Se svou ženou vede nakladatelství A5, přednáší na univerzitě, překládá z němčiny (P. Celan, N. Sachsová). V češtině je znám ze samizdatu (sborník *Slovo a zed*), několik Krynického básní otiskl časopis *Host*.

•••

mé království není z této farnosti
mé království kulhaverní je z jiné, z útěku
z farnosti útěku jsem synem náhlé násilím vynucené cesty
v bezcestí cesty mám rozložit tábor
oko velikého půlnočního pláce
oko veliké půlnoční nespavosti
oko v hlavě hladu, oko v hlavě honby

namiřeny na mne veškeré oštěpy štěpů
spektrum pohledu

na pahorku únav usnout vedle tebe
obnažené po poslední větu

tříkrátě polský svůj kurs změnil zlotý
když v cizích písčinách, matko, rozkládalas mé kosti

tak otče písek už pod víčky nepřes(y)pávej
válka je před námi dokořán, válka navěky
oko velikého půlnočního pláce

na pahorku únav usnout vedle tebe
obnažené po poslední oko

••

sousedíme pokožkami
příliš těsně, aby to šlo těsněji. Ta rozluka
skrže muže, jež ti připomínám, trvá
skrže muže, co dřív si tě proměřovali, cizojazyčné
nádraží textu, skrže ženy,
které jsem neměl natolik, abych teď na ně zapomněl; jenom
ten prvotní pach, jen po něm se poznáváme jak po mateřštině
na cizozemském rodném nádraží, nejtěsnější, tudíž
nejvíc vzdálení, milovněnavísní
dva cizí štěpy, jež se ujal na jednom kmeni
na státém kmeni pohledu, kmeni hovorů; oštěp
zpíváje protkl dvě zvířata, zvířata dechu, který utkvěl
nám v hrdlech (oštěp? dech?); oštěp, který byl

vštípen, strom nedá
jiný nežli nespavost; souseďme pokožkami
tak daleko, že už nelze mluvit
o rozluce; trvalo to mezi námi jak příliš dlouhá cesta,
když vlak má zpoždění a naše cizí žena musí sama čekat
na liduprázdné stanici
s náhodným neznámým; trvalo mezi námi? to těsné
odklonění, pramen odkloněný od skal o bývalý vodopád, o náhlý
pramen písmene od bývalých úst odkloněná hláska; souseďme
pokožkami pohledu

(ze sbírky *Akt narození*, 1969)

•A vážně jsme neměli ponětí

Adamu Michnikovi

Asi jsme byli ještě dětmi, neměli jsme zkušenosti,
věděli jsme jen, že nás nutí věřit lžím,
a vážně jsme neměli ponětí, co chceme,
kromě uznávání lidských práv a pravd,
když jsme v houfu na náměstíčku
kolem pomníku velikého básníka,
co mládí prožil v porobené zemi, ostatek života ve vyhnanství,

zapalovali cigarety a prohané noviny,
zapalovali cigarety, ač nám zaneřádovaly těla,
zapalovali noviny, že nám zaneřádovaly mysl,
četli ústavu a deklaraci lidských práv
a vážně neměli ponětí, že lidská práva se mohou octnout
v rozporu s občanskými zájmy,

a vážně neměli ponětí,
že se dá poslat taková spousta bojových vozidel proti bezbranným,
proti nám, co jsme byli ještě děti
ozbrojené jen idejemi, o nichž nás učili ve škole
a jimž nás v týčhž školách odnaučovali,
ozbrojené idejemi básníka, kolem jehož sochy jsme stáli,
a vážně jsme neměli ponětí,
že všechny ty ideje se dají škrtnout
vyděračskými proslovy, provokačními články,
nelítostnou dragonádou naduté, syté přesily,
zmnohonásobeným lhaním lhaní,

a vážně jsme neměli ponětí, že dospělí nebudou věřit nám,
ale zmnohonásobenému lhaní, že se všecko dá škrtnout,
na všecko zapomenout
a předstírat, že se nic neděje,
a vážně jsme neměli ponětí, že to, co přijde pak,
překoná naše nejsmělejší představy,

a vážně jsme neměli ponětí, že paměť je nepřitelem občana,
a vážně jsme neměli ponětí, že žijící zde a nyní
máme předstírat, že žijeme jinde a jindy
a nanejvýš bojovat s mrtvými
skrže železnou oponu mraků

(1978)

Cáry spáleného papíru

Planety spáleného papíru
padají do ulice;

ještě před pár nebo před pár tisíci lety
sis mohl pomyslet,
že taky nebe trpí nedostatkem místa
a v jistých lhůtách pálí své protokoly,
kam zaznamenávalo veškeré skutky
každého,
kdo se objevil na zemi;

to, co teď pociťuješ,
nemohl bys nazvat rezignací
ani nepřítomností naděje.

(ze sbírky *Náš život roste*, 1978)

Do zdi

Žena obrací zrcadlo
do zdi: a teď ve zdi
se zrcadlí mrtvý snih,
skřípe pod okovanými botami.
Plamen křehne.
Nicota nasazuje bodáky.

(1981)

•••

Hukot, praskot, vřava
rušičky. Nicota má práci.
Varšava jedna
vysílá rockovou hudbu:
underground, traticí se
hlasy. Skrz jek a hvězdy
proráží strašlivé
vědomí smrti. Bože,
ne.

(1983)

•••

Básně? Hlasy?
Nářky srnek a vlků.
Skrže mne tryská pramen
krásky? Pochybnosti a žalu.
Proto mlčím.

(1985/6)

Přeložil MIROSLAV ČERVENKA

S polečenská dominace a symbolický kapitál přednášky Pierra Bourdieua

V červnu letošního roku proběhl v pařížském Institutu pro arabský svět cyklus pěti přednášek známého francouzského sociologa Pierra Bourdieua (narozen 1930) nazvaný „La domination“ neboli ovládnání.

Bourdieu se v nich vrací ke svým již dříve formulovaným teoriím o ovládnání sociálního prostoru za pomoci získávání a udržování jistých forem společenského kapitálu.

Bourdieuho spisy čítající ke třicítce svazků jsou považovány za obtížný materiál k četbě a ke studiu. Autor jako by se snažil o maximální objektivitu svého jazyka, neponechává v textu skulinu pro nesprávné pochopení argumentace a tím vyžaduje od čtenáře neustále zvýšenou pozornost. Text působí zahuštěně, s velkou koncentrací precizních termínů. Přednášky měly volnější tempo, ale přesto nelze říci, že by byl Bourdieu úchvatný řečník obratně vtahující posluchače do svých úvah. Tyto charakteristiky uvádím proto, že přednášky se po celou dobu konání těšily velkému zájmu veřejnosti a přednáškový sál byl pokaždé zaplněn, přičemž mezi posluchači zdaleka nepřevládali studenti a odborná veřejnost.

Důvodem tak živého nadšení pro myšlenky prezentující se spíše odtazité je patrně pozice, kterou si Bourdieu vytvořil na veřejnosti díky svému pojetí role intelektuála ve společnosti. Je to rozhodně angažovaná role, v níž analýza, v tomto případě sociologická, je nikoli pouze cílem, ale nástrojem kritiky společenských mechanismů. Kritická linie jeho práce jej přivedla v poslední době k publikování souboru článků,

vystoupení a rozhovorů (Contre-feux, Libé/Raison d'agir, Paris 1998) se společným motem odporu proti neoliberalismu a mýtu mondializace.

Ve výkladech o společenském kapitálu se Bourdieu zabývá především tzv. symbolickým kapitálem a mechanismy legitimitace moci. Získání symbolického kapitálu předchází podle něj často nárokům na materiální výhody, to jest ekonomický kapitál. Proporce mezi ekonomickým a symbolickým kapitálem se mění podle typu společnosti.

Bourdieu napsal v sedmdesátých letech práci věnovanou rozboru společnosti Kabylů v Africe, kde je symbolický kapitál naprosto určující ve společenských vztazích. Zmiňuji se o ní nejen proto, že Bourdieu z těchto svých starších výzkumů použil příklady v červnových přednáškách, ale také proto, že posloužila sociologovi Ivo Možnému ke srovnání kabylského způsobu života s některými rysy socialistické společnosti v předlistopadovém Československu. Zajímavé je, že i Možnému připadá Bourdieu zbytečně komplikovaný, a požaduje jeho „zprůzračnění i za cenu mírné simplifikace“. V knize „Proč tak snadno... Některé rodinné důvody sametové revoluce“, vydané v Sociologickém nakladatelství roku 1991, najdeme obsáhlé citace z Bourdieuho původní práce. Pro zájemce o překlady z Bourdieuho studií lze uvést ještě článek Sociální prostor a symbolická moc otisknutý ve sborníku Cahiers du CEFRES, č. 8, vydaném v Praze 1995. Jiné texty bohužel v češtině nevyšly.

Bourdieu se v přednáškách obsáhle zabýval dalším typem společnosti, v níž je

rozdělení moci závislé téměř úplně na symbolickém kapitálu, feudální společnosti. Analyzoval především její elitu - šlechtu a šlechtictví obecně. Definoval jeho postavení slovem exkluzivita, jemuž přesně odpovídá český výraz výlučnost, ve smyslu vyloučenosti z běžných sociálních norem. Šlechtic nemusí tyto normy respektovat, ale povýšenost nad ně je spoluurčována právě tím, že ostatní je dodržovat musí.

Poměr mezi obecným a výlučným přetrvává i v soudobé společnosti, kritériem je vždy relativní nedosažitelnost exkluzivního postavení nebo předmětu. Bourdieu vidí okamžik, kdy by se parfém dříve považovaný za luxusní začal prodávat hromadně v supermarketu, jako vyhlášení devalvace, které nutně vyvolá objevení nového luxusního parfému.

Při udržování svého symbolického kapitálu se šlechta věnuje řadě činností, z utilitárního pohledu buržoazie (především maloburžoazie) naprosto zbytečných, jako jsou slavnosti, hony, okázalé přehlídky, nepsmyslné utrácení a vše, co by mohlo být zahrnuto slovy výstřednost a marnivost.

Diametrální rozdíl mezi vnímáním hodnot u šlechty a buržoazie připomenul Bourdieu na přístupu ke vzdělání. Ve chvíli, kdy mohou děti z rodin buržoazie dosáhnout stejného vzdělání jako potomci šlechty, mají výrazně lepší výsledky, právě proto, že vzdělání berou příliš vážně, se zřetelem k efektivnosti naučených znalostí.

Šlechta legitimizuje své postavení za pomoci titulů a podporuje je některými dalšími atributy, např. starobylostí rodových držav, stálým předáváním zámek a panství

z generace na generaci, takže vzniká vlastně zhmotnělá historie rodu.

Hodnotu starobylosti samu o sobě uvedl ovšem Bourdieu jako argument sloužící tam, kde jde o úmyslné vzdání se od počátku, vnímaného jako něco násilného. Úctyhodnost stáří je uplatněna jako symbolický kapitál. Tuto strategii využívají v současnosti i výrobci, kteří zákazníkovi připomínají desetiletí trvání své firmy.

Bourdieu nevnímá významy symbolického kapitálu jako jednou provždy dané, ale jako závislé na hodnotách sdílených prostředím. Často pro ně platí „hra dichotomie“, jak to nazval, přičemž doplňkovou dvojici mohou být např. adjektiva silný a chytrý nebo fyzický a psychický. Pro různá společenství mají různou hodnotu, je známo např. opovržení pro atletická těla v židovských komunitách, zatímco jinde je kult sportu oblíben.

Symbolický kapitál vyložil Bourdieu jako proměnlivou hodnotu působící vždy v interakci s jinými typy kapitálu, často přispívající k jejich násobením. V této souvislosti zmínil symboliku moci obsaženou v uměleckých dílech, např. princip frontalit, gesta jezdeckých pomníků, ale i prozaičtější úpravu interiéru v kancelářích šéfů, v nichž jde často o to, jak dlouhý koberec překonáme, než dojdeme k šefovu pracovnímu stolu.

Zajímavou ukázkou transformace přímé fyzické síly v symbolický kapitál byl příklad vojenské přehlídky. Platí pro ni podobný mechanismus jako pro starobylost: estetizací formy se původní brutalita proměňuje v hodnotu reprezentace.

Na těchto a řadě dalších příkladů představoval Bourdieu koncepci symbolického kapitálu, která je jeho vlastním příspěvkem k sociálním teoriím. K motivacím svého úsilí uvedl, že se pokouší překonat rozdvajenost existující mezi materialistickým hlediskem vnímajícím společnost jako souhrn téměř fyzikálních vztahů a teoriemi založenými na sémiologii s vizí společnosti jako abstraktní struktury.

KLÁRA SIMANDLOVÁ

Nositelky básnického poselství a pařížském trhu poezie

Nositelky básnického poselství je volným překladem názvu francouzské organizace *Les messageres du poème*, která si vzala za úkol propagovat básnickou tvorbu žen. Před čtyřmi lety stáli u jejího zrodu novinářka Christiane Laifaoui a básník a maliř Jean-Claude Rossignol, kteří se odmítají smířit se skutečností, že ve francouzsky mluvících zemích žena obtížněji dojde veřejného uznání než muž.

Cílem organizace je vydat dvojsvazkovou *Antologii ženské frankofonní poezie*, která bude prezentovat tvorbu více než tři set autorek ze třiceti zemí. Vybrané básně musí kromě umělecké hodnoty splňovat jedinou podmínku: být napsány přímo ve francouzštině bez ohledu na to, který jazyk je autorčinou mateřštinou. Christiane Laifaoui a Jean-Claude Rossignol už několik let vytvrvaly korespondují s nakladatelstvími a literárními časopisy v Evropě, Severní, Střední a Jižní Americe, v Africe a v Asii a neustále se pídí po nových jménech.

I když si uvědomují, že antologie nemůže obsáhnout ženskou frankofonní poezii celého světa, přece by byli velmi neradi, kdyby jim nějaká významná básnířka unikla. A proto s publikací nespěchají a pilně shromažďují materiály.

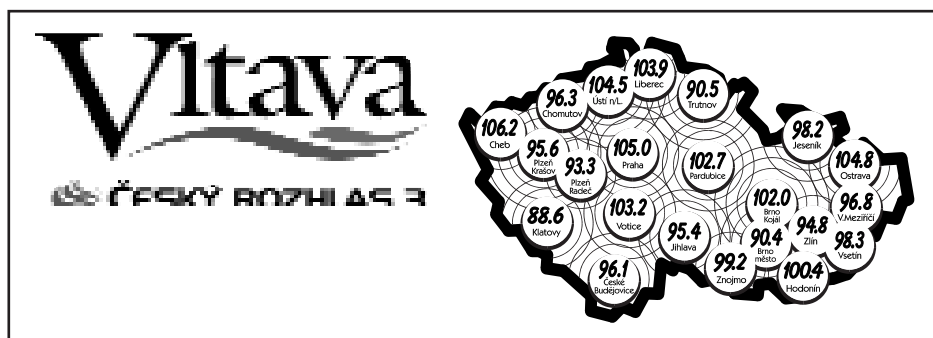
Součástí příprav je i setkání francouzsky píšících básnířek, pořádané v souvislosti s Trhem poezie, který se každoročně koná na náměstí svatého Sulpice v Paříži. Po čtyři dny v roce vykazují Paříž pravděpodobně největší hustotu básnířek a vydavatelů poezie na světě. Letos už po šestnácté se od 18. do 21. června čtvercové prostranství před kostelem svatého Sulpice zaplnilo zelenými plátnými stánky, v nichž je možno najít téměř vše, co v poezii v posledních letech vyšlo francouzsky jak z domácí tvorby, tak v překladech. Už tradičně se sem sjeli nakladatelé z Francie, Belgie, Lucemburska, Švýcarska a Kanady i básníci a milovníci poezie z nejrůznějších konců světa. Vybrané autorky (letoš jich bylo dvacet čtyři a loni dokonce tři-

cet tři), jejichž básně jsou součástí zmíněné antologie, byly letos už po třetí pozvány na slavnostní večer, kde recitovaly ukázky ze své tvorby. Stejně jako v loňském roce, i letos k tomuto účelu propůjčilo svůj velký sál Valonsko-bruselské kulturní středisko, které v Paříži reprezentuje francouzsky mluvící obyvatelé Belgie. Své texty tu četly quebecké feministky v černých kalhotových kostýmech, ženy v dlouhých tmavých sukničích z Alžírsko, Maroka, Tuniska, Libanonu a Sýrie, z nichž některé váhaly, zda si mají před vystupem na pódium sejmut z vlasů šátek, černé krasavice z ostrova Mauricius, z Gyanu, z Haiti a z ostrova La Réunion, vesměs v pestrobarevných národních krojích, vedle nichž Belgičanky, Francouzky a Lucemburčanky vypadaly jako pampelišky ve skleníku s orchidejemi. Představitelky jednotlivých etnických skupin se od sebe lišily nejen barvou pleti, úbořem, účesem, zbarvením hlasu, dikcí a přízvukem ve francouzštině, nejen tím, jak přednášely, pohybovaly se na jevišti a vytvářely kontakt s publikem, ale i svou poezií, vyrostlou na jiné půdě, z rozdílných národních tradic a z odlišných životních zkušeností. Tam, kde se Evropanky většinou snažily intelektuálně přetavit pocit odcizení a osamění jednotlivce v oddělené postindustriální společnosti, kde Kanadanky v zápalu své nedávno vybojované ženské svobody radikálně požadovaly zrušení všech tabu včetně stržení závoju, do nichž se obvykle halí lesbická láska, a kde ženy z islámských zemí plakaly nad svými zavražděnými syny a manžely, plamenné domorodky z ostrovů

omývaných teplými mořskými vlnami opěvovaly krásu tropické přírody a v rytmičtějších verších, jejichž přednes doprovázely líbezným vlněním těla, zvaly celý svět k obřadu lásky. Předloňského i letošního setkání se zúčastnila ruská básnířka Tatiana Ščerbina, která ve svých ostře ironických verších vyjadřovala své pohrdání muži, kteří prý nedokáží nic jiného, než se opít, aby pak mohli ženu zbit a znásilnit. Kupodivu, loni podobnou „nemožnost být ženou“ stejně tvrdými slovy a s ještě větší hořkostí vyjadřovala v Německu žijící Švýcarka Héléne Bezençon. Nezapomenutelná však pro mne zůstane vášnivá óda na lásku pětáctileté dělnice z Cayenne Mireille Jean-Gillesové. Stála na pódii lehce rozkročena v dlouhých úzkých pestrobarevných šatech s velkým kulatým výstřihem a s umně zatočeným turbanem na hlavě, pohupovala se v bocích, podupávala do rytmu a skandovala: *Budu tě milovat čím dál tím víc./ budu ti psát milostné básně./ Mé básně budou čím dál tím krásnější./ až nakonec splynou se samotnou krásou./ Učiním z tebe svého boha/ a budu se ti klanět./ až všichni bozi nebe i země./ které svět dosud stvořil./ zoufalstvím zešíl./ ... /Pak navždy zavru oči./ ale vůně mé lásky k tobě bude tak opojná./ tak člověku nesnesitelná./ že budu prosit nebe./ abych už nikdy nic necítila./ Už nebudu mluvit./ už nebudu naslouchat./ už se nebudu dívat./ už nebudu nic cítit./ Jenom mé srdce, jež zůstane živé./ bude vystřelovat salvy lásky/ do všech koutů mého těla./ do všech záhybů mé duše.*

Básně, přednesené na každém z večerů, vycházejí v následujícím roce tiskem; v minulém roce jako zvláštní číslo kanadského časopisu *Arcade* a letos ve francouzském časopise *Ozvuky* těch druhých. Za tři roky získaly *Nositelky básnického poselství* takový věhlas, že v předvečer letošního recitálu vyšel o jejich akci velký článek v *Le Monde* a samotný večer natáčela francouzská televize. Zdá se tedy, že poselství ženského pohledu na svět dojde svého cíle.

JANA BOXBERGEROVÁ

Poznámky

českého
čtenáře
slovenských
knih

Miroslav Zelinský

Josef Chuchma v jedné ze svých šťastnějších chvilky vyřkl nahlas podstatnou pravdu - velmi málo se česká literární kritika věnuje slovenské literatuře. Dělá to v naší generaci skutečně jen on, olomoucký Luboš Machala a, s dovořením, autor tohoto článku. Jenže jsme nesystematičtí a své špatné svědomí v tomto smyslu si léčíme jen občasnými výlety za Vlárský průmysk. Pravidelně recenzují slovenské knihy pro bratislavský Romboid do rubriky Konfrontácie, které přinášejí na konkrétní titul jeden ohlas domácí a jeden český (mou partnerkou v dialogu je Janka Cviková, redaktorka feministické kulturní revue Aspekt). Upravil jsem několik posledních textů a předkládám je v Tvaru jako malou výkladní skříňku toho, co se ve slovenském písemnictví aktuálně děje.

Na setkáních s literaturou mám rád ty okamžiky, kdy ani jedna ze zúčastněných stran nezastírá, že jde o hru, protože koneckonců jde o ni vždycky. Toto tvrzení samozřejmě v žádném případě nevylučuje fakt, že jde o věci vážné, někdy až do krve. Jako by to nevěděli iniciátoři „lektorských kurzů“, kterými česká literatura prošla především v posledních letech a které se snažily principiálně literárních her potlačit adorací autentičnosti jako jediné akceptovatelného principu tvorby. Tato tendence se ovšem v hravém českém prostředí nemohla nestat impulzem a tématem her dalších (viz v tomto listě otiskované kapitoly z dějin „polopatiskumu“). Také proto ta zvědavost nad novým slovenským autorem, podepisujícím se pouze jako **Balla**.

Druhá prozaická kniha **Outsideria** (Drewa a srd, Banská Bystrica 1997) jde nezakrytě ve šlépějích té první, Letoptokarie. Opět krutě a nemilosrdně sebezpytavě a analyzující vypravěč, opět lidské tělo v procesu vivisekce, opět hra se čtenářem. Jen kontury tohoto procesu zjasněly, vystoupily nepřehlédnutelně ostře a o to bolestněji. Ambivalentní podoba a role „hrdiny“, na jedné straně chladně kalkulujícího a analyzujícího i v okamžicích tělesného vytržení, na straně druhé intenzivně si uvědomujícího okamžiky rozkoše, přesněji extáze. Jako by Ballova próza (prózy? - hranice mezi tím, zda jde o jeden text nebo více různých textů, není vůbec ostrá) zaznamenávala okamžiky lidského života v takové chvíli, která je srovnatelná se situací, kdy

měřicí přístroje registrují procesy, které se dějí při střetu žhavého magmatu s vodou za sopečné erupce na dně moře.

Přečetl jsem si Ballovu knihu ve shodě s titulem jako zprávu o uskutečněném pokusu o odchod do ústraní, ve smyslu krajní meze, z které lze ještě sebe samého pozorovat. A je-li tedy pozorovatelské stanovisko na okraji, musí se nutně i pozorovaný objekt jevit z tohoto úhlu pohledu zakřiven, nikoliv však nutně pokriven. Nezapomeneme-li na to, že naše pozorovatelské stanovisko stojí právě na onom okraji, pak nás nemohou ani výsledky našich observací vyděsit. A to ani v případě, který je porušením jednoho z klíčových tabu - rezignace na existenci jakéhokoliv tajemství ve sféře vzájemného lidského sblížení, ve sféře erotiky, ba co víc, rezignace na nostalgii za ztrátou tohoto tajemství.

Gestem, které nás je schopno vrátit zpět prostoru přirozeného světa, je, možná paradoxně, blasfemičnost celého procesu. Balla je skutečně velký rouhač, kterého rehabilituje až čtenářské uvědomění si samotného aktu tvorby jako činnosti, jež primárně osvobozuje, byť by bylo pořadí dočasně přehozeno. Proto je tak velký důraz kladen na kreativitu jazyka, práci se subjektem, kompozici, zrcadlením postav. Až manýristická artistnost výrazu střídající se s nízkou vulgarity je paralelní s úrovní tematickou, mluvní proud je střídán s filozofickou úvahou, metatextovost se sugescí autenticity.

Ballova zpráva o jednéh potenciálních koncích nevykládá ani jiné verze jiných konců. V tom je jistá, nikoliv pak jediná perspektiva.

•••

Michal Hvorecký je... zjevení. Rozhodně alespoň v tom smyslu, že po „klasicích“, jakými jsou Martin M. Šimečka či Ivan Štrpka, se právě jemu podařilo proniknout na stránky českých deníků. Myslím teď na recenzi již citovaného Josefa Chuchmy v Mladé frontě dnes. Ale dost možná jde jen o dozvuky ohlasu slovenského třesu nad autorovým debutem. Protože však nemám mediální křepčení příliš rád, cítím z nich snahu po senzaci, zůstanu raději u textů samotných. Možná z mých úvah vyplyne také odpověď na otázku po příčinách takového ohlasu.

Děje šesti povídek souboru **Silný pocit čistoty** (L.C.A., Levice 1998) se odehrávají v blízké, někdy až mrazivě blízké bu-

doucnosti (např. Berlín po sjednocení Evropy v povídce Deti nových adaptací), Hvoreckého čtenáři se docela dobře mohou této budoucnosti účastnit. Ona ovšem nenabízí nic, co by, byť náznakem, korespondovalo např. s vízemi politických stran, když už jsme my Češi v tom předčasném volebním roce.

Hvoreckého hrdinové, uvažující současně, jsou konfrontováni s prostředím a situacemi, které mnoho společného s naší realitou nemají - v kanálech pod městem jsou nuceni žít lidé nějakým způsobem handicapovaní, zápasy, které spolu vedou, jsou jednak pro obveselení těch nahore, jednak, a hlavně, k prostému přežití (Druhá vrstva). Nebo: život celé jedné lidské komunity je koncentrován do obřího mrakodrapu, lidé jej neopouštějí, rodí se zde, pracují, bydlí, umírají (Mrakodrap). Nebo: mladý hrdina se natolik identifikuje s postavami komiksových a románových seriálů, že se prostřednictvím jejich činů dostává stále výše na společenském žebříčku (Slizký másožravý mutant zo zamorenej planéty B2.44M, který sa rýchlostou svetla rúti na citadalu Vládcu hviezd a chce ju zničit laserkinetickým delom).

Jednotlivé příběhy jsou rytmovány častými enumeracemi, které se vztahují k charakteristice postavy nebo prostředí. Tyto enumerace stojí za zmínku - jsou z oblastí, které velmi dobře dokumentují slovník dnešní nejmladší generace: oblečení a další propriety „skejtáků“, názvy drog, pojmy z oblasti internetových a obecněji počítačových „surfařů“. K tomu do jistého protikladu znalost pojmosloví literárněteoretického, politického žargonu, respektive žargonu novinové publicistiky referující o politickém dění (v povídce o „komiksovém“ hrdinovi). Příběhy jsou často ostře, dramaticky až drasticky pointovány. Mladý skejták Christián ve zdánlivě náhlém pohnutí mysli zabíjí brutálně a sadisticky děvče, které mu nadbílá, a svůj čin následně politizuje a stává se mediální hvězdou, obyvatele mrakodrapu shazuje z třetího patra do propasti výtahové šachty vraha své ženy, který zabíjel pro kadeře vlasů do výkupu. Právě drastičnost, brutalita představeného světa, často ve spojení se sexem (zneužívání mentálně postiženého chlapce znuděnou a „nové“ zážitky hledající „novou“ berlínskou klientelou - Deti nových adaptací) mohou být případným tvrdým oříškem při četbě. Co nám může tyto obrazy zla ospravedlnit?

Na strukturální úrovni je to jejich velmi precizní, pointované a funkční použití. Autor o nich velmi dobře ví, implicitně je reflektuje dvojí jazykovou úrovní textů, pro jeho postavy je to pak často jediná zkušenost, kterou mají. Na vyšší úrovni smyslu, na které se ovšem ta první velmi intenzivně podílí, to pak, zdánlivě paradoxně, je fakt, že do pečlivě promyšlené stavby takového světa, takových světů neproniká paprsek naděje. Ten by totiž zákonitě musel být neorganický, z logiky situace a příběhu prostě nemůže vyplývat jiná perspektiva než prosté uspokojení z faktu přežití u obětí, a strach z téhož u těch druhých. Vědomí, že takové by to opravdu mohlo být, že takové to už je, jen v jiných kulisách a s jinými rekvizitami, a možná ještě přesněji, takové to totiž vždy bylo, z tohoto uvědomění mohou pramenit dva typy reakcí, kdy literatura vykračuje ze svých tradičních rolí a přesahuje z představeného světa do sféry světa žitého.

Tou první reakcí, častější, přirozenější, ale neodpovídající, je pohoršení nad textem a následně nad autorem, jeho cynismem už v tak mladém věku apod. Reakcí druhou, náročnější, je také pohoršení, ale nad běsy světa a především těmi vlastními, které nese v sobě a které z tohoto světa dělají mistry a občasy skoro neobyvatelný prostor, zatím uzavřený do obyčasných pokojů nebo zvenčí pečlivě střežených hranic lokálních válečných konfliktů. Hvorecký je „mladý rozhořvaný muž“, jak to v krátkém doslovu pojmenoval Kornel Földvári, a takovým vždy bylo nejprve vyčítáno leccos, a později často dáno za pravdu. Hvorecký navíc pracuje s antiutopickými tématy a o roli antiutopií ve XX. st. víme už svoje. Bohužel jsme takřka vždy procitili pozdě.

•••

Většinou začínám své texty psané pro příležitost česko-slovenské konfrontace trochu osobněji, s přihlédnutím ke kontextu českému. Psal-li jsem následující řádky pro slovenský časopis a především tedy slovenského čtenáře, mohl jsem bez otálení použít pojmu ženské psaní. Tady doma by mohlo hrozit nebezpečí, že bude tento pojem přeložen jako čtení pro ženy a neštěstí by bylo hotovo. I někteří mí vzdělaní a tolerantní přátelé kroutí nad termínem feministického myšlení hlavou. A je přiznací, že tak činí i ženy. Nedávno jsme s jednou kolegyní nad kávou nahlas uvažovali o tématu její habilitační práce a já jsem zmínil něco v tom smyslu, že by stálo za to věnovat se právě výzkumu ženského psaní v české literatuře, kde v tomto směru, na rozdíl od Slovenska a díky především Aspektu, zuří obrození docela silně. Byl jsem samozřejmě odmítnut s poukazem na to, že nic takového neexistuje. Ale pojďme k tomu, co mě k této úvaze přivedlo, tedy k poslední knize **Alty Vášové Natesno** (L.C.A., Levice 1997).

Nerad vytrhávám citáty ze souvislosti, dnes si ale vypůjčím fragment z jednoho vášovského textu Zorky Pruškové, kde se píše: „...příběh, čo chce byť otvorene“... Zorka samozřejmě v dalším pokračování dopovídá, jak otevřeně, já k tomu, co chci říct, si ovšem vystačím s vlastní otevřeností takto omezeného výroku, podobně jako Jan Skácel kdysi nazval oddíl jedné své básnické sbírky Město, které musím. V otevřenosti vyřčené modalitě je skryto vše podstatné o jeho vztahu k Brnu, a stejně tak „příběh, čo chce byť otvorene“ je přesně to, co mě nad textem Alty Vášové napadlo. Této otevřenosti rozumím především jako neochotě k ohledům na aktuální literární situaci preferující postupy, které si někteří už nepříliš argumentovaně zvykli nazývat postmoderními - intertextualita, rezignace na přímo prezentovaný sujet, výrazová ekvilibratika apod. Neochota je to ovšem velmi odvázná.

Vášová vystavěla svou prózu jako detailní, „malé dějiny“ ženy, která prožila osud podobný milionům jiných, na které jsou ty „velké dějiny“ ve střední Evropě bohaté až příliš. Jediné, co se proměňuje, jsou prostředí a jazyky, ve kterých se lidská dramata odehrávají. Hrdinka Vášové vyšla z maďarského měšťanského prostředí, zažila vysídlení, jazykové odnárodňování, socializaci, tu velkou i tu malou, za těchto proměnlivých okolností jí však nade vším čněl prostý, ale silný mravní imperativ - zůstat svou, nezpronevěřit se sobě a svému úkolu, být se svými blízkými.

Všechna dramata, ústrky, ponížení při snaze vystudovat na zubní lékařku, získat byt, mít vlastní rodinu však zůstávají upozaděna v okamžiku největší životní rány, tragické smrti jednoho ze tří dětí, nejstaršího, již dospělého a nejmilovanějšího syna. Tento osudový okamžik se stává východiskem k životní rekapitulaci. Ta je vlastně velmi detailním, sugestivním průvodcem po vlastním životě ukotveném v historické realitě předválečného a zejména poválečného Slovenska, především pak Bratislavy. Konstantou, ke které se hrdinka neustále, v pravidelných vlnovitých návratech obrací jako ke zdroji životních sil i v okamžicích největší krize, je dětství. To, čeho si pak na sobě samé nejvíce cení, je již zmíněné vědomí hodnoty, sebe-vědomí - vědomí sebe, vlastnost, se kterou pak přicházejí oprávněně i ty další, které jí pomohly k dosažení vytčeného cíle - studium vyvzdorované na sobě, na době, na okolí. Odvrácenou, tragickou stránkou tohoto postoje je životní neštěstí, které rodinu postihlo, již citovaná smrt syna. Neštěstí zde myslím v tom smyslu, který nad Holanovým Příběhy z přelomu čtyřicátých a padesátých let vyslovil Miroslav Červenka: „krutost inherentní samotné existenci světa, lhosejná, vražedná síla jeho nelidské neuspořádanosti“. Tedy: kdyby rodiče nevychovali svého syna v absolutních mravních kritériích, mohl žít, nevrátil by se totiž do hořícího domu zachránit přítele a neuhöel by.

A poslání? Jako v antické tragédii, až katarzně, za textem, v naší osobní konfrontaci s osudovým příběhem.

Že bychom (opět jednou) byli na křižovatce?

Miloš Dokulil

Tahle reflexe nechce parazitovat na situaci, v níž se zřejmě chytce nechytce ocitáme. Možná že je tažena jako nepodařený „štrůdl“ jak napříč rodinami, tak i našim politickým spektrem. Navíc je přece známo, že náš inteligentní volič jen tak něco „nežbaští“. Nadto je zřejmo, že všichni Pastýři svých oddaných stád nadmíru bedlivě ostríhají jak své věrné, tak s plným porozuměním otevírají svou láskyplnou náruč ovcím nějak předtím zbloudilým. Mohlo by se dokonce zdát, že už „tím pádem“ je zbytečno připomínat možná rozcestí, která se budou tak jako tak už proklatě brzy přemalovávat do nových preferenčních směrů, s novým určením vzdáleností i světových stran. Skoro váhám se svým předběžným zjištěním, že je zřejmě nutno přemoci, co teď je mezi námi za situací, s pomocí těch, co touží po moci, snad s masovým přispěním jinak v dnech všedních totálně bezmocného - ale i bezradného - publika, jež je nemocné, pokud nemá své mocné opět úspěšně u moci, aneb u vesla, čili u kormidla, ne-li dokonce (což říkají vždy ti malodušní a žlučovitě závistiví) u žlabu, jemuž zlomyslnější říkají štitivě a nejapně dokonce „koryto“. (Shovívavě velkorysý nebo velkoryse shovívavý čtenář - jemuž se tímto nepodkujuje - si nepochybně povšiml, že autor těchto řádků se od onoho koryta neméně štitivě a snad „japně“ distancoval uvozovkami.)

1. Být konkrétní aneb nenechat kočku dopadnout na tlapky

Měli bychom předběžně vzít na vědomí, že je opět všechno v sázce. Pro všechny. Ale pro každého jinak. Kdo již ochutnal moc, touží po ní znovu moc. A kdo zůstával zatím ve stínu, touží být na slunci, ne-li být přímo samotným Sluncem, v němž se možná přiohřejí ti nejbližší věrní. Jinak se pomějí noví páni poslanci se svými nestřetovými zájmy a zasvěcenou imunitou na dobu určitou, a jinak zase (že by neméně dobře?) ti, kdož jasnozřivě vsadili - kvůli svým závažným „podnikatelským“ záměrům, od nich odlišným „generačním“ tužbám, a pak ovšem rozmanitým dalším, možná ukoptěným vizím - na své tutovkové „koně“, kteří vítězně protrhli cílovou pásku a pětiprocentní klauzuli. A zase jinak se pomějí vždy-důvěřiví pouze-voliči bez kontaktů. Pro začátek si větší polovina voličstva zatlaská a druhá, zakřiknutější polovina řekne, že to byla volovina, co se to zas tentokrát stalo. A nezatlaská si. Leccos si ale pomyslí. Zřejmě proti duchu všeobecné smířlivosti. Ta třetí polovina, ať už volila či nevolila, věděla, že to takhle dopadá už snad málem od stvoření světa. A proto včas říkala, že by se ani k volbám jít nemuselo, případně nemělo, anebo že to měl vzít do svých rukou Spasitel (ten Jediný Možný) už dávno.

Aha! Teď bychom asi měli být přece jen poněkud konkrétnějšími, že? (Kdo je „Spasitel“? Některá „Nejlepší strana“? Některý „Nejlepší politik“? Ano? Nejlepší strana Nejlepšího politika? Copak to nevíme? Že

se vůbec někdo může takhle naivně ptát! - A teď po pravdě! Budto to bylo myšleno vážně, anebo je to odporná potouchlost. Takhle to napsat! Měl bych se stydět. Cítím se zaskočen sám sebou. A stydím se. S neutuchajícím uzarděním. V ono nevyucvané hrdlo.)

Být konkrétní je nanejvýš senzitivní. Znamená to dostat na hubu. Vždy. Od těch, kteří mají odlišný názor. Říká se tomu „spravedlivý hněv“. A ten se kanalizuje nikoli stokami, ale v široké paletě souborů, od pěstních po revolverové, ovšemže bez práva volby zbraně pro napadeného. Měl „držet hubu“. Ne-li „nevymáchaná“ že-by-ústa na zámek. Takhle si o to předem koledoval. Upřímný pošetilec! To se přece nedělá. Co tím vlastně sledoval? A pokud nesledoval, pak ale měl přece sledovat! (Být jinak!)

V politice je tomu až příliš často tak, že naprosto jedinečné menu každého politického tábora a jeho principála je totálně „super“, maximálně „nejlepší“, vůčihledě „nepřekonatelné“. Kdo je, byt' sebepoctivější, „straní“, už z pudu sebezáchovy spíše myslí na vyslání svého programu či představa o jeho realizaci, než aby také trochu naslouchal tomu, co vysílá konkurence. Případně „dialogy“ jsou pak ideálními synchronizovanými monology vzájemně v téže fázi hluchých. Tou hluchotou se politik instinktivně brání před kontaminací takovými názory, které by možná nutily k přemýšlení o tom, kde je pravda. Mohly by vzniknout pochybnosti o vlastním neochvějném stanovisku a jeho relevanci. Takhle se aspoň nemusí nic mučivě hledat, nic prověřovat, nic zdůvodněně vyvracet. Je tu přece deklarativně jasná - všeobjímající a provždy platná - „naše pravda“. Tím se také usnadní komunikace ve vlastním politickém táboře. Součástí aktuální politické „kultury“ už tu nejednou bylo být věrným vlastním barvám, aniž by se měl člen nejedné strany nebo její příznivec obtěžovat angažováním vlastní soudnosti a prověřováním vykazovaných aktivit jak v jejich motivaci, tak i v jejich mediální prezentaci. Upřímnost asi nemusí být tak intenzivně prožívána na straně „má dáti“ (tj. u politika), jako by měla být vroucně a se slepou důvěřivostí poskytována obětinou na straně „dal“, u adresátů poskytovaných informací, tj. u publika. Tohle je obzvláště důležité v čase předvolebním, kdy jde - jak se říká - „o všechno“ a „za každou cenu“. Ano, za každou cenu (jen když vyhrájeme my, a ne hanebná a bezostyšná konkurence). Protože když vyhrájeme „my“, vyhrájí spolu s námi všichni svou lepší budoucnost. (Ač šijeme svůj program „na tělo“ adresně výlučným skupinám občanů, kupodivu je to univerzální prostředek spásy i pro ty výslovně neuvažované! Kdo by nemyslel na všechny, když myslí na sebe? No ne?!)

Nečekejte, že se před volbami někdo přizná k tomu, že má sám krátký dech. Chvilie „pravdy“ přichází až po volbách. Pokud nejde o většinový systém, v němž vítěz „bere vše“ (pak zpravidla jedna ze dvou polárně se profilujících stran má nad 50 % hlasů a sestavuje sama vládu; což není případ ČR), vítězná strana musí po volbách hledat cesty ke kompromisům (tj. ke koalováním s relativně „vhodnými“ partnery). Pokud před volbami víme, že je „zákonitě“, že např. kočka vyhozená z okna nohama nahoru přece dopadne na své čtyři tlapky (tutovkový program „A“), anebo chléb shora namazaný máslem přece jen padne namazanou stranou na podlahu (tutovkový program „Z“), po volbách bývá „babo, rad“, program neprogram, principy neprincipy. Je třeba najít „modus vivendi“, jakýsi „způsob soužití“. Zkrátka, s některými body neochvějného programu je třeba jít na trh a „vyhandlovat“ za ně podporu potenciálních partnerů ve sdíleném monopolu moci. Tomu se někdy osvěceně říká „reálná politika“. Lze ovšem užít dalších neméně impoujících přívlastků. Je samozřejmě, že „naše politika“ je legitimní, kultivovaná, věrohodná, racionální, autentická, prozíravá, principiální, efektivní, státotvorná, zodpovědná a - nehodící se teď škrtne - stabilizující, anebo naopak zárukou změny, přičemž vždy je pospolu se svými prozíravými voliči. Pokud jde o program „A“ nebo „Z“, ko-

ce přivážeme máslem namazaný chleba na záda namazanou stranou nahoru a pak ji vyhodíme oknem; tak, že musí padat hřbetem dolů, aniž by přitom byl také namazaný chleba současně namazanou stranou směrem dolů; anebo tak, že je sice namazaný chleba orientován směrem nahoru, aniž má kočka tlapky orientovány okamžitě směrem dolů. (Jsme přece věrní svému programu a své neutuchající víře!) Stoupenci politiky „A“ i „Z“ vědí své o koaličním programu těch trpěných „druhých“. Nic neočekávaného se nemůže v realizaci politiky „A“ ani „Z“ stát. Kočka nemůže současně dopadnout na své čtyři tlapky, aby zároveň inscenovala dopad chleba uvázaného na zádech tou namazanou stranou na zem. Jde tu přece o „zákonité procesy“, za nimiž si obě strany nadále stojí. Takže kočka i ten namazaný chléb nenaruší ani zákon o dopadu kočky na tlapky, ani zákon o pádu krajíce namazanou stranou dolů tím, že bude - možná - objeven zákon antigravitace a ta kočka s tím namazaným chlebem přivázaným na hřbetu (zřejměm díky vůli stoupenců obou programů) zůstane „jaksi“ neočekávaně někde mezi místem vrhu a dopadu vězet ve vzduchu, program neprogram, jistoty nejistoty, zákon nezákona. Protože té kočce s provázaným zadáním na ten namazaný krajíc na hřbetu není v daných podmínkách současně souzeno plně, koordinovaně a harmonicky splnit ani „A“, ani „Z“, což je pořád ta „reálná“ politika, zmíněná výše; metafoře (ale i „přírodním“, případně společenským zákonům) navzdory.

Nebylo tu proklamováno, že je nejperspektivnější „být kulatý na všechny strany“. Ani se tu nikdo nezmiňoval o možnosti „spirálovitého vývoje“, od dávno zapomenutého „hlupákovského“ Kocourkova přes „reálný“ Absurdistan nedávnych let až po aktuální - a jak se zdá, také „neabsurdní“ a dozajista nikoli pouze „tunelářsky vychytalý“ - Nekocourkov našich dní. Z Kocourkova by mohla být kocovina. Ale to je přece volovina! (Kdo by se teď rmoutil nad tím, že ekonomický růst Maďarska a Polska je nyní čipernější, než je tomu u nás? Nadto nemalujeme čerty na zeď! „Jistota“ přece není derivátem našich nejistot.)

2. Program především? A „velké ideje“?

U nás jsme si zvykli mluvit o „pravicové“ a o „levicové“ politice. A o té, která je blíže středu, ať už „zleva“, anebo „zprava“. Pak ta uskupení, která jsou z obou krajů „spektra“, vnímáme spíše jen jako „extrémní“, bez valného zřetele ke křídlu, které svým umístěním v parlamentě tvoří. Zdá se, že tuto základní parcelaci vytvořila ideologie dřívějších časů. Když se v Anglii začala politika institucionalizovat (bylo to v průběhu poslední třetiny 17. století), konzervativnější byli stoupenci trůnu (toryové), radikálnější byli ti, kdo poukazovali na mnohá rizika s dvorskou politikou spojená (whigové). O liberalismu jako artikulovaném politice lze hovořit až od konce první třetiny 19. století, a zase nejdříve v Anglii. (Jako ekonomický recept byla doktrína „laissez-faire“ klasicky zformulována Adamem Smithem roku 1776.) Čím by měl být „liberalismus“ (jak ekonomicky, tak politicky, ale i sociálně!) na přelomu do 21. století, není automaticky jasné. Když vznikly politicky zaměřené dělnické organizace v 19. století, byly ony vnímány jako kotvíci „vlevo“, přičemž „liberálně“ se stavějící představitelé se ocitli - z nekonzervativní strany - blíže středu. Až do druhého světové války nejedna politická strana široko daleko se pyšnila jistou tradicí odvozenou ze sociálního statu těch, které chtěla oslovovat, a zaštiťovala se „velkými idejemi“. Zda má stát (a padat) politika zítřka na doktrinárním rozlišování velkých -ismů předčverejška, není dostatečně zřejmé. Obnošenost ideologicky podbarvovaných tezí nezdá se zatím být dost markantní. Že by naši současní ohájci „levice“ chtěli jen zestátňovat (v rámci „sociálního státu“) a „pravice“ naopak pouze privatizovat (v rámci „liberálního státu“), je sice učebnicově dobře pochopitelné, ale zůstává nicméně otázkou, zda prá-

vě takto jsou „ve při“ současní konkurenti o přízeň voličstva a zda tímto způsobem jsou reálně artikulovány problémy naší doby v našem státě. Pokud ano, bylo by to dost zlé. Signalizovalo by to nezralost naší politiky a její nezpůsobilost řešit závažné úkoly transformace. Nazrávající nutnost integrovat se do Evropy má zcela jiné východzí zadání. (Což takhle místo horizontály, vratce skluzné kolem rozeteleného středu, nastředu někam více doprava či doleva, představit si problémy vertikálně, ve vstřícném věcném rozpětí, a pak určité také s hodnotovými parametry? Aby se nezdálo, že se tu koketuje jenom s nějakými „symboly“, pak by možná mohlo stačit připomenout problematiku mládí, jež prý je zítřkem národa. Jde tu - ve zcela nově navozených podmínkách - o nutnost nově pojmut funkcí rodiny, výstavbu bytů pro mladá, integraci jak mladých, tak méně kvalifikovaných do - jak se říká - „pracovního procesu“, který už „zítra“ bude nárokovat nesrovnatelně víc flexibilní pracovní dobu, využití informatiky a robotiky, s jistotou výchozí optimalizací, kterou bychom měli konečně také vzít v úvahu, aby pak pro nás nebylo třeba už „pět minut po dvanácté“. A to teď nemluvíme o dalších rizicích, doprovázejících zájem mezinárodního kapitálu o co nejlevnější pracovní sílu, takže se zavírají tvorny na jednom místě, aby byla výroba obnovena mnohem výhodněji kdesi jinde. O poměrně štitivě vnímaných „občanských strukturách“ ani nemluvě. Ale mělo by se rovněž mluvit o „maskulinizaci“ politiky, která setrvala vnímá ženu jen jako vnadnou vějičku „bilbordů“, ne jako důležitý subjekt společenského mikro- i makroklimatu.)

Možná bychom se mohli uklidnit, pokud jde o ty „ideologizované“ programy. Málokdo je čte. Ani politické strany se u nás valně nepokoušejí svými programy krmit potenciální voliče. Konečkonců pokud někdo vyrukuje s velkými hesly, že provede to či ono, vesměs cudně zamtlčí, za jakých podmínek, jakými prostředky a v jaké lhůtě tak učiní. Měli bychom vzít za vděk sebevědomými gesty doprovázejícími vyhlášení programových hesel. Jak velkolepě omračuje halasná deklarace, že „máme (samozřejmě, že solidní) program“. Konejší i nemluvnata, víme-li, že pokud bude „naše strana“ u toho, slunce možná vyjde i zítra. Jen zlolajný škarohlíd může tvrdit, že bez přijatelného algoritmu jakýkoli lákavý scénář vede držkopádmo napřed s rozběhem do nejistoty rovné fatalistické improvizací, ne-li dokonce do prů... (asi ...švihu). Samotný „program“ má ovšem bohužel jen sílu paže, která jim okatě mává, chybí-li konkrétní rozbor podmínek jeho realizace. Přitom sebelépe zformulovaný program je stěžít byt' jen pro kočku, stojí-li za ním strana malá („neparlamentní“).

Všem našim stranám jde dozajista o „demokracii“. Začíná se pozdávát, že by jí mohla být (už kvůli „stabilitě“) „kvalifikovaná většina“. O té „kvalifikaci“ zatím pomlčme. Pokud jde o ten princip „majority“, nejsnáze se zajišťuje pomocí systému, kde 51 % (nejde-li to jinak, tak ve 2. kole) bere ve volebním obvodu „vše“ (100 %). Menší politické strany pak mají minimální šanci, aby se prosadily. Radikální nebo extrémně laděná uskupení také mohou uspět jen výjimečně. (Pokud jsou v ČR vnímány komunisté a republikáni jako stoupenci „krajních“ křidel našeho politického spektra, odpovídá tomu i jejich umístění v parlamentě. Pokud zatím dohromady tvoří plnou pětinu všech poslanců, mohou ve všech otázkách, kde se ostatní strany v podstatných věcech nedokážou dohodnout, významně ovlivnit hlasování, což při té „přetahované“ mezi největšími rivaly na politické scéně lze považovat za „destabilizující faktor“.) Zatím je předčasné zvažovat, zda a jak změnit Ústavu, když nepředcházela uvážlivá analýza, zda není cena za „většinový systém“ příliš vysoká. Zda by se jeho zavedením nenavodily nežádoucí (a možná okamžitě ne dost zřejmé) tlaky, které by nenašly odpovídající systémovou protiváhu, o celkovém zploštění politických priorit nemluvě. (Když si až příliš „pragmaticky“ nedávno někteří politologové začali hrát s myšlenkou volit sněmovnu „většinově“,

moc starostí si nepřipouštěli s tím, že by se nán volený podle stejného principu byl zřejmě nadbytečný.)

Chceme mít v politice bohatší menu nabízených priorit, byl za cenu zřejmě nutnosti většího nasazení politické vůle a argumentů při přípravě zákonů? Pak je tu ale hodno pozor, zda stávající hranice 5 % pro vstup do parlamentu není kontraproduktivní. Anebo se spokojíme s polárně laděnými vstupy (tj. počítáme s většinovým principem) a pak ovšem silnější ze dvou silných soupeřů (méně už asi „partnerů“) v parlamentě má setrvalé šanci slabšího „převálcovat“. Menší roli by hrály ty teď sugestivně vyhlašované programy, mnohem závažnější by bylo „být setrvalé na tahu“, už kvůli „politickému boji“ a jeho mediálnímu obrazu. Zatím navrhovatelé většinového principu raději mlčí o politice prestiže, která by zřejmě měla zelenou (neboť naše politická tradice je „mladá“, mediálně okouzlená, a někdy - že by? - nepřiliší vzdálená ješitnosti).

Na otázky předchozího odstavce nám dávají automatickou odpověď nynější průzkumy veřejného mínění. V živém organismu, jakým je každá společnost, přece stačí, aby neparlamentní „subjekt“ získal jen 1 - 2 % preferenci, a už se nikdo nemusí dáte ptát, „jak zabít ptáčka“, který „zpívá špatně“. Na nějaké vylepšení „image“ (jak se s oblibou říká) nemá malá strana zjevnou kreditibilitu ani stávající popularitou, ani penězi, ani jinak vylepšitelnými „styky“. Velké strany mají vždy jak dost prostředků, tak i popularity, včetně žádoucích a „nosných“ styků, neboť média jim vycházejí „jako hlásné trouby“ vstříc (už kvůli lákavé vazbě na „zdroje informací“). Pak už nemusí velkým stranám jít tolik o nutnost artikulovat priority, rozlišovat právo přirozené a pozitivní, hledat adekvátní vyváženost jednotlivých pravomocí ve státě, být zodpovědným jak před voliči, tak zvláště vůči uznávaným morálním zásadám celého společenství. Potom stačí být tu v hlavní úloze na scéně, a třeba i v obsceně, protože tím se jen dál zvyšuje povědomost o tom, že „tu jsme“. Jestliže je aféra dost velká na to, aby ve slušné společnosti někoho přivedla do občanského (a politického) propadliště, tím líp, protože u nás ji umíme transponovat do polohy tím většího bidáctví těch, kdo na problém upozornili (není-li to „pachatel neznámý“). Už moc dávno - před celými 80 lety - si všiml Karel Čapek toho, že úlevou z velkého neštěstí je, že je „tak bezmezně velké“. Přestáváme se pak ptát, zda se někdo stal „obětí“ právem a přiměřeně. Honorujeme zprvu váhavým, a poté opět freneticky vřelým potleskem, že potrefený se rychle otrpal a jako bájný pták Fénix povstal z popela a vzlétl k oblakům... (To, co jsem teď napsal, není pořádná nářezka na jeden nějaký konkrétní subjekt, ale metafora pro řadu afér z různých politických stran, přičemž jen jedna z dosud parlamentních stran zřejmě uvízla - po jisté prodloužené letargii - v propadlišti voličské přízně.) Koneckonců, i kdyby se navršila na náš účet celá hora kalu, špíny a politováníhodných skutečností, byla by to pořád hora! A dav, neschopný dostatečně chápat jemné předivo technicky náročných tahů všech těch podrazů, najednou překvapivě vidí, jakou daň platí imponující politická síla lidské slabosti. Tu daň ani pak už platit nemusí; publiku stačí, že vidělo náznak oběti. Už to přihlížející dav dojmá. Protože jsme si zvykli na pouhé obrázkové informace (typu „comics“), již nečekáme na katarzi těch, kdo nesou zodpovědnost...

3. Štěstí, že tu je vždy po ruce ten, komu věřím!

Po změnách z přelomu let 1989-90 se nejednou v předvolebním klimatu našich voleb ozvalo jako sugestivní dilema, zda my, občané, požíváme privilegia volit především „osobnosti“, anebo pouze politické strany. Rovněž v „klimatu“ červnových voleb roku 1998 lze vnímat relevanci tohoto dichotomicky nastaveného kritéria. Vždy znovu politické strany tvrdí, že my voliči volíme „osobnosti“, vždy znovu se přitom

prezentují ikonami lidí kandidátek, anebo ještě líp a především Náš Kandidát Číslo Jedna, a vždy se k tomu přibálí, že Velké Ideje, o které nám voličům běží málem víc než o krk, ztělesňuje právě ten usměvavý Superkandidát, jehož jedinou a setrvalou snahou je pečovat o blaho voliče. (Náš volič - náš pán!)

NKČJ (Náš Kandidát Číslo Jedna) totiž optimálně zajistí vyjádření vůle voličů. Nejen svých, nýbrž tak či onak voličů všech. Neboť vidí jak do jasnozřivých nadhvězdných výšin vlastního programu, tak i za zakašobené horizonty sýčkových konkurentů. Víze budoucnosti, jakou prezentuje NKČJ, je stabilní a zcela neochvějná. Není-li bezedným zlatým dolem. Jenže i Alenka, a nejen v říši divů, ale i za zrcadlem, by se prokláté divla, kudy vlastně vede cesta k oné bezedné sebedůvěře, v níž ani dno není překážkou pro všeléčivé nadstandardy vlastních projektů.

Co je politik vlastně za profesi? Podle mnohých by měl být možná především právník. Aby kvalifikované „ošetřoval“ mantinely pro podnikatelské a mezilidské aktivity. Ačkoli stát sám by neměl prostřednictvím nějakých byrokratů především podnikat, má se dost obecně za to, že být ekonomem a dát se na politiku je také nadmíru slušná kombinace. Nejedna z našich čelných politiků je svým původním školením lékař. Sem tam se objeví mezi politiky pedagog. Zřídka sociolog. Výjimečně bývá kooptován školený politolog.

Jestliže zkusíme apelovat na to, že by „to“ měli vzít do rukou odborníci, najednou ke svému překvapení zjistíme, že samotné nějaké odborné školení ještě není všechno. Že jaksi náš ideální politik nemůže být sociálně-politický Vševěd. Že v zásadních otázkách by měl být především „moudrý“, ne nějak jenom „chytrý“ (i když ani to není k zahození), ne-li mazaný (což raději nechme bez komentáře). Navíc čím výše postavený politik, tím častěji se musí spolehat na poradce. Že by tedy politika nebyla nutné kvalifikovanou „službou veřejnosti“ (na „oltář vlasti“, seobeobětujícím se odborníkem) jako spíše oním prostofeře formulovaným „bojem o moc“ na otevřené, ale i utulávané scéně, kde jakýkoli účel světi ještě „jakékolivější“ prostředky?!

Není politik přece jen rytím z pohádky, stínajícím dnes a denně, a bez umlčení, hlavu drakovi, aby „polis“ (tj. „obec“) neúpěla nutností v stanovených intervalech dodávat drakovi jako úlitbu ve smluvně precizovaném kontingentu vybraný sortiment nevinných panen? Není politik malý bůh, který nejlépe ví, co potřebuje nejen volič, ale také on sám, protože u svých právech s nikým nediskutuje? (Kdopak by se z nás plebejců odvážil nímrat v žádoucím dosahu imunity, která kdyby nebyla bezbřehá, neumožňovala by chvályhodné svobodu projevu? Kdopak z nás plebejců přiměřeně chápe, co je to střet zájmů, když zájmy poslance nejlíp posoudí poslanec sám tím, že o nich odmítá normativně uvažovat? Není právě proto nanejvýš prozíravé, že vždy když se poprvé schází sněmovna, zcela spontánně nachází „společný jazyk“ v celé šíři politického spektra v jedné nadmíru závažné otázce: že je třeba zvýšit poslance platy a požitky? Ať veřejnost konečně pochopí, že takto chrání poslance před korupcí! Jedněmi penězi jsou tak poslanci chráněni před jinými, ne tak kontrolovatelnými penězi. Že by apel na nezištnou službu veřejnosti neměl dost sil? Že by méně prostředků na tento „servis“ nebylo dost, zvláště ve zjevných případech absence přiměřené práce ve výborech atd.? Nižší základní sazby by se ovšem mohly propojit s premiemi za prokazatelné další mimořádné aktivity. Tohle poslední začíná čpět „levicovým“ radikálismem a nedostatkem „pravícové“ velikorysého že-by-liberalismu, že? Taký je to prokazatelný výraz závislosti, není-liž pravda? Takže honem od toho!)

Zajímavým paradoxem je stav, kdy kupodivu místní politika se nejednou hravě obejde bez jakýchkoli politických partají, ale nutně potřebuje obětavce, kteří se postaví pro své spoluobčany o výstavbu vodovodu a kanalizace, o zvelebení veřejných prostranství nebo o udržení dopravní ob-

služnosti. Kupodivu ještě v poměrně nedávnej minulosti jsme mohli slyšet důvěryhodně znějící skeptické hlasy na účet proponovaného tzv. „středního článku“. Dozajista nelze přehlížet argument, že by bylo zřizování dalších úřadů drahé. Občan se instinktivně bojí bujení byrokratismu. Nikdo zatím dost okatě veřejnosti nevyložil, jak by došlo k redukcí ústředních úřadů, pokud dojde (jako že dojde!) ke zřízení „středního článku řízení“. Že by byla decentralizace účelnou (protože blíže potřebám místního obyvatelstva), o tom se hovořilo málo. „Střední články“ by byl mj. více na očích. Odpovědnost za výkon veřejné funkce by měla konkrétnější obsah. Nešlo by o velké „-ismy“, ale o ne vždy dost vděčné každodenní úsilí o „melioraci“ poměrů, s nastavenou zpětou vazbou spoluobčanů. Na této úrovni už by nemohlo jít o nějaké zákulisí „politické scény“, o divadlo, o medializované pohádky.

Parlament ovšem také není normálně nějakou „scénou“. Divadlem pochybné ceny a úrovně ovšem bývají interpelace. Velmi svérázným „divadlem“ pak je předvolební aréna. Sice padají občas zmínky o tom či onom programovém zaměření nejvážnějších uchazečů o politickou moc, ale pak pro všední školení potenciálních voličů se na jedinou objeví v některých stranách odkaz na populární herce či pěvkyně, kteří „naši stranu“ podporují; a pak nahrazuje případnou věcnou polemiku s konkurenty jenom - ale nadmíru pádný - poukaz na medializaci známé tváře, jež pak jako záračné ikony mají nahradit věcnou argumentaci možná ještě nespornější popularitou oněch nepolitických tváří. Takže z politické arény je tu najednou scéna jakoby divadelně, filmově nebo písničkově zprostředkovaná, aby zcela odlišným způsobem symbolizovala jedinečnost, autoritativnost a prosulost vlastního politického tábora. Koukejte, kdo to táhne s námi! I zde citovaný „NKČJ“ v tu chvíli cudně ustoupí do pozadí. Inu, program ne-program, jde tu přece o osobnosti, ne?

Když se pak někdy náhodou náš Jeník vypraví s Mařenkou do hlubokých hvozdů a oba se díky zavilým okolnostem ocitnou zničehonic u perníkové chaloupky, mají zrovna hlad. Bodejť by neochutnali lákavý perník! V cestovní zprávě po návratu domů je pak důležité, kdo deklaruje, že šlo pouze (a snad) o víceméně zvětralý perník, jímž Jeník s Mařenkou opovrhli pro vidinu prvotřídní stravy z bábina kotce. Není tolik důležité, CO přesně a jak bylo. Ještě dobře, že už máme blízko do informačního 21. století, protože se můžeme hbitě odvolat dokonce na realitu „virtuální“. Co nějak bylo vpravdě, bylo možná trochu jinak v myšlenkové reflexi. Ale důležitá je prezentace. A ta vyjde z toho, jak si přejeme, aby se věřilo. Další argumentační produkce je závislá na ohlasu předchozích tvrzení. Aby to pátrání po „pravém stavu věcí“ nebylo pro štouraly jednoduché, místo o bludném kořenu jako příčině pobloudilé cesty lehce nadhodíme, že v tom měli zřejmě prsty Dlouhý, Široký a Bystrozraký anebo Pták Ohnivák. Média prominova, ale chtějí-li být příště přizvána k tiskovkám, tak tu nejsou stvořena k investigativní žurnalistice, ale k pouhé referenci, ne-li imaginaci, o komuniké.

Že je to trochu divné divadlo? Jenže opravdu: copak nám jde o zlepšení života? Nechceme se spíše jen trochu pobavit?

Paradoxem by mohlo být už to, že se považujeme za racionální bytosti s vlastním dobrým úsudkem, ale jsme nejednou fascinováni potřebou někomu věřit, kdo v té aréně (ne-li v „Kotli“) má naše předplacené sympatie a v pavlačovém prostředí se má předvést. Nejde tu o argumenty. Ale je to příležitost k amatérskému „bavičství“, při němž prý nelze chybět.

Průzkumy chrlí na nás čísla preferenci. Nikdo nám ale neřekl, kde se ty preferenční poměry ocitnou, přijde-li k urnám (proboha, ne!) jen třetina voličů. Ale i „o tom“ to může být po červnové „premiéře“... Proč? Copak, člověče, neznáš sílu víry ve vidinu? A že sliby jsou začasté chyby? A že občanství je třeba také víc osobní zodpovědnosti? Jinak máme zas na čas „utrům“...

Dopsáno 11. června 1998

HardTVAR (51)

Celé léto lze dumat, s čím přijít do prvního zářijového hard- nebo softvaru v Tvaru, leč nakonec nezbyvá, než si zalamentovat nad nedávnou srpnovou lamentací v jednom pražském deníku.

Snad se nesluší, aby obřádek vedl při s deníkem, než rozhovor s Václavem Bělohradským nebyl pražádnou časovou úvahou, mohl být pořízen i před rokem a vůbec nezáleží na tom, kde ho otiskli: mohl přece dozajista vyjít i v dnešním Tvaru. V nadtitulu rozhovoru se praví, že Bělohradský není jen filozofem a politologem, ale také překladatelem lyrických veršů, načez přichází to, co by mohlo čtenáře jako něco zhola bulvárního a poklesle deníkového přímo trknout, totiž vohementní titulek, jenž zněl: SOUČASNÉ ČESKÉ BÁSNÍKY POVAŽUJI ZA NESMÍRNĚ SLABÉ.

Celý rozhovor je přitom spíše o něčem jiném: že si Bělohradský kdysi rád četával Eugenia Montala (narozeneho před 102 lety!), že Shakespearevi rozumíme líp než Angličané (tak pravil filozof a politolog!), že v naší poezii obdivuje „některého Nezvala let třicátých“, že „nejhlubší vztah má k vybraným Holanovým věcem“, že poezie, ba i opera, je „jaksi u konce“ už od šedesátých let, že politologie nemá co dodat k Shakespeareovým dramátům, v nichž je vše o tom, co z člověka udělá moc. Pak by se náš filozof měl kát a ruče se zřící veškerých svých politologických článků i honorářů, vraťme se však raději k jeho výpadu proti naší poezii, jenž zní: „České básníky sleduji a považuji je za nesmírně slabé. Ona slabost vyplývá z toho, že ten žánr je ukončen.“

Kostky jsou tímto nejnepřímým tvrzením vskutku nabobsky vrženy a nic konkrétnějšího již nebude v interview řečeno. Dalo by se sice na oplátku podobně nabubřele prohlásit, že českou filosofii a politologii v denících rovněž sledujeme a že ji považujeme za nesmírně slabou, epigonskou, rozbředlou, nadto se využívající v příležitostných televizních exhibicích, ale to by byl toliko nepředložený názor proti nepředloženému názoru. Raději k věci: kterépak české básníky Bělohradský čile sleduje a kteří z nich mu připadají tak nesmírně slabí? Pravděpodobně ti, jejichž čas nastal až někdy „po vybraných Holanových věcech“. Proč je vůbec sleduje, když považuje poezii za leklou rybu? Pokud naše novější básnictví srovnává se Shakespearem a s Goethem, proč sám neklopí zahanbeně zrak při čtení Machiavelliho či Montaigne a nezmlkne raději nadobro? Pokládá za „nesmírně slabé“ též pozdního Diviše a Juliše, anebo jen ty mladší, třeba Wernische nebo Rulfa, ty, co mu splývají se „zpívajícími básníky“? Náš překladatel hrstky veršů Montaleho zároveň nekonzistentně prohlašuje, že „někdy jako by básník měl myšlenku, kterou filozof musí vyslovit“.

Item: poezie umí napovědět myslitelům, s čím kvačít do médií. Bezpochyby je povzbudivé, když současný filozof všelíké myšlenky umně rozpoznává ve strofách klasiků 16. až 18. století. Ovšem fakt, že mediální politologové někdy možná ani malinko nerozumějí údajně nesmírně slabé moderní poezii, nepředstavuje ni z hlediska „archetypu vztahu vědění a etiky“ žádnou tragédii.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Nové knihy

**Týdeník
čtenářů,
nakladatelů,
knihkupců
a knihovníků**

Z literárního
archivu

PNP

Otakar Dorazil, učitel-vzdělanec

ník. A talentovaný technik s historickými sklony prožíval dějiny v celé jejich chmurné intenzitě, když vedl vystěhovalecký tábor u Kyjova na jižní Moravě.

Po vzniku samostatné republiky vrhl svou energii do práce pro Československý červený kříž, intenzivně psal a později cestoval. Od roku 1921, kdy se stal členem ČSČK, vyvíjel organizační a přednáškovou činnost. Masovými přednáškami z oboru zdravotnictví, hygieny, první pomoci, proslouhlými k davům posluchačů, zejména školáků, studentů, učňů, vojínů, Otakar Dorazil natolik proslul, že byl delegován roku 1923 na Mezinárodní konferenci červeného kříže ve Varšavě. Zároveň skládal doplňující maturitu a filosofický doktorát. Dějiny červeného kříže byly jeho první závažnější látkou. Z jeho pera vzešly (a lze předpokládat rukoписné koncepty, i když v pozůstalosti jsou dochovány vesměs opravované strojopisy, v této době již obligátní v nakladatelském styku) postupně studie Mezinárodní červený kříž v historii světové, dále Henri Dunant, zakladatel červeného kříže, dílo, které bylo vydáno také ve francouzské a německé verzi, rovněž Kapesní zeměpisný atlas Československého červeného kříže a Československý červený kříž. I toto dílo nalezlo zahraniční čtenáře ve francouzském překladu. Ženevské ústředí ocenilo Dorazilovu práci, zejména pokud jde o úplný životopis zakladatele organizace. Souběžně shromažďoval Dorazil faktografii z těch odvětví kulturně historického žánru, která považoval za klíčová. Jeho metoda spočívala ve vyhledávání rovnováhy mezi materialistickou a idealistickou složkou veškeré lidské činnosti. Techniku považoval za základ, z něhož vyrostla ve všech civilizacích kultura včetně umění a filosofie. Samy názvy studií svědčí o této koncepci: Vývoj stavebního umění v novověku, Představitelé technické práce, Představitelé evropských literatur, Pohádkové svatyně buddhismu, křesťanství a islámu, Osudy umělců, Kulturami věků, Portréty skladatelů, Mýslitelé lidstva, Význam dopravních cest v životě států, Dopravní problémy nové doby, Země a dějiny, Největší cestovatelé středověku. Témito pracemi se řadí Dorazil k encyklopedikům, kteří shromáždili a utřídili rozsáhlý materiál, zdaleka ne plně zhodnocený. Nakladatelé preferovali klasické politické dějiny a byli ochotni vydat nejprve časově studie menšího rozsahu: K 28. říjnu 1918, Naše revoluce, Vůdčí politikové Anglie a Francie, T. G. Masaryk. Časem umožnili Dorazilovi realizaci největšího projektu, světových dějin utříděných podle dob tradičně na starověk, středověk, novověk, avšak usměrněných tendencí 30. let vyzdvihnout tvůrce dějin. Celkem se dochovaly devítidílné dějiny O. Dorazila v dosti nepravděpodobném tvaru s názvy svazků Starověk, Středověk I, Středověk II, Dramata bouřlivé doby, Vládcové nového věku I, Vládcové nového věku II, Vládcové nového věku III, Vládcové nového věku IV, Dějiny novověké - dodatek, Co se odehrálo mimo Evropu. Dílo vycházelo částečně nákladem Československého červeného kříže, částečně Státního nakladatelství mezi léty 1934 až 1937. Publikován byl novověk, Vládcové a Dramata bouřlivé doby. Ještě ve dvacátých letech se vydal O. Dorazil na cesty, které potvrdily jeho teoretické poznatky. Mířil ke kořeni civilizace. Navštívil africký Maghrib a Saharu roku 1926 a roku 1929 se vydal přes Albánii, Řecko, archipelag východního Středomoří do Palestiny, Libanonu, Egypta. Vcelku se návštěva klasických zemí v první polovině 20. století stávala ve třídě vzdělanců standardem. Avšak jen ve vzácných případech

sloužila středomořská turistika za východisko vážné tvůrčí práce.

Prísne pravidlo, platné za života Dorazilova, určovalo definitivu pro učitele až ve zralém věku. Všechně činné pedagog, osvětový pracovník a spisovatel obdržel systemizované místo na reálném gymnáziu v Dušňi ulici v Praze 1 teprve jako pětáctýročník. Klidný tok osudu muze epikurejské povahy, jenž se držel pravděpodobně zásady *Nulla dies sine linea* (ani den bez čárky), zkalila zvěst o uzavření mnichovské dohody následný 15. březen 1939. Mezi léty 1939 a 1945 Otakar Dorazil nepublikoval. Vystoupil opět až v roce 1945 s nově zpracovanými světovými dějinami v kostce. Roku 1946 se stal Otakar Dorazil lektorem na Karlově univerzitě v Praze. Vydal knihu, která je příkladnou ukázkou prezentace literatury faktu v Československu do poloviny 20. století - Poklady starověkého písennictví (1949). V této překladové antologii jsou zahrnuty texty egyptské, sumerské, chaldejské, perské, chetitské, hebrejské, arabské, indické, čínské, řecké, latinské. Vynikající autorův doprovod je přesně historicky lokalizuje a navíc podává přehled o luštitelích a překladatelích zahraničních i českých.

Řada již dříve připravovaných spisů Otakara Dorazila se uplatnila v poválečném období: Kroniky mluví, Z minulých věků, Objevitelé nových světů, Výtvarná umění v kostce. Bilanci jeho životních zkušeností a kontaktu s nejšeststrannější Múzou představuje dílo, v základní ideji inspirované antickou epistolografií, Listy k synovi o vývoji dějin. Výpověď vlastního životopisu s názvem *Chťel jsem být učitelem* (v devětašedesátistránkovém strojopise) končí rokem 1975.

Roku 1950 odešel Otakar Dorazil do penze. Pozoruhodný byl jeho pokus vytvořit si z záků, kteří odešli do ciziny ve službě státu jako inženýři, případně diplomaté, síť dopisovatelů. Dopisy z Austrálie, Británie, Egypta, Indie, Indonésie, Íránu, Kanady, Kubu, Mongolska, Nového Zélandu, Peru, SSSR, Súdánu, USA docházely dlouho do Dorazilova bytu v Praze 2. Tato korespondence je ukázkou jakéhosi soukromého spolku, založeného na kamarádkém vztahu mezi učitelem a žáky. Jeho devadesátiletý život, mimořádně akribický, bohatý spíše vykonanou prací než událostmi, lidsky štědrý se uzavřel 25. srpna 1979 ve Valašském Meziříčí.

Opomenutí Otakara Dorazila v lexikonech a v literárněvědných příručkách není zaviněno ani politickými, ani estetickými averzemi. Jeho stého výročí narození si povšimly v roce 1989 dva centrální deníky, Lidová demokracie a Svobodné slovo. Tak alespoň suše konstatuje bibliografická kartotéka literárního archivu

Památce národního písennictví. Vědí o něm více pedagogové? Pracovníci červeného kříže? Jako pedagog rozvíjel O. Dorazil myšlenky J. J. Rousseaua a J. H. Pestalozziho. Byl z těch, kdo v éře informace a pojmové abstrakce, posléze dovedených ad absurdum, hlásal potřebu návratu k bezprostřednímu předmětu. Shodně s L. N. Tolstým soudil, že bitvu vyhrává neznámý vojín, který nemá potuchy o diplomaticko-politickém pozadí války, který je odkázán na vnímání souhry lidí a věcí v těsné blízkosti. Tedy i dějiny je třeba oprostít až na nejjednodušší vztahy. Odtud lakonický sloh Dorazilův, umění vyzvednout zajímavý detail z nepřehledného toku událostí. Otakar Dorazil se s odstupem času jeví jako klasik literatury faktu. Poklady starověkého písennictví se těší stále oblíbenosti na antikvárním trhu. Atlasy s jeho textem užíváme mimoděk, aniž si uvědomujeme vztah k tomuto nenápadnému tvůrce. Zastarávají-li vědecko-technické vymoženosti, fakta sama si podržují nadčasovou platnost.

Z rozsáhlé Dorazilovy tvorby vybíráme ukázkou z dosud nepublikované knihy Dr. Edvard Beneš, pohled na jeho dílo, napsanou v září až prosinci 1948.

Světová válka a naše revoluce

Benešovy knihy, které vyšly pod tímto názvem a s podtitulem *Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu* mají 1150 a s dokumenty 1730 stran. Je to vyličený fakt, zřídka kdy se ozve citová struna.

Beneš začíná rozborem své politické přípravy k válce a revoluci, kterou nazval „doba spikleneckví“. V druhé části knihy mluví o době postupné organizace revolučního hnutí za hranicemi, ve třetí o tom, jak otázka československá se stávala otázkou mezinárodní, ve čtvrté o roku krize spojenecké politiky, kdy spojenci stále ještě nebyli rozhodnuti zničit Rakousko, v páté o vítězství politiky sebeurčení národů, v šesté o diplomatickém boji pro naše mezinárodně politické a právní uznání, v sedmé o tom, jak Československo vstoupilo na fórum mezinárodní politiky a jak naše osvobození se stalo součástí boje o demokratizaci Evropy. Končí poučením pro budoucnost, které z toho plynulo.

„Mé začátky v Paříži byly těžké.“ píše Beneš o září 1915. Vrátil se do Paříže přesně deset let po tom, co ji navštívil jako student. Našel si zase malý pokojík v pátém patře činžovního domu a začal znovu „bohémský život“, chtěl vystačit se 160 franky měsíčně (žil ze svých peněz, ze zahraničního fondu nikdy nic nepřijal). Míval obědy a večere po půl druhém franku a snídaně si vařil sám. Oficiálních styků neměl a varoval se do těch kruhů přijít předčasně. O českém národě se tehdy málo vědělo, Češi byli pro cizinu Rakušany, a tak bylo třeba začít s drobnou propagační prací, s psaním článků do časopisů, kde měl Beneš už z dřívějška známé. Hned z počátku pomáhali profesori, s nimiž kdysi pracoval a zejména ovšem profesor Denis, velký přítel našeho národa. Vedle této časopisecké akce bylo především třeba semknout všechny Čechoslováky za hranicemi v jednotný celek, a to dalo mnoho práce, někteří váhali se podřídit Masarykovu vedení. Beneš si s Masarykem rozdělil práci tak, že Masaryk byl činným v Londýně, kde mu byla nabídnuta profesura na univerzitě, a Beneš zůstal v Paříži, kde mělo být organizační středisko celé akce. Byli spolu samozřejmě ve stálém spojení.

Konečně byl vytvořen československý zahraniční výbor, který předstoupil před veřejnost dne 14. listopadu 1915 s provoláním, jímž byla oficiálně vyprovázena válka Rakousko-Uhersku. Provolání bylo uveřejněno ve Francii, v Rusku, ve Švýcarsku a ve Spojených státech a jeho účinek nebyl tehdy valný. Rozhodující význam měla teprve rozmluva, kterou měl Masaryk s francouzským ministerským předsedou Briandem 4. února 1916. Došlo k ní na podnět dr. Milana Štefánika. Štefánek byl syn chudého slovenského faráře. Do Francie přijel studovat hvězdářství. Byl jen o tři roky starší než Beneš. Stal

K autorům literatury faktu, kteří vydali řadu knih, a přesto nejsou dodnes vedeni ve slovnících ani v jakémkoliv dostupném literárněvědném příručce, náleží i Otakar Dorazil (1889-1979). Období, kdy byl literárně činný, spadá do první poloviny 20. století. Jeho činnost vyplývala organicky z profesury na reálném gymnáziu, z osvětové knihovnické praxe a především z členství v Československém červeném kříži. Je vzorem neprofesionála, který se chopil časové příležitosti a v éře demokratizace vzdělání oslovil co nejširší čtenářskou obec. Jako „historik-selfmade-man“ si prožitkem zvrátů několika režimů ověřoval to, o čem pojednával ve svých spisech. Přitom nevyhledával popředí a stranicko-politickou angažovanost.

Pozůstalost po tomto „faktickém“ spisovateli, uložená mezi fondy literárního archivu Památníku národního písennictví, tvoří ideální celek z archivářského hlediska, je to soubor pouze vlastních rukopisů, z větší části vázaných. Přebírají strojopisy formátu A4, někdy jsou prokládány vlepovanými nátky, je zde však zastoupen i knižní výtisk. Stav pozůstalosti usnadňuje bádání o tomto historiografovi, zeměpisci a spisovateli literatury faktu v nejbližším slova smyslu. Otakar Dorazil zanechal vlastní životopis s názvem *Chťel jsem být učitelem*, dokončený roku 1975, když větší část jeho plodného života uplynula. Bylo mu osmdesát šest let, a biografie má lapidární podobou, oprostěnou od komplikovaného detailu. Svůj prožitek 19. a 20. století charakterizuje slovy: „Žil jsem ve století, které chtělo lepší sociální úděl člověka. Děkuji za život.“ Zároveň se postaral o soupis svého vlastního literárního dědictví. Roku 1976 napsal užitečné dílko *Poznámky o mých knížkách*. Obě tyto rukopisy jsou klíčem k členitě pozůstalosti, která konfrontována s vydanými knihami představuje Otakara Dorazila jako tvůrce univerzálního zájmu a vytríbené vyjadřovací schopnosti.

Otakar Dorazil se narodil 19. března 1889 ve Strážnici a prožil obvyklé mládí vnímavého a sečtělého studenta konce 19. století, tížádstivého plebejce, inteligenta, před něhož náročná doba kladla rozcestí víry a ateismu, pokrokářství a mysticismu, individualismu a socialismu. U hlubavého mladíka, již roku 1900 přispívajícího článkem o Husovi do vídeňského *Slovana*, dostal tento dobový socialismus výraznou podobu altruismu. Když roku 1907 absolvoval vyšší učení technické, byl již činný v abstinentsm hnutí. Přednášel, organizoval pojízdné venkovské knihovny. Nevyhledával vzestupnou dráhu a odpoutání od současníků. Žil do slova pro potřebu dne.

Počátkem první světové války odešel jako volentér zaměřovač do terénu a pohyboval se v dělnickém a inženýrském prostředí stavitelů mostů, vozovek, přehrad, lamačů kamene. Jako pracovník Státní technické služby se stal svědkem budování lazaretu pro raněné z bojiště. Podařilo se mu vyváznout odvodům až do konce války. Když roku 1917 pražský Národní výbor vyhlásil 1. máj za národní svátek, stál na tribuně mezi řečníky. Zdá se, že právě v této spádne době procitlo v technikovi a osvětovém rétorovi Otakarovi Dorazilovi historické vědomí. Vystihuje ve vzpomínkách tento rok jako mez-

se tajemníkem ústřední francouzské hvězdárny a z jejího pověření podnikl řadu astronomických výprav po celém světě, od ostrova Tahiti až po Turkestan. Když vypukla válka, byl ředitelem hvězdárny v Meudonu. Přihlásil se k službě ve francouzském letectvu a stal se leteckým poručíkem. Pracoval v Srbsku a za ústupu Srbů ztroskotal s letadlem v Albánii. Odtamtud se dostal do Říma, kde se seznámil důvěrně s francouzským velvyslancem a s italským zahraničním ministrem Sonninem. V prosinci 1915 se podrobil v Paříži vážné operaci. Bylo to právě v nemocnici, kdy ho Beneš, který se s ním znal už ze studentského pobytu v Paříži, navštívil. Štefánik naléhal na to, aby Masaryk přijel do Paříže a promluvil s Briandem, že Štefánik jejich setkání domluví. Štefánik byl člověk ve společnosti velmi vážený, měl spoustu aristokratických přátel a mohl razit českým snahám cestu v tomto okruhu. Beneš se za Masarykem rozjel do Londýna a domluvil Masarykův příjezd do Paříže. Odkočil při této příležitosti do Holandska, ale na cestě zpět do Londýna byl anglickou policií zatčen a uvězněn jako rakouský vyzvědač; Masarykovi se podařilo ho vysvobodit. To nebylo jediné internování Benešovo za jeho cestování: Angličané jej zavřeli třikrát a Francouzi dvakrát, taková byla tehdy informovanost o českých věcech.

Masarykova rozmluva s Briandem se konala 4. února 1916. Masarykovi se podařilo objasnit francouzskému státníkovi, že Rakousko je a bude poslušným pomahačem Německa, a chce-li kdo zastavit německý „Drang nach Osten“, že nutno Rakousko zničit. Briand svolil k tomu, aby byla uveřejněna zpráva, že Francie bude podporovat české osvobozené hnutí, což znamenalo mnoho.

Tehdy bylo rozhodnuto vytvořit Českou národní radu, jejímž předsedou se stal Masaryk a generálním tajemníkem Beneš; Štefánik byl zástupcem Slováků. Beneš udržoval pak pravidelné spojení se všemi krajanskými organizacemi v cizině. Byl to rušný život. „V těchto prvních dobách naší práce neměl jsem oddechu mimo chvíle strávené dole v restaurantu při obědě a večeři; přestávky a odpočinků, svátků a nedělí nebylo vlastně nikdy,“ píše Beneš. Po rozmluvě s Briandem bylo rozhodnuto zahájit činnost mezi tisíci českými zajatci v Rusku, Itálii, Srbsku a ve

Francii, protože Masarykovi bylo jasno, že chceme-li dosáhnouti svobody, musíme mít vlastní armádu, bez boje brannou mocí nám nikdo nic nedá. Francie potřebovala pomoc z Ruska, ale ruská armáda měla dosti co dělat na východě - a Beneš navrhl tedy francouzské vládě, aby využila služeb českých zajatců v Rusku a postarala se o jejich dopravu do Francie. Carská vláda nebyla ochotna učinit ze zajatců československé vojáky, ale situace se změnila po ruské březnové revoluci, kdy se do vlády dostal i Masarykův přítel profesor Miljukov. Masaryk se rozhodl jet do Ruska a své projednat na místě samém. Tehdy si znovu pozval Beneše do Londýna a tak došlo k rozhovoru, který je jedním z mála citovaných míst Benešových pamětí. Jel s Masarykem do Oxfordu a na cestě mu Masaryk vykládal své pojetí přátelství, proč nemůže tomu a onomu napsat dopis jako příteli a proč se oni dva tak sblížili, že zůstanou vždy přáteli i přes věkový rozdíl.

Před odjezdem do Ruska napsal Masaryk poslední vůli, kterou vložil do rukou své dcery Olgy, a v ní vyjádřil přání, aby vykonavatelem této vůle a jeho nástupcem v boji za osvobození se stal Beneš.

V roce 1917 se už více mluvilo o české věci. Přičinil se o to také prezident Wilson, který vyzval válčící strany, aby sdělily své válečné cíle. Spojenci se domlouvali o odpovědi a shodli se na tom, aby do jejich cílů bylo pojata i osvobození Slovanů, Italů a Rumunů v říši rakouské. Beneš naléhal tehdy na francouzské ministerstvo zahraničí, aby výslovně bylo uvedeno osvobození Čechoslováků, a podařilo se mu docílit, že spojenci vložili toto slovo do své odpovědi, což mělo veliký význam.

V úsilí zřízovat československou armádu se zatím pokračovalo. Do Francie přišlo asi 4000 českých vojáků ze srbské fronty přes Itálii, po dlouhém jednání byli k československým sborům přičleněni i příslušníci francouzských legií, z Ameriky připluli dobrovolníci, z Archangelska se dostalo do Francie 1100 Čechoslováků; bylo možno už vytvořit československou divizi o 4 plucích v celkovém počtu 10 000 mužů. Dojednat vše potřebné, získat svolení, aby ona armáda podléhala Československé národní radě a mohla přísahat věrnost československému národu, nebylo věcí snadnou, bylo třeba překonat mnohé předsudky a nesnáze. Dekret

o zřízení československé armády byl podepsán Poincaréem a Clémenceauem dne 7. února 1918. Zatím se ovšem šikovaly již naše legie v Rusku pod vedením Masarykovým a 50 000 mužů bylo vyzbrojeno a připraveno na pochod přes Sibiř k moři, odkud byla cesta do Francie. Masaryk odmítl pokusy západních mocností přimět ho, aby československé legie bojovaly proti bolševikům; pro jejich působení zvolil Francii, nechť se vměšují do ruských poměrů, které si měli rozřešit Rusové sami. Když se bolševici postavili proti odchodu československých legií se zbraní v ruce, došlo k oné sibiřské anabázi, která obrátila na Čechoslováky pozornost celého světa, k onomu ovládnutí cesty přes Sibiř 8000 km dlouhé, která vedla do vlasti.

Toto vojenské úsilí podpořilo ovšem nejvíce uznání Čechoslováků jako válčící mocnosti, která stojí po boku spojenců. Dne 9. srpna 1918 byla dr. Benešovi doručena deklarace britského ministerského předsedy Balfoura, že britská vláda považuje Čechoslováky za národ spojenecký, a po tomto uznání následovala jiná, která nám zajišťovala plnou samostatnost. Dne 21. září vydaly podobnou deklaraci Spojené státy americké, v níž Národní rada byla uznána za vládu československou, která je ve válečném stavu s Rakousko-Uherskem a Německem.

Dne 1. října odjel Beneš do Itálie, aby si zajistil podepsání dohody s Itálií. Ve Veroně vystoupil z vlaku a odebral se k návštěvě alpských pozic, obsazených československými vojsky. Zažil při tom, jak píše, otrásovající dojmy, když projížděl místy, kde pojednou na úbočích se objevila sta italských uniforem s červenobílou stuhou a mávala mu v ústřety, když přijel do kotliny, kde bylo shromážděno na 2000 našich vojáků v záplavě praporek a kde byla narychlo organizována dojemná slavnost. „Zažil jsem chvíli, jakých jsem měl v životě málo,“ píše Beneš. „Ohlásil se mi i bývalý můj žák z Obchodní akademie, jež jsem v roce 1915 učil, a připomněl mi mé přednášky, v nichž jsem předpovídal porážku ústředních mocností; přihlásil se student-filosof, který poslouchal mé výklady o filozofii války na univerzitě a připomínal mi, jak posluchači dobře chápali má slova... Proběhly mi hlavou všechny události od roku 1914 až do října 1918, od chvíle, kdy jsem se plížil po pražských ulicích s veleznámými dokumenty v kapsách, kdy

jsem přijímal posly ze Švýcarska s podezřelými kufrý, kdy jsem jako psanec v poslední chvíli utíkal přes hranice, kdy jsem začal skromný těžký život v Paříži - až do dnešní chvíle, kdy mne národní vojsko se zpěvem, s puškami a kanóny vítá jako zástupce státní suverenity... a kdy několik kilometrů odtud stojí celá rakousko-uherská moc, očekávající poslední ránu...“

Císař Karel obrátil se ještě na Wilsona se žádostí o zprostředkování, že zřídí z Rakouska federální stát. Wilson odpověděl chladně, že Spojené státy uznaly Československou národní radu jako válčící vládu a je tudíž třeba, aby císař jednal přímo s touto vládou. Dne 23. října dala vídeňská vláda svolení vůdcím českým politikům k cestě do Švýcarska, aby se dohodli s Benešem. Dr. Kramář, dr. Šámal a jiní přijeli 26. října do Ženevy a 28. října zasedli s Benešem k poradám. Tehož dne vyhlásil Národní výbor v Praze, že nezávislý československý stát se stal skutečností...

V listopadu 1918 sešla se v Paříži Nejvyšší válečná rada spojenců, aby ve Versailles jednala o mírových podmínkách. Z nástupnických států Rakousko-Uherska bylo Československo jediné, jež se účastnilo tohoto jednání. „Vstupuje po prvé do sálu, kde byli shromážděni všichni mocní tohoto světa,“ píše Beneš, „a usadaje na své místo vedle srbského a řeckého delegáta, nemohl jsem tomu skoro ani věřit. Před třemi roky utíkal jsem u Aše přes hranice Čech, plíže se úkradem houštinami a dávaje v ruce osudu pro budoucnost vše, a dnes tu sedím se zástupci Francie, Anglie, Spojených států, Itálie, Japonska, Srbska, Řecka, Belgie a Portugalska a mám položit na váhu náš hlas, rozhoduje o osudu říše císařů Viléma a Karla a podpisuje podmínky jejich kapitulace...“

Dne 14. listopadu 1918 se v Praze sešel prozatímní československý parlament a prohlásil rod Habsburský za sesazená z českého trůnu a zvolení prvního prezidenta republiky T. G. Masaryka. Prezident dojel do Prahy 21. prosince 1918, několik týdnů před svými dvětašedesátými narozeninami. Beneš byl příliš zaměstnán při pařížské konferenci a vrátil se domů až 24. září 1919 po čtyřech letech pobytu v cizině, „po čtyřech letech dřiny a zápasů, kdy nebylo nikdy ani chvíle oddechu, ani bezstarostného okamžiku“.

Připravila HELENA MIKULOVÁ

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Occitáme se v době, kdy *forma* uměleckého díla je ještě stále ne zcela jasným a dokončeným procesem. V různorodosti existujících projevů umělecké produktivity jako by převažovala nejasná, a přesto stále domínající přítomnost takového díla, které je atributem globálních krizí světa a jež je podminěno výrazem mechanismů ovládaných naprogramovanou technickou substancí.

Převážná většina současných instalací je atakem na lidskou psychiku, nicméně nemá dostatek zpětné vazby, divák postrádá podstatný a veledůležitý rozměr skutečně vzbuzených emocí. Z řady světových přehlídek oněch *top works* si konzument nepodrží v paměti více než nerozpoznatelnou a mnohdy neautentickou změť vykalkulovaných nápadů, bonmotů, gagů. Umělecké dílo je pak pouhou reflexí, samozřejmě že v rozporu s dějinným chápáním uměleckého díla jako takového.

Uměleckým projevům také chybí jazyk, z něhož by se dalo odvíjet pochopení a myšlení. Rezignovalo se na výklad a interpretaci. Existence a přítomnost v prostředí instituce chápáné ještě tradičně jako muzeum či galerie zůstává zatím jedinou, byť mylnou jistotou, že v tomto prostředí bude artefakt izolován od světa a identifikován jako umělecké dílo.

Ateliér prof. Zdeňka Berana, který se již od samých počátků na AVU zabývá výukou klasické malby, je v současné době jedinou profesionální platformou u nás, která nabízí znatelně jiný a odlišný přístup k vnímání uměleckého díla. Již v samotném názvu *klasický* cítíme závazek k tradiční formě. Zároveň snaha ateliéru proniká k bytostné potřebě

dotknout se současné situace. Absolventi a studenti Beranova ateliéru, jejichž práce jsou nyní k vidění v Galerii U prstenu, navracují procesu vzniku uměleckého artefaktu jeho odvěké a tajemné kvality: pracují v dlouhém časovém úseku na dokonalosti osobní výpovědi, která je maximálním výkonem, uvědomíme-li si, že řeší přinejmenším stejně složité problémy jako kterýkoli jiný umělec hodný toho jména, ovšem při respektování klasických technologií a postupů malby. To by samo o sobě nebylo žádnou předností, kdyby se do těchto formálních vztahů neinvestovala dávka tolik potřebné upřímnosti a odvahy. Špatná díla poznáme podle nedostatku odvahy. Odvaha nesmělých lidí, jakými jsou svěřenci Beranova skleníku, však vede k velkým výkonům. Beranův ateliér je, popravdě řečeno, skleníkem, jehož význam tkví právě v nezáměrné sebeizolaci. Nehrozí mu však skleníkový efekt? Otázky mohou vznikat, aniž bychom na ně v tuto chvíli dokázali jednoznačně odpovědět.

Jednou z nejvýraznějších osobností je malíř Tomáš Kubík, který v početném sboru ironických autportrétů definuje sebe samého jako umělce na sklonku tohoto století. Kdo je vlastně umělec na sklonku tohoto století? Kde je jistota jeho postavení? Jak přesvědčit diváka o individualitě sebe sama než takto komplikovaně postavenou otázkou: kdo jsme a co zde pohledáváme? Sám sebe vidí jako outsidera schopného neskrývat před divákem, že trpí, že má hlad, že je nejistý sám sebou, že podivnými gesty ritualizuje a vyvolává imaginaci. Jeho *Autoportrét s paletou* má v sobě nevidanou energii a pohyb. Nemluvě o tom, že postava samotného umělce

vlastně sedí, je brána z pohledu. Umělec se tedy definuje nad svého diváka a zároveň je vůči nám představován jako nahý a bosý člověk s nervózně přikrčenými prsty na nohou. Jako by se i tímto stylizovaným detailem pokoušel přesvědčit o touze a bolesti, o těžkém údělu. Pohozené boty jsou půvabným symbolem vyzutí se z tíživé situace. Zároveň je to oslava umělecké extáze, schopnosti vytržení, jež bere dech.

Jiné Kubíkovy autoportréty jsou jakýmsi vnitřním dialogem a variací na jediné téma existence umělce a jeho pochybnosti vyjádřených víceznačnými gesty, alegorizovanými jakousi zpovědí nepostrádající elementy kladů a záporů, ironie, sarkasmu, ale též vyzývavé chuti a optimismu.

Tyto Kubíkovy obrazy vyžadují velmi přesné vnímání a těžce se k nim hledá ekvivalent v současné výtvarné produkci, neboť jsou přímým pokračováním dějinného dotazování k osobě umělce samého od času Rembrandta, Tiziana, Velasqueze a Goyi.

Na výstavě není přítomen Adolf Lachman, jehož cyklus Křížové cesty, zpracovaný v působivých světelně modelovaných detailech skrývajících obvyklý ikonograficky tradiční žánr, vyniká odvahou konceptuálního myšlení a je zvládnutý se záviděníhodnou bravurou. Jeho *Křížová cesta* vypráví o gestech rukou, o prstech, o detailech lidské tkáně, která zvolna umírá, aby se vtělila ve vyšší formu života, a která zároveň neztrácí onu potřebnou dimenzi čistoty a krásy.

Člověk je rovněž tématem odvážných prací Karla Balcara, který z prostředí prosektury načerpal náměty pro svůj *anatomický* minicyklus dvou obrazů. Je zde předve-

děna smrt ve své totalitě a nemožnosti. Práce anatoma je strojovým a profesionálním výkonem. V obrazové kompozici pracují jen jeho ruce, nikoli jeho emoce, tvář není vidět. Mrtvola člověka je svlečena ze své masky a převleku kůže. Naturalismus však není samoúčelným důvodem díla. Obraz naprostě nahoty myšlenky jako události.

Jinou velkou osobností v ateliéru Z. Berana je Daniel Pitín, jehož obrazy svou barevnou střídmostí a kalnou tonalitou odkazují ke starým mistrům. Pitínova díla jsou opět jakýmsi variacemi nedefinovaného dialogu o samotě a manipulaci s lidským světem, s člověkem jako bytostí schopnou rozmanitých emocí.

Miloš Englberth pokračuje v osvědčených *Křivých cradlech*. Snad si ověřuje za počátku manýru z roku 1997, stejně jako v predefinované variaci detailu trávy, na níž ulpívá jeho pozornost.

Výběrem těchto několika jmen nekončí plastičnost přístupů jednotlivců v ateliéru tak plodným a záračně dělném. Je to výsledek mimořádný a nabízí se otázka - jakého budou tyto takřka hotové umělecké individuality schopny pokračování? Kam jejich díla bude směřovat, když už nyní přednesly vyčerpávající a znepokojivou obžalobu současnému uměleckému světu se všemi jeho nedůtklivými a bezohlednými ambicemi prázdných gest a nenaplněných chimér? Tito lidé totiž nedefinují sebe samé jako přímé pokračovatele avantgard a antiavantgard. Neusilují o umělé pocty vědomi si vlastní hodnoty své práce. Takto zjevný umělecký výkon nelze vykalkulovat a naštěstí též ani přehlédnout.

Poezie

Zbyňka Havlíčka
německy**E M I L L U K E Š**

Představovat zevrubněji Zbyňka Havlíčka na stránkách Tvaru není třeba, protože se tu o něm už víckrát psalo. Čtenáři vědí, že patřil k nejvýraznějším, nejsvětějších básníkům druhé generace českých surrealistů, která vstupující do literatury koncem třicátých let tvořila většinou v době nesvobody, nejprve za nacistické okupace a pak v komunistické totalitě. Havlíček pro sebe zvolil „vnitřní exil“, zachoval si plně integritu a trvale rozvíjel surrealistický způsob psaní. Jeho Stalinová era je dnes považována za jeden z vrcholů poezie počátku padesátých let, pozdější texty jako *Tvá ohnisková blízkost* udivují odvážnou a přesnou metaforičností. Za zvolenou cestu Havlíček zaplatil: za svého života nemohl vydat ani jedinou knihu, dokonce i překlad Nadeauových Dějin surrealismu byl podvržen zakázán (po únoru 1948 a na počátku sedmdesátých let) a vyšel až v devadesátých letech. Autor publikoval jen několik básní, úvah a odborných statí (pracoval jako psy-

cholog a psychoterapeut). Ve 47 letech umírá na leukemii (1969) a teprve čtvrtstoletí po smrti mohl vyjít první výbor z jeho díla s výmluvným názvem *Otevřít po mé smrti* (Český spisovatel 1994, ed. Jiří Brabec).

O to více nás může těšit, že se již v roce 1998 objevuje první knižní překlad, který vychází pod názvem *Die dreundsechzigste Art* v malém nekomerčním nakladatelství Konrad Kirsch Verlag v sárském Sulzbachu. Editorkou a hlavní překladatelkou svazku je mladá komparatistka a bohemistka Dominique Fliegerlová, známá již z překladu textů Jindřicha Štyrského; jejími spolupracovníky byli Tereza Utesená a Martin Hrádek. Autorem doslovu je Jiří Holý.

Výbor pominul některé Havlíčkovy méně výrazné texty a šťastně se soustřeďuje k jeho dvěma vrcholným obdobím: letům 1947 - 1951 a letům 1963 - 1964. Tomu v podstatě odpovídá rozdělení na dvě části: *Karlotte* (str. 9 - 35) a *Otevřít po mé smrti*

(*Nach meinem Tod zu öffnen*, str. 39 - 82). První část shrnuje básně, v nichž Havlíček navazuje na klasický český surrealismus, jeho obraznost je však pregnančnější, více kontrolovaná rozumem. I závěrečná poznámka Konrada Kirsche upozorňuje na racionální přesnost Havlíčkova vidění. Byla to bezpochyby právě tato vlastnost ducha, která autorovi umožnila distancovat se od jakobínské porevoluční euforie. Bizarní dě-

sivost doby vyjadřuje postava Karlotty - nadsutečná vize kouzelné krásky a sadičské čarodějnice zároveň.

V druhé části výboru lakonický výraz ustupuje uvolněnému verši, namísto polemiky s dobou se objevují motivy erotické. Zdá se, že některé texty vznikaly pod vlivem LSD, s nímž Havlíček v té době experimentoval. Láska se tu objevuje ve zvláštním světle jako lidská touha příbuzná poiesis, ale také jako ničivý princip (obrazy smrti, poprav, kanibalismus). I tady Havlíček svým osobitým způsobem spojuje výsostně básnické metafory s pojmy moderní vědy a techniky či dokonce vojenství.

Kvalitu a čtivost překladu musí posoudit němečtí čtenáři. I jen dílčí srovnání a celkový dojem naznačují, že převod Havlíčkových veršů je zdařilým činem. A co se mi zdá hlavní: kniha upozorňuje na autora, který byl i u nás dlouho zapomenán, a připomíná stále málo známý podzemní proud surrealismu, proud, jehož revolta se obrací proti každé strnulé ideologii a všem druhům pragmatického konformismu.

V Literárních novinách č. 37 si přečtete:

BERNHARD VON LOEFFELHOLZ: „Kulturní smlouva“ pro Evropu
Vše, co jsem chtěl, jsem udělal – rozhovor s VÁCLAVEM KADLECEM

MAURICE BLANCHOT: Orfeův pohled

Psaní je dobrodružstvím – rozhovor s JULIENEM GREENEM

J. S. MACHAR: Masaryk a alkohol

IVAN SCHNEEDORFER: Několik ostrůvků

FRANZ WERFEL: Říše stínů

Biologicko-společenské
POKLESKY

Stanislav Komárek

Půvab projekcí

Projekci nazývají Freud a Jung promítání našich duševních obsahů na osoby a věci mimo sebe a spatření „odcizených aspektů“ sebe sama, které nejsou vědomé, na nich jako na zrcadle (jedná se vždy o projekci zcela nevědomou, a proto považujeme takto získané zážitky za výraz pravé povahy jiných lidí či věcí - ve skutečnosti jsou však pouze setkáním se sebou samým v těch aspektech, které nám dosud zůstávaly skryty). Jung zdůrazňuje, že to, na co je projikováno, musí mít jakési „háčky“, záchytné body, které projekci vůbec umožní, ale pro zachycení projekce stačí jen velmi lehký náběh k dotčené vlastnosti, která je pak v našem vnímání zesílena projekcí samou ad absurdum.

Jsou-li všechny psychické obsahy projikovány směrem ven, lze jen stěží hovořit o vědomí, to vzniká teprve jejich částečným „stažením“ zpět a růstem tohoto procesu se prohlubuje (jak silně jsou projekce zastoupeny v psychickém světě zvířat, je dosti těžko říci, existují tu ale zcela určitě, a to i bez objektu, na který by se projikovalo - hmyzožravý pták v zajetí pronásleduje, chytne a spolkuje imaginární mouchu, psi, kočky i jiná zvířata se často bojí svých projekčních představ či na ně i útočí - člověk samozřejmě důvod jejich znepokojení nevidí a v minulosti se často soudilo, že pes či kůň „vidí duchy“). Pěkným příkladem projekčního mechanismu jsou hry malých dětí - cokoli může být v zásadě čímkoli, jen se to tomu „musí říci“. „Stažení“ projekcí zpět působí náhle „procitnutí“, dramatické zejména v meziosobních vztazích (v horším případě již druhého dne po ránu, v lepším až tak po roce). Projekce však lze stahovat či alespoň vyměňovat i u jsoucnen mimolid-

ských a institucionálních - prales se náhle stane z ráje zeleným peklem, Sovětský svaz z vlasti světového proletariátu kriminální robotárnou. Jak funguje projekční mechanismus sociálních skutečností do živé přírody, tzv. „sociomorfní modelování“, ukázal autor už v esejích *Příroda a společnost*. Stejný proces, ale zacyklený poněkud důkladněji, spatřujeme v oblasti etiky. Etika se odvolává na lidskou přirozenost tak, jak ji ukazuje věda - ale tento obraz je opět obrazem společenské struktury tak, jak byl vržen do přírody a lidské přirozenosti sociomorfní projekcí - cyklus se zde uzavírá a donekonečna sebetvrzuje. Rovněž cizí či minulé kultury a náboženství jsou v zásadě poznávány pouze pomocí projekcí - zejména ty minulé, známé jen z archeologických či archivních nálezů, snad ani jinak percipovat nelze. To, že se navzdory houštinám projekcí ve světě přeče jenom jakž takž orientujeme, je způsobeno v zásadě soupodstatností mezi člověkem jako mikrokosmem a světem jako makrokosmem, takže ke každé osobě či věci lze v lidské duši najít něco jakž takž korespondujícího. Proto jsou i projekce více či méně zavádějící, od zcela pošetilých a v praxi zhoubných až po ty poněkud přiměřenější.

Zdávka ne všechny projekce jsou pouze projekcemi vlastních inferiorních, stínových vlastností. I vlastností považovaných za pozitivní mohou být projekčním mechanismem „odcizeny“ a spatřovány jinde - tento proces v křesťanství postřehl již L. Feuerbach a pro polyteistická náboženství rozpracoval Jung (bohové a démoni jako projekce jednotlivých komplexů v kolektivním nevědomí). Sláva a moc mnoha idolů hudebních i politických ostatně stojí právě tímto mechanismem - i šašek, na nějž se upřely miliony pozitivních projekcí, se stává hrdem,

vůdce či polobohem - právě náboženská a společenská praxe ukazuje důležitost jungovského procesu „integrace“ ve vývoji lidské psychy, rizika nadměrných projekcí i institucí, které se je snaží stabilizovat a využívat.

Právě poznání pomocí projekcí umožňuje bezprostřední, citově nabitě a kvalitativní poznávání věcí i osob, v zásadě to nejspokojivější na tomto poli ale je zároveň i nejrizikovější a nejvíce vystaveno omylům a projekcím zcela zavádějícím. Nebezpečí tohoto „subjektivismu“ si byli tvůrcové novověkých nauk dobře vědomi a snažili se význam projekcí v rámci věd minimalizovat (tak zcela se to ostatně nikdy nepodařilo). K tomu slouží např. vytažení kvalitativních hledisek a jejich převedení na kvantitativní, ať už číselná či tvarově geometrická, která projekci tolik netrpí (projikované duševní obsahy jsou povahy primárně kvalitativní). Tak se stává z dramatu historie sekvence dat, z dojmů ze vzdálených krajín mapa či demografická tabulka, z hemžerání hmyžích suchá studie o jejich morfologii a z nauk o člověku na jedné straně antropometrie či bertillionáž, na druhé psychologie inteligentních testů a dotazníkových kolonek. Toto poznání je sice před projekcemi poměrně jisté, ale je namnoze z emočního hlediska otázkou, proč je vlastně dělat - to skutečně vzrušující, byť riskantní, jsou právě mírné a řízené projekce (nauky o evoluci, filozofii dějin, ekonomické a psychologické teorie atd.), ovšem u vědomí toho, že se právě o řízené projekce s jakousi korespondencí i mimo nás jedná.

Zpětná vazba

Pojem zpětné vazby, pocházející z kybernetiky a teorie systémů, říká asi tolik, že změna nějakého parametru v systému vyvolává reakci, která jej buď nadále reguluje na určité hladině (negativní zpětná vazba - např. Wattův odstředivý regulátor na parním stroji), či vede k jeho dalšímu prohlubování (pokles ceny akcií vyvolává rychlý prodej a ten další pokles ceny - pozitivní zpětná vazba). Díky rafinovaným systémům zpětných vazeb drží vlastně živé organismy vůbec pohromadě a zůstávají takovými, jaké jsou. Méně zřetelné to je u „nadindividuálních“ ži-

vých organismů, zejména lidských institucí a korporací. I ony drží tisíce různými zpětnými vazbami osoby, které se k nim nějakým způsobem „hodí“, asi jako buňka orgány či mravenišť jednotlivé mravence.

Různá prostředí na sebe „žárlí“ a vždy dovedou své členy a služebníky včas plesnout přes panožku, příliš chtivě nataženou jiným směrem. V typickém případě to ani není nutné - systém hodnot a zvyků v prostředí či instituci je takový, že jednotliví členové (středověká latina pro ně používala přílehlavého slova membrum - úd) po kontaktech s jinými světy ani nezatouží, naopak: oťresou se odporem. Patřilo k oblíbenému instrumentáriu naturalistického románu líčit, jak určité sociální prostředí, třeba pařížská tržnice, drží mnohočetnými chapadly své nositele i oběti zároveň a znemožňuje jim je opustit, ač by třeba i chtěli (totéž bývá impozantně líčeno třeba z ghett amerických velkoměst, ale fenomén ve skutečnosti začíná u našeho prahu - pouze to, v čem sami „jedeme“, dostatečně nevidíme).

Zdá se, jako by žárlivost velmi dobře existovala i na úrovni systémů sociálních, ostatně jméno „korporace“ ukazuje na to, že tvoří jaksi jedno „tělo“ (žárlivost je samozřejmě pocit velice archaický a lze ji velmi dobře vidět i u zvířat - psů, koček, papoušků, o opicích vůbec nemluví). Dostaneme-li se na rozhraní dvou prostředí, jedno či druhé nás dříve (spíše než později) strhne zpět a druhé odhojí jako cizorodý transplantát. Jen jeden speciální případ z toho by byl přímý ostrakismus a odsouzení v jednom z nich - k procesu dochází mnohem spíše jednak napětím mezi oběma sémantickými poli, které je na dlouhou dobu k nevydržení, jednak tím, že i každým praktickým počinem se v případě, že jsme se jednou zapletli do nám cizorodého systému zpětných vazeb, do něj vlétáme hloub a hloub bez ohledu na vlastní intenci. Pokud se chceme integraci do nového „osudového společenství“ vyhnout, nezbude než se pokusit prvních několik vláček přeškrbnout, pokud to ještě vůbec lze. Na smrtelnících lpí podle starořecké představy vlákna a osidla osudu, vedoucí k větvením na klíně bohů. Právě tímto bandážováním, omotaním osidly sudby, vzniká povnost jsoícího. Pozdní dvacáté století to nazývá eufemisticky zpětnou vazbou.

TVAR
představuje...

Jiří Fuks

Filosofie u T. Halíka

V článku T. Halíka (Evropa jako domov, Proglas 8/97) se objevují některá filosofická tvrzení a hodnocení, s nimiž nelze rozumně souhlasit. Halík reflektuje křesťanství v novověku a tvrdí, že si zde křesťané nechali vnútit podobu ideologie a světónázoru. Důležitou roli prý přitom hrála teologie, založená na tzv. statické, racionalistické metafyzice. Halík v této souvislosti mluví o novotomismu, který prý přijal karteziánský požadavek jasných a zřetelných idejí. Tím se prý liší od původního tomismu, v němž se intelekt napájel z hlubin tajemství.

Toto typicky existenciální hodnocení tomismu se stalo u mnohých moderních teologů zcela samozřejmým, ačkoli o skutečně racionální evidenci tu nemůže být řeč. Podívejme se tedy kriticky na tyto ustálené předsudky, tentokrát v Halíkovi předloženi.

O údajně statické metafyzice toho bylo po Hegelovi napovídáno mnoho a dlužno uznat, že se značným úspěchem. Kdo by dnes po objevu dějinnosti a v době kultu zkušnosti chtěl ještě hájit pozice klasického esencialismu s jeho „vymyšlenými“ invariantními aspekty reality? Jenže problém je daleko složitější, než jak ho stereotypně, v zastírajících manévrech prezentují dnešní epigoni pozitivistů a existencialistů; je složitější, než jak se to jeví i pilným čtenářům dějin filosofie.

Poněvadž se však Halík spolu s nimi nezabývá elementární, noeticko-ontologickou problematikou, netuší, jaké destruktivní implikace má to lehkomyšlné, být ustálené popírání údajně statické metafyziky. Floskule historiků filosofie a jimi poučených kritiků tradiční metafyziky o její státnosti, strnulosti či neživotnosti jsou v lepším případě obrovským nedorozuměním.

Realistická metafyzika totiž neodmítá žádný pohyb, proces, žádnou změnu či dynamiku reality, které lze zkušenostně doložit. Odmítá však absolutizaci pohybu a změn. Odmítá redukci na ně v ontologické explikaci skutečnosti. Dnes zcela usamozřejmě předimenzování dynamických komponent reality je výsledkem ne dost kriticky zhodnoceného, téměř bezkonkurenčního vlivu Hegelovy ontologie a scientistické absolutizace přírodních věd. Oba tyto zdroje soudobého hyperdynamického vidění lze úspěšně vyvracet.

(...)

Nastala éra iracionalistického, neukončitelně libovolného, básnivého, na výrazu založeného filosofování. Oběti této vlivné, degenerativní tendence je evidentně i Halík. Také on spolu s existencialisty nerozlišuje novověký racionalismus od jiných, kultivovanějších a hlavně filosoficky pravdivějších racionalismů, a sice v důsledku osudové neznalosti povahy a rozměrů lidské racionality.

Tak tedy, racionální přístupy k hlubokým problémům člověka, abstraktní analýza tématu, důkazy východisek, klíčových tezí a vhodnosti metod jsou povýšeny, bez skutečného důkazu odsunuty. Halík už v hluboké totalitě bez potřebných rozborů jen opakoval po svých vzorech varování před tradiční metafyzikou a získával přesvědčivost jejím konfuzním spojováním s karteziánským racionalismem. Ačkoli bylo od té doby mnohé napsáno o povrchnosti směřování novověkého racionalismu s racionalismem vůbec, Halík stagnuje u svých předsudků, aniž by se namáhal je kriticky prověřovat. Víra ve špatně učitele je zřejmě osudová.

(...)

O tom, že Halík vlivem převládajícího fideismu nemá potřebu rozlišovat filosofii („z hlubin tajemství“) a teologii, se snad nemusím rozepisovat. Kdybych měl kriticky re-

Začala vycházet nová „revue pro kritické myšlení“ a začala si říkat *Distance*, snad aby i ve svém názvu dala najevo nezbytnou nadčasovost, nadsubjektivnost, ba přímo nadmediálnost případného kritického úsudku. Jako vydavatel je uvedena společnost *Triality*, sídlící ve východočeském Ronově nad Doubravou, šéfredaktorem je ovšem pražský filosof Jiří Fuks (kontaktní adresa je 158 00 Praha 5 - Jinonice, K Rovinám 538) a také ve složení redakce figurují „pražské tváře“ (mj. Michal Semín z občanského institutu). Revue má vycházet čtyřikrát ročně, prozatím ovšem nebyla registrována na MK ČR. Lapidární konstatací je, že „žádost v řízení“ však v nynějších časech vyznívá optimisticky: naše laskavé ministerstvo by dnes neodepřelo registraci žádnému periodiku s duchovní auroou.

Pro zájemce o *Distanci* se ale již v zárodku vynořil takřčený problém P, spočívající ve skutečnosti, že před tímto prvním číslem již bylo vydáno či se šířilo takřčené nulové číslo. Na tom jistě není nic trestuhodného ani donebevolačného. Problém vzniká při zjištění, že šéfredaktorova studie o problému dokazatelosti pravdy v č. 1 je pokračováním jeho seriálu statí o seriálu pravdy, jehož díl 1 byl uveřejněn právě v onom nulovém čísle. Co teď? Lze si nulové číslo vyzádat též v Ronově nad Doubravou? Je někde k máni? Jak zní v tomto případě pravda?

Tak či onak, každé revue pro kritické myšlení je české společnosti zapotřebí více než soli za středověku a pronášení podobných pravd je bohužel toliko metáním perel do zdi, jež nejsou právě vlídné. Kéž by tuto roli *Distance* plnila i důstojně, i s distancí! Zatím má tvář esejistického sumáře, v němž figurují též témata literární a kulturněhistorická: mj. zde najdeme inspirativní materiálovou studii o Zdeňku Kalistovi z pera Renaty Ferklové. Vybrané ukázky přinášíme ze statí Romana Jocha o trestí smrti a z rubriky *Ohlasy*, do níž Jiří Fuks zařadil svou polemiku s T. Halíkem (s. 64-73). Nyní se můžeme těšit na neméně kategoriicky zdrženlivé odpovědi jak odpůrci trestu smrti, tak i Halíkovy: doufejme, že nikoli opět na stránkách našeho bulvarizujícího se denního tisku. vln

agovat na všechny zřejmě zabetonované předsudky, které Halík projevil na tak krátké ploše, nestačilo by celé číslo *Distance*. K tomu mimořádně slabému textu o metafyzice ještě dovětěk.

Halík se o stránku dál verbálně distancuje od postmoderního skepticismu a relativismu, ale zvažme konzistenci jeho filosofických postojů. Postmoderní skepse evidentně těží z absence spolehlivého řešení problému pravdy v novověkých teoriích poznání. Tato propast je sice pragmaticky překlenuta fideismem, ale právě ten se stává principem a důvodem postmoderní relativizace ve smyslu akceptace radikální plurality.

Když tedy Halík programově rezignuje na jasná a evidentní řešení filosofických problémů včetně klíčového problému pravdy (který Descartes rozumně postavil do východiska a jehož řešení či neřešení rozhoduje ve filosofii o mnohém), pak tím vlastně z hloubi odůvodňuje a „verifikuje“ postmoderní, skepticko-relativistické pozice. Jeho příležitostný účelový odstup nemá za těchto okolností logiku. Halíkovi je také třeba připomenout, že oblíbená heideggerovská dějinnost implikuje dobově kulturní relativizaci pravdy a mravnosti.

Když už se tedy Halík musel vůči novotomismu ohradit, mohl si naopak všimnout zbytečného noetického dogmatismu evidentní, tj. nechoty ozřejmit a projasnit základy myšlení v elementární reflexi pravdy. Neboť dogmatismus také nahrává postmoderní skepsi.

Po těchto nezdarech s racionální metafyzikou nepřekvapuje, že Halík věří i Ricourovovi, když říká, že křesťané by měli děkovat Nietzscheovi, Marxovi a Freudovi za očistný účinek jejich destrukce. Ta je prý také výsledkem reakce na novověkou podobu křesťanského náboženství.

Nietzscheův výrok „Bůh je mrtev“ je podle Halíka diagnózou ztroskotání metafyzicko-morální podoby křesťanství jeho doby. Nebudu se přít o interpretaci Nietzscheova výkřiku. O jaké diagnóze jakého ztroskotání metafyziky a morálky tu ale Halík mluví? Jen kdybychom přistoupili na Nietzscheův protismyslný iracionalismus, na jeho evolucionistické libovolnosti a perverzní panskou morálku, pak by se nám metafyzicko-etické pozice křesťanského realismu mohly jevit jako v troskách. Je však nutné či dokonce rozumně možné přistupovat na tuto vyšinutou optiku?

Halík by tedy musel nejprve opustit svá nesnesitelně snadná, ideologizující hodnocení filosofických pozic a systému a přejít k důkladnému promyšlení přílehlých i vzdálených problémů. Z toho by pak měla vyjít fundovaná, argumentovaná obhajoba Nietzscheových specifických tezí. Jen za tohoto

předpokladu by bylo možné vážně a s filosofickou přesvědčivostí obsadit Nietzsche do role kompetentního diagnostika křesťanského myšlení.

(...)

Halík je bezpochyby mistrem slova, který ví, co chce být v intelektuálních kruzích slyšeno, a tuto potřebu také hojně uspokojuje. To částečně vysvětluje jeho úspěch. Ustavičné kulturní projíždky staletími také svědčí o jeho nesporném rozhledu (který ho - rád připouštím - spolukvalifikuje na jiného prezidenta, než jakým dosud je). Pokud se v nich ale dotkne filosofie, zachází s ní velice macešsky - nepouští ji ke slovu. Jeho filosofické akcenty, posudky a preference jsou veskrze dogmatické, bez potřebných analýz a důkazů; jsou převážně přizpůsobené dobové poptávce.

(...)

Roman Joch O trestu smrti

Jedním z mnoha předsudků moderní doby je ten proti trestu smrti. Domnívám se, že se jedná o názor neopodstatněný, což se budu snažit ukázat v následujícím pojednání. Nejprve se soustředím na to, abych prokázal, že trest smrti je v principu legitimní. Poté se budu věnovat vyvracení nejčastěji užívaných praktických námitek proti němu. A na závěr zodpovím otázku, zdali by měl být opět zaveden.

(...)

Do neřešitelných problémů se dostávají všichni principiální odpůrci trestu smrti. Neboť kdyby záměrně odejmutí lidského života bylo vždy a všude kategoriicky nepřijatelné, pak by nutně bylo nepřijatelné například zabít v sebeobraně, válka a trestní expedice.

Proberme si je však postupně. Všeobecně se uznává, že člověk má v sebeobraně právo, hrozí-li mu bezprostřední nebezpečí od nevyprovokovaného agresora, útočníka v krajním případě i zabít. Řekněme, že majitele obchodu chce okrást lupič a vyhrožuje mu pistolí. Majitel to nejdřív zloději vymlouvá, avšak ten začne střílet do zboží a majitele ohrožuje na životě. Majitel však má revolver v přihrádce u kasy a lupiče zastřelí. Vzhledem k prvotní střelbě lupiče a přímému ohrožení na životě je majitel u soudu porotou v plném rozsahu exkulován a osvobozen. Nebo jiný příklad: Mladá dívka je v noci přepadena mužem, který ji chce znásilnit. Dívka se brání, pláče, křičí, prosí, násilníkem to však vůbec nehne. Dívka si však vzpomene, že má v kabelce revolver, a násilníka zastřelí. Opět, dív-

TVAR
představuje...

ka je porotou plně osvobozena - a kdo by chtěl proti tomu protestovat? Jinými slovy, zabít v sebeobraně se považuje za legitimní.

Avšak co to znamená? Znamená to, že lze zabít člověka, který zločin zatím nespáchal (pouze se k němu chystá), lze ho zabít beze všeho - to jest bez řádného soudního procesu a práva na obhajobu. Chtějí nám potom odpůrci trestu smrti namlouvat, že lze bez soudu a obhajoby zabít člověka, který vraždu nespáchal, který jí možná ani nechce spáchat (chce kupříkladu „pouze“ znásilnit) - a současně nelze popravít člověka, který již vraždu spáchal, který měl řádný soudní proces, který měl přiměřenou obhajobu (obhájce dle vlastního výběru) a kterému obžaloba prokázala vinu mimo jakoukoli rozumnou pochybnost?

(...)

Námítka zní: Jakýkoliv soudní systém je nutně nedokonalý a vždy je zde riziko, že dojde k odsouzení nevinného. A to je považováno za strašné. Avšak je-li v zemi zaveden trest smrti, znamená to, že může dojít k popravě nevinného. Tuto možnost nelze nikdy vyloučit. Ale to je pak nejen strašné, nýbrž přímo příšerné, neboť je to neodčinitelné: když nevinného odsoudí na doživotí, vždy je zde šance odhalit soudní omyl a odškodnit poškozeného. (...) Má odpověď: Tento argument je skutečně velice působivý. Dokonce bych řekl, že v sekularizovaném věku je to ten nejpůsobivější. Avšak když si uvědomíme jeho podstatu, zjistíme, že to není argument vůbec žádný. Je to non-argument.

Neboť je to argument, který říká: právě proto, že všechno, co člověk dělá, je nutně nedokonalé, je lepší, aby člověk nedělal nic. (...) Podívejme se na příklady: Myslí-li odpůrci tento argument vážně, proč nepožadují zákaz automobilové dopravy? Anebo proč nepožadují aspoň omezení maximální rychlosti na 20 km/h v obci a 40 km/h na dálnicích? Tím by zajistili, že nikdo nepřijde o život kvůli automobilové dopravě. (...) Co se ale dnes a denně děje v důsledku automobilových nehod? Nezáměrně jsou zabíjeny desítky nevinných. Naprosto analogická situace: je zde faktor, který vede k nezamýšlené smrti nevinných. Je to důvod k zákazu tohoto faktoru? Přece bez automobilové dopravy lze žít. Koneckonců naprostá většina lidí v dějinách bez ní žila, dokonce ještě před stolety se bez aut obešli. Navíc v důsledku automobilových nehod umírá mnohem více obětí, než by umíralo v důsledku trestu smrti.

(...)

Nyní je zde na místě závěrečná otázka, zdali by se trest smrti měl zavést.

Mou odpovědí je: zatím ještě ne. A ten důvod je naprosto prozaický: podmínkou členství v Radě Evropy je zrušení trestu smrti. Žádná evropská země trest smrti nyní nemá. A všechny stejně (a podle mého názoru stejně hloupě) trest smrti odmítají. Domnívám se, že vyloučení naší země z Rady Evropy po zavedení trestu smrti by převážilo to dobro, které by bylo důsledkem jeho zavedení.

(...)

Avšak plně souhlasím s názorem, který vyslovil Daniel Kroupa, že trest smrti bude v Evropě opět zaveden. Kroupa řekl, že když se Evropou prožene vlna teroristických útoků, když letadla, autobusy, vlaky, supermarkety a dětské školky budou vyhazovány do vzduchu, tak demokratičtí politici nebudou schopni nadále odolávat oprávněnému rozhodnutí lidu a trest smrti buď zavedou, anebo se v opačném případě setkají s volební porážkou a budou nahrazeni demokratickými politiky, kteří ho zavést ochotní budou. Domnívám se, že tento vývoj dříve či později v Evropě nastane. Je však nutné vědět, že když nastane, bude správné mu neodporovat, nýbrž ho uvítat, neboť trest smrti není žádným zlem.

Z

poezie

poznaňských autorů

Poznaňské středisko polských básníků je reprezentováno řadou mladých talentů i známými literárními veličinami. Každoroční přehlídkou tvůrčí aktivity autorů v centru oblasti nazývané Wielkopolska („Velkopolsko“) je Mezinárodní básnický listopad v Poznani, který v roce 1997 proběhl jako jubilejní - dvacátý v pořadí. Básníci sdružení okolo čínského osobnosti řeckého imigranta Nikose Chadzini-kolaua často publikují své sbírky poezie v edici Bílá básnická série. Z almanachu *Na przekór przemijaniu* („Návzdory pomíjivosti“), vydaného u příležitosti sté publikace v této edici (a ze samostatných sbírek autorů poznaňského kraje), jsme vybrali několik ukávek. **lm**

JOLANTA NOWAK - WEKLAROWA

Cyril a Metoděj

v prostoru neohraničeně pohanském
přišli vyznačit hranice
pro Božské Pravdy a Dogmata

jejich slova z písmen hlaholice
ze všech svatých přikázání
věrohodná jak na pergamentu
se šířila mezi lid
coby kruhy na vodě po
trefě dobře mířeným kamenem

pergamen dávno přetržený
v půli věty
nad misionáři letitý kříž

víra se rozrůstá
k dobrému

STEFAN JURKOWSKI

Z rodu Adama

jsem

je to mé jméno
nebo jen nepodstatný fakt
stejně bezejmenný
jako obličej uprostřed davu

stejně tak jest
můj pes
židle
kuličkové pero

strach který činí slepým
zemřelí
běžící myšlenkami

jsem

ale přeci nejsem
jaký jsem

- hledám stále jeden strom
bez ohledu na výsledek

ZDZISLAW T. LACZKOWSKI

Ještě jeden rozhovor

Slepila jsi mne z ohnivé kůže země
slepila z její hořkosti
podle tvého oka

na jazyk položila špetku soli
a horkou slzu

pak jsi mi vyjmula žebro z boku
abych důstojněji vedl dialog s hadem
a hle jsem:
marnotratný syn

který se nevrací z vyhnanství

ANDRZEJ GRABOWSKI

MISTROVI I

Památce Jana I. Paderewského

Nenaslouchali Ti Jane mudrci a králové...
Tolikrát se Národ obrátil a volal
Boha za svědka a na obranu v době,
kdy přicházela nová smrt.
Jazyk hřbitova teprve chvíli pronikal
do nového požáru a z kola stále
někdo vypadal, ale ta stejná cesta
vedla vůz cestou necestou pořád dokola.
Přemísťovali hranici jak lavici v hospodě,
co pohyb to jiný host, v přízni a minci zrádný.
Zdalo se o Tróji, ale kůň byl rudý,
legiony měst ležely v ještě teplých troskách,
když krvelačný Gruzín hrou v kostky zakončil
besedu generací.

EDMUND PIETRYK

•••

Tvrdość mé matky byla jako kresový chléb
kdy náš osud se chvěl jako pontonový most na řece
Bugu přes který jsme přecházeli na jaře čtyřicátého
pátého - my poutníci z přinucení z nemoci cestování
když naše předurčení dýmalo jako mlhy z poleských
mokřin Tvrdość mé matky byla tvrdością dobra
které má chlad i horečku polární hvězdy Je
věčným pancířem proti černé hodině a je
v ní Bůh z kostela v Pružanách ze synagogy v Brzešti
a z pravoslavného kostela v Kobryni Proto nikdy v životě
nepoužila slovo láska - skrývalo se v jejím listopadovém
mlčení když její tvrdość se změnila v chlebový
růženeček

DARIUSZ TOMASZ LEBIODA

Jimi Hendrix

pohyby těla tvoří výkřik mezi
leskem očí a chvěním dlaně žily bolesti
vrstávají do zvuků rozbíjených o stěny
obličejů spolu s agonii blesku papírní
linie času se utápějí v kaskádách rytmu občas
jako gazely proběhnou záblesky světla a někdo
se zasměje jako hyena pohyby těla
tvoří výkřik žily podobné větvím baobabu
vystupují na zádech tohoto světa tak
stydlivě schovávajícího své rozhněvané
děti mezi záškuby střičkačky smrti
a zájknutím ticha

IRENA CONTI

•••

Nezajímá mě
kdy a kde
se narodil básník
jeho časem je nebe
moře
oheň

OPOŽDĚNÝ NEKROLOG

Filozof, kulturní historik, literární kritik, teolog - laik, publicista, překladatel Vladimír Neuwirth se narodil v Komárově u Opavy 12. 8. 1921, kde prožil dětství. V roce 1932 započal studium na reálném gymnáziu v Opavě. Mnichovské události v září 1938 jej přiměly k přechodu na uprchlické gymnázium v Ostravě - Přívoze, kde v roce 1940 ukončil středoškolské studium maturitní zkouškou. Uzavření českých vysokých škol zkomplikovalo jeho další studia, byl však přijat na studium němčiny, německé literatury, filozofie a teologie na Ústav moderních řečí v Praze. Jako téma závěrečné diplomové práce si zvolil osobnost romantického básníka a myslitele ze Slezska Josepha von Eichendorfa. Na Neuwirthův další vývoj měla vliv i aktivní účast na Akademických týdnech pořádaných Metodějem Habáněm. V r. 1947 se V. Neuwirth zúčastnil světového kongresu Křesťanské studující mládeže JEC v Paříži. V r. 1951 dokončil studium teologie, avšak nenechal se vysvětit na kněze.

Po návštěvě Francie založil Společenství (z franc. La communauté), sekulární spolek, jehož členem mohl být kdokoliv z laické křesťanské veřejnosti. V r. 1960 bylo Společenství, fungující už jen ilegálně, odhaleno a jeho hlavní organizátor v lednu 1961 zatčen a krátce nato odsouzen za velezradu na 14 let odnětí svobody. Během vězeňského pobytu ve Valdicích se setkává s významnými osobnostmi z oblasti duchovního, politického i kulturního života. Amnestován byl v době pražského jara r. 1968. V té době obhazuje doktorát v oboru filozofie kultury „Idea domova v díle Boženy Němcové“. V červenci 1968 se účastní vysokoškolských týdnů v Salcburku a Kremsmünstenu. Okupace vlasti ho přiměje k prodloužení studijního pobytu v cizině. Krátce vypomáhá ve Slavistickém ústavu ve Vídni, později je zaměstnán jako vědecký pracovník v Institutu pro výzkum střední Evropy v Lovani. V r. 1971 se stěhuje do Frankfurtu nad Mohanem.

V exilu V. Neuwirth organizuje šest Akademických týdnů na různých místech v Německu a navazuje hlubší spolupráci s opatem Anastázem Opaskem a podílí se na vzniku sdružení a pozdější edice Opus Bonum. V r. 1985 zakládá ve Frankfurtu n. M. knihovnu Bibliotheca Cyrilo-Methodianna, jejímž smyslem je pomoc lidem se zájmem

o českou historii a kulturu ve středoevropském kontextu. V exilových časopisech publikuje řadu esejí a studií, věnuje se také překladatelské činnosti z francouzštiny a němčiny. V. Neuwirth vydává v r. 1976 „Apokalyptický deník“ (Frankfurt n. M. - Řím), jenž představuje pozoruhodnou mozaiku literárněhistorických zastavení nad knihami českých a zahraničních autorů a zároveň je reflexí duchovního a ideového světa autora z let 1969-1975. Krátce před jeho smrtí byla publikace vydána i u nás (Praha, Triáda). Ve strojopise zůstalo pokračování deníku až do r. 1989 (s pracovním názvem „Ze zápisníku emigranta“).

V r. 1992 se V. Neuwirth vrátil do rodného Slezska a knihovnu BCM přenáší na faru v Opavě - Jaktáři. S jeho příspěvky kulturně- a literárněhistorického charakteru jsme se mohli setkat v několika literárně a duchovně orientovaných českých periodikách (Akord, Souvislosti, Světlo aj.). Účastnil se aktivně kulturního a vědeckého života, kupříkladu na slavnostním zasedání Ústavu bohemistiky FPF Slezské univerzity v Opavě v květnu 1993, věnovaném 25. výročí úmrtí prof. Josefa Vašici, hovořil o svých osobních kontaktech s tímto rodákem ze slezské Štítiny, jinak významným badatelem v oblasti barokní a starší české literatury. K J. Vašicovi se V. Neuwirth hlásil jako k jednomu ze svých duchovních otců a právě ke 110. výročí jeho narození uspořádal monografický sborník „Profesor Josef Vašica - jeho život, vztahy k rodině a k rodnému kraji“ (1994 Olomouc). Ve svých statích publikovaných časopisecky v exilu nebo ve vlasti se zabýval osobnostmi, jako byli Vladimír Holan, Albert Vyskočil, František Doucha, Adam Kravařský ze Šlevic, Pavel Křížkovský, Metoděj Habáň, P. Antonín Šuránek, František Václav Mareš, Jan Ryba, Hans Urs von Balthazar, Reinhold Schneider aj.

W. Neuwirth zemřel v opavské nemocnici v pátek dne 22. května 1998, pochován byl do rodinného hrobu 30. května 1998.

Odchodem V. Neuwirtha ztrácíme jednoho z nejvýznamnějších kulturních pracovníků ve Slezsku, Evropana rozhledem a myšlením, jehož morální, duchovní a literární odkaz nebyl dosud plně zhodnocen.

LIBOR MARTINEK

vzduch
jeho zemi je světlo
a tma
jeho životopisem jsou stromy
kameny
ptáci
lidé
a všechno to
co má tvar viditelný
ale ještě nepojmenovaný
a to co pojmenováním
zabilo skutečnost

STANISLAW LEON MACHOWIAK

Otčina

mojí Otčinou je řeč
která nelže
radost a slzy
sňaté z průčelí domu

moje Otčina
je tam kde je vítr
roztržen zvonící
kde bije mé
a tvé srdce

NIKOS CHADZINIKOLAU

Slunce je život

Je ve mně světlo
ze sadu hesperidek,
z křídel Daidala.

Není pravdou,
že s větrem umírají písně,
že naše křehkost
je podřízena větru.

Po pádu se má vstát,
protože života je stále málo.
Život je smyslem času
jako slunce v chlebu.

Kdo hledí slunci do očí,
ten žije.

LUCJA DANIELEWSKA

Nové příběhy Tristana a Izoldy

To já Izolda
se stále bělejšími vlasy
volám tě Tristane
z druhého kraje osudu

To my oba
platíme nejvyšší cenu
za trochu blízkosti
na černém trhu pocitů
a každý den je písní
pokud v zátoce světla
nejdou vidět plachty
spuštěné do poloviny stožáru

ARES CHADZINIKOLAU

Moře

Rád hledím na moře
jako na dívku,
ve které dozrává slunce.

Rád hledím na moře,
když jako herec z řecké tragédie
mění masky.

Jeho signály
se podobají tepu mého srdce.
Jsou obtížně dešifrovatelné.

JRYSZARD DANECKI

Kubovi

Deštivé kapky - z výšky času
dopadáme na oceány vody - tvoříme baňky,
naše potomky...

Synu, můj vrstevníku v nicotě,
ve věčnosti vířících atomů -
nechval mě tedy
a nemsti se...

ANNA ZABACKA

Rozjasnil se svět

Toho dne
mladým zpěvem ptáka
rozjasnil se svět.

V otevřených dlaních
nesu zaklínadlo,
které chrání před pomíjením.
Přátelství beru
za metaforu
beze slov.

TOMASZ AGATOWSKI

•••

Jaký by byl oheň z hranic
složených ze všech básní světa

zdalipak by to byl svatý oheň

kdo by čekal se zbraní v ruce
na toho jenž by chtěl hranici rozkopat

vážně jaké by bylo finále ohně
v největším cirkuse
naší galaxie.

HELENA GORDZIEJ

Z Kaina

Svět byl dohnán
na ostří nenávisti
děti už vědí
co je to smrt

starci si nepamatují
slovo
lásky

to bylo už dávno

tak proč se pořád
hlásíme k prapředku
Ábelovi

když jsme plémě
Kainovo

ANUSZ KONIUSZ

Básník

Rozněcuje
ohniště ze slov

chce hořet

ale jenom se spaluje
v žáru slova
které je jak popel
a saze

MARIA MAGDALENA POCGAJ

Podzimní madona

přicházíš
jak Chagallův podzimní anděl
zapálit
červené lampičky šípku
přicházíš
s kahánkem zlatého listí
a do prázdných hnízd
našich srdcí
vkládáš modlitby
spící v korálcích jeřabiny

Přeložil
LIBOR MARTINEK

J i ř í
Z á č e k

Prostopravdy

Kde jsou Robinsoni, objevíš i Pátky.
Každý člověk chce mít víc, než vydělá.
Kdo se bojí zítřka, otáčí se zpátky.
Živá růže zvadne dřív než umělá.
Nikdo neví, kde se protnou mimoběžky.
Opera je božská, ale blues je blues.
Na nejvyšší hory musíš šlapat pěšky.
Lež má krátké nohy, ale rychlý vůz.
Svět je ring, kde schytáš svoje vlastní rány.
Chybovat je lidské: díky za chyby.
Díky za náhody - maří hloupé plány.
Darebák má vždycky dobré alibi.
Vidíš-li svět černý, zbav se černých brýlí.
Zítří minus včera nerovná se dnes.
Básník nikdy nelže, ani když se mýlí.
Nejvěrnější přítel člověka je stres.

Filozof ringu

„Život je boj a svět je ring,“
prohlásil v tisku boxer King,
„a kdo je K. O., at je hozen krysám!“
Za pár let možná dopoví -
svět je ring, ale takový,
kde vlastní rány inkasuješ ty sám.

Drozd v parku

Na větví v parku zpívá drozd
chodcům, co míří k magistrátu,
zpívá svou ódu na radost
a nestará se o zisk ani ztrátu.

Popěvek při holení

Usměj se na sebe,
nemrač se tváří v tvář,
tvář je v tom nevinně,
tvář je jen inventář.

Nemrač se na sebe,
usměj se, člověče,
párkrát se ohlíš
a život uteče.

Usměj se na svou tvář,
buď k sobě laskavý,
tvůj dvojník v zrcadle
tě mlčky pozdraví.

Pohleď mu do očí,
nekoukej na vrásky,
možná ti odpoví
na všechny otázky.

Tváře si namydli
šlehačkou z kremrolí
a dvojník v zrcadle
tě zručně oholí.

Nejdřív tě oholí,
pak ti tvář odpáře...
Sám sebe nepoznáš,
až budeš bez tváře.

Lovci

Muži jdou na lov. Startují své vozy
odvážně, zručně, s noblesou.
A jestli jim dnes požehnají bozi,
úlovek domů přinesou.

Vyседnou v džungli. Tiše zavřou dveře,
počítač místo oštěpu.
Softwary mají plné lovné zvěře,
dovedou zabít poslepu.

Ráno jsem s nimi vyšel odhodlaně
a večer kořist nesu ti.
V činžovní jeskyni si zadýchávám dlaně.
A venku troubí mamuti.

Ejhle
člověk!

Tak jsem byl o prázdninách vůbec poprvé
ve svém životě na dovolené na Slovensku.
A viděl jsem věci rozličné... například sloven-
ský bethlem (takto psáno) v Rajecké Lesné
u Žiliny. Bethlem je pojat národně, takže cent-
rálně umístěný Ježíšek má horizont betlémské
krajiny osázený např. Bratislavským hradem,
dominantami Zvolena a Košic, po Dunaji, pod
zavěšeným mostem v Bratislavě, pluje parník
a návštěvník intuitivně hledá ze dřeva zpodob-
něný odpich pece někde v Žiaru či v Košicích.
Taky jsem okusil všechny druhy halušek
a vylezl na vápencovo-dolomitovou horu Kľak
(1351 metrů ze mě udělalo F. Venclovského:
„Já su tak šťastné!“) a v Čičmanech jsem se

podíval roubenkám pomalovaným folklór-
ními škáročkami (=pizdičkami). V krémě jsme
se pak hádali u borovičky, co by tak mohlo být
v našem národním betlémě. Jestli Hus nebo
Švejek (nebo Dominik Hašek), jestli Ríp nebo
Tlustec (nebo nějaká halda odpadků). Prostě
prázdninové kydy. Boroviček do mě nakonec
„zahučalo“ devět, a skoro tolik chlapů padlo
za tu dobu pod stoly kolem nás - začínala
právě volební kampaň... A celou noc jsem na
záchodě kontroloval, „jestlipa“ ze mě eventu-
álně nevychází náhodou nějaké jehličí. Inu -
fujara, fujara, bodaj sa spukala...
Ejhle člověk! Za 1 218 840 minut začíná
21. století.

Knihy

Hermeneutika jako služba, služba hermeneutice

Je několik důvodů, proč by měla být kniha Jaroslava Hrocha *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti* (Marsyřova univerzita v Brně - Georgetown, v roce 1997) považována přinejmenším za zásluhou: 1) její autor vychází ze skutečně vlastní probírky bohaté literatury hermeneutického směru; 2) třebaže jeho hlavním zájmem je 20. století, velice důkladně má připraven vstup rekonstrukcí předchozího vývoje; 3) kniha propojuje tradici německou, která je pro hermeneutiku nejdůležitější, s anglosaskou, a tam, kde k tomu je příležitost, neváhá J. Hroch sáhnout i ke kontextu českému (zejména ke strukturalismu) a na jeho pozadí učinit zřejnějším mnoho z toho, co ještě nemáme vstřebáno (ani pojmově).

Čím vlastně Hrochova kniha je především? Přehledem jednotlivých koncepcí a autorit? Kritickým čtením základních publikací hermeneutiky? Sledováním vývojových proměn tohoto směru, disciplíny či metodologie? Souborem portrétů (rozumí se filozofických) M. Heideggera, H.-G. Gadamera, J. Habermase, P. Ricoeura, H. Blooma, R. Rortyho a dalších velkých představitelů tradice, jež má co do činění s otázkami interpretace a porozumění? Z každého něčeho, ale především poutivým pročítáním a hodnocením velkého kvanta textů a posléze jeho pořádáním. Hrochovi je ku potřebě jak přehledový (tj. namnoze historický) způsob výkladu, tak i způsob vyzvěšování klíčových citátů a jejich interpretace. Spíše než o nějaké svébytné koncepty (autorovi o ni zjevně nejde) tak můžeme mluvit o jakémisi čtenářsky-kritickém přehledu látky. Tento způsob má své velké výhody především v tom, že umožňuje autorovi vyhnout se výkladovým schématům o základatelích, těch, kdo v jejich díle pokračovali, případně je kriticky přehodnocovali, inovátorech bojujících s tradicionalisty atd. Další výhodou je, že se tímto Hrochovi podařilo dostat před české oči mnoho cizích textů jakoby zástupně, tj. ve chvíli, kdy ještě nejsou přeloženy a osazeny v domácí pojmové tradici. Aniž by se Hrochovi ztratilo ze zřetele časové směřování, nejsme zde zahlcováni genetickým pozitivismem příčin a jejich důsledků, případně tím, jak všechno v hermeneutice hegelovsky směřuje ke šťastnému završení, resp. jak vše po Schleiermachersovi je už jen pouhou variací jeho myšlenek. Zdůrazněno to budiž především proto, že je skutečně těžké psát knihu tohoto druhu a neupadnout buď do jedné teze (vůči níž jsou poměřování všichni autoři), nebo na opačné straně do pouhého kaleidoskopu jmen, titulů a koncepcí. Hroch šťastně - hermeneuticky šťastně - kráčí středem.

Čtenář si asi z Hrochovy knížky neodnese nějaké „poselství“, spíše množství zajímavých dílčích postřehů, citlivě rekonstruovaných pojmových soustav či návodných azimutů k vlastní cestě houštinami tohoto filozofického směru. Chtěli-li bychom v Hrochově výkladu přece jenom hledat nějakou červenou nit, pak by jí zřejmě bylo soustředění na problémy jazyka. Jenomže i ono - korigujeme předchozí tvrzení - se nachází spíše v danostech hermeneutiky než v pohledu jejího vykladače. Jazyk se ocitá v centru hermeneutické pozornosti proto, že jde o disciplínu porozumění. Z jiné strany: k významu se nedá dostat jinak než přes význam; pevný bod neexistuje, což několikrát zdůrazňoval především Gadamer. Řečeno heideggerovsky: smysl bytí a pravda bytí jsou totéž. Rozměrem porozumění, další z Hrochových červených nití, je situace, diskurz. Porozumění se nám nezjevuje jinak než pragmaticky, ne tedy jako předmět, ale jako kontextově rozprostraněný význam, derridovsky: souhra přítomnosti a nepřítomnosti, objasňování a už nového znejasňování. Vlastním způsobem porozumění nemůže být nikdy objektální jsoucnou, určité, jednoznačné a definitivní, ale horizont potencialit. Zejména na poli americké

postanalytické filozofie se jazyk, význam a kontext stávají pojmovými zástupkami.

Přít se s autorem o výklad toho či onoho textu či pojmu - to, že já, hrdý recenzent, to vidím jinak a že Gadamerovi se mělo dostat více či že místo Blooma by si vlastní kapitolu zasloužil Hirsch - by bylo ne méně než poštelit. Stejně poštelit by bylo vést spor o hranicích hermeneutiky ve 20. století. Protože však Hroch píše o těch, kdo svými významy uvádějí v život zkoumání významů, a protože tak nemůže činit jinak než zase přes (své) významy, také jeho textu se zákonitě musí dostat obdobné pozornosti. Jak Jaroslav Hroch čte a píše? Čte trpělivě a se schopností rekonstruovat myšlenkové dominanty toho kterého díla, přičemž tam, kde cítí potřebu, sahá k souvislostem dobovým a ke srovnávacím paralelám. Někde se však zdá, že z textů autor doloží především myšlenky, systémy a pojmy; méně vnímavosti věnuje tomu, jak jsou jednotlivá díla napsána. Před interpretací tak dává přednost myšlenkové rekonstrukci; hermeneuta vytěšňuje historik idejí. Přitom u Heideggerova *Bytí a času*, u J. Derrida, R. Rortyho či H. Blooma se filozofuje i stylem, tzn. že samotný pohyb úvahy, to, jakými peripetemi prochází, případně jak sama se sebou vchází v napětí či protiklady, také cosi znamená, a to nejenom stylisticky. Pokud jde o Hrochův vlastní styl, pak ten je věcný; autor se samoúčelně nepředvádí, dává své psaní do služeb tématu. Možná někde by jeho psaní mohlo být více strukturované (občas jako by se autor až příliš ztratil v tom, o čem píše). Větší průzračnosti by napomohl i jasnější způsob vyjadřování, zejména pak takový, který by neupadal do pseudovědeckého žargonu: „adekvátní reflexi problematiky vztahu mezi tělesnostním charakterem vnímání [..]“ - kdyby se vyhlásil konkurz na nejžargonovější slovo odborného stylu, *problematika* by byla velkým adeptem. „Při řešení otázek objektivit a adekvátnosti rozumění musí metodologie společenských věd rozpracovat problematiku komplexní interpretace filozofického textu“ - jako z nějaké brožury původu značně nevalného. „Proto je k postižení problematiky rozumění v celé její obecnosti a komplexnosti podle jeho [Winchova] názoru především kompetentní filosofie, která představuje proces nikdy neukončeného zkoumání.“ - téměř příklad toho, jak slova ve svém zřetězení dokáží vzít větu smysl a učinit ji téměř prázdnu. Atd. Nejde o věci pouze technické, i když ani ony Hrochovi knize nemohou vzít její hodnotu - zejména poznávací a třídicí. Tedy: hlavní přínos Hrochova přístupu spočívá v tom, jak se autor dokázal obětovat svému tématu. V době, kdy kdekdo, aniž o věci ještě co ví, už si o ní neváhá něco myslet (ba mít k ní vlastní postoj), představuje autorovo trpělivé a pokorné služebnictví malý duchovní balzám.

JÍŘÍ TRÁVNÍČEK

Lék na konci rána

Šťastnou ruku měli ve Votobii, když se rozhodli téměř přesně po deseti letech od prvního vydání znovu vydat poměrně útlu prózu *Zdeňka Zapletala* (ročník 1951) **Sen na konci rána** - tentokrát už bez tehdejšího doslovu Petra Bílka i bez autorova asi třicetiletého předznamenání, v němž tehdy vysvětloval některé okolnosti vzniku první kapitoly a také upřesňoval čas vzniku. Text totiž začal psát v létě roku 1981 (za poslední větou se také v prvním vydání objevilo „1981, Gottwaldov“ - dnes již vypuštěno) ještě jako začínající prozaik dlouho před „velkými“ romány typu *Pozdě na hlasitou hudbu*, *Půlnoční bězci* či už z 90. let Kobova garáž. Pamětníci si možná uvědomí nápadnou souvislost příběhu asi třicetiletého fotografa Jana s dnes už pozapomenutým Kachyňovým filmem *Dobré světlo*, na druhé straně - viděno dnešními očima - bychom našli jen velmi málo detailů, které by nás „upozornily“, že se text odehrává v době hlubokého „reálného socialismu“. Snad jedna či dvě poznámky o večerních diskuzích na téma politika a „Západ“, nárazky na politickou angažovanost Janova otce, možná i fakt, že do Bratislavy se jezdí jen tak vlakem a platí se tam samozřejmě stejnými penězi...

Budiž tedy rovnou konstatováno, že *Sen na konci rána* je záviděníhodně nadča-

souvo prozou, že i po mnoha letech a velkých převratech „funguje“ Zapletalův záměr vsadit vše na vnitřní prožívání a pocity nepříliš úspěšného a unaveného třicátníka, kterému se před očima promítají záběry ze ztroskotaného manželství, nenaplněného nového vztahu, rutinně vykonávaného zaměstnání a odvátých uměleckých ambicí. A to vše se slévá v příznačnou mlhu neklidných nocí, vykouřených cigaret a alkoholu - Jan nakonec ztrácí i svou schopnost představitosti a snění, nevnímá, nepřemýšlí, šklebí se. Jak je dobře, že tu nepadají dnes tak módní slova jako *deprese*, *frustrace*, *vyhoření* (ačkoliv paradoxně je Janova partnerka Marta klinickou psycholožkou), jak je potěšitelné číst „čistý“ komorní příběh, ve kterém záleží na každém slově a významu. Ne, Zapletal zřejmě nikdy nebyl obratným fabulátorem, velkým vypravěčem ucelených osudů - určitě ne v této próze -, našel si svou parketu spíše v kombinační hře „co by bylo, kdyby“, v sugestivním popisu protichůdných myšlenek, v temných náznacích střídání ich- a er-formy (cosi schizofrenického, odosobněného, odcizeného dýchá z tohoto postupu) i v poněkud bezostyšné ironii, kdy jak postavy, tak i autor opakovaně ve vypjatých okamžicích prohlašují - není třeba žít a číst příliš vážně.

Dnes už je vedlejší, vedly-li se v době prvního vydání v některých recenzích diskuze a snad i spory, jestli není Zapletal příliš zaměřen jen na specifickou část „mládeže“, pokud se Jan pohybuje v intelektuálních kruzích. Profese a vzdělání tu rozhodně nehrají primární roli, tu zde hraje věk, jistá životní etapa společná Janovi a jeho vrstevníkům, „postžidovský svět“ - kdyby byl třeba Zapletal důsledný nebo spíše spisovatelky rozmáčkřejší, patrně by se od Janova individuálního snu dříve či později přenesl ke snu generačnímu a vyhotovil by motiv vzpoury proti otci i matce. Býval oceňován závěr knihy, jakýsi výkřik volajícího na poušti, a zároveň originální autorovo distancování se od jeho románového druhého já. Jedno z velkých míst a skutečných (a tedy i nadčasových) poselství vidím však o několik stránek dříve, v celkem realistické, jaksi nesnové scéně, kdy Jan při neohlášené a zmatené návštěvě u své sestry najednou snad v opilosti, snad v kocovině prudce zatouží vidět Nadinu dcerku - ale pohled na dítě je mu odepírán, přístup zneumožňován. On sám se se svou manželkou a pak podobně s partnerkou spíše tiše než hlasitě a jasně „dohodl“, že děti „zatím“ nebudou, že se o nich vlastně nebude mluvit. Nejsme si ovšem jistý, jestli tento „dětský“ motiv přece jen nepřeceníme, vždyť Zapletal asi nikdy nebyl typem rodinného prozaika.

Zapletalův nehrdinský hrdina hledal po zmravněných dnech a probdělých nocích lék na své splíny v alkoholu a příležitostném sexu. Nebylo jednoduché popsat tyto bludné kruhy a koloběhy jinak než v téže době činili stále populární Páral nebo Hrabal, nicméně povedlo se. I s odstupem času je zřejmé, že *Sen na konci rána* je profesionálně dobře a originálně napsanou knihou se sugestivní atmosférou a nepravopláňovým myšlenkovým poselstvím schopným působit v nečekaně změněných podmínkách. Je jen škoda, že v devadesátých letech se profesionalita a tomu úměrná kvalita v jeho případě tak či onak vytratila, že jeho nové pokusy narazily na jiné bludné kruhy a slepé cestičky a že *Sen na konci rána* a některé další jeho knihy z osmdesátých let zůstaly nepřekonané a až na tuto výjimku se ani nedočkaly nových vydání.

VLADIMÍR PÍŠA

Vzývání patronů českých

Je několik spisovatelů v moderní české literatuře, kteří vstoupili do širšího povědomí zásluhou jediné knihy. K takovým patří nepochybně **Karel Schulz**, autor monumentálního románového torza *Kámen a bolen*. Kromě michelangelovského románu utkvěl mnohým čtenářům v paměti snad ještě jeden moment jeho spisovatelky dráhy, totiž Schulzova náhlá a velmi radikální vnitřní proměna. Z ortodoxního avantgardisty, člena Děvčetsilu, tvůrce poetických práz se stal v roce 1926 vyhraněný významný katolicismus a spisovatel durychovské

ražby. Dlouhé období od konverze do roku 1940 se většinou chápe jako doba jeho publikační odmlky (takto ji ostatně charakterizoval i sám Schulz). Není to ve skutečnosti pravda, mlčením je pouze to, že autor nevěnuje texty s čistě literárními ambicemi, nevěnuje se žánrům, které měly prestiž a známku něčeho „seriózně uměleckého“.

Ukázkou této části Schulzovy tvorby je knižka *Pochvala svatých patronů českých*, kterou v roce 1997 vydala Filozofická fakulta Ostravské univerzity jako bibliofilský tisk s dřevoryty Jiřího Šindlera. Její editor, ostravský (nyní v Olomouci působící) literární historik Petr Hora zvolil za základ textu první samostatné vydání u Josefa Floriana ve Staré Řiši v roce 1937. To bylo jediné vydání za autorova života, později vyšla Pochvala ještě několikrát v exilu a samizdatu (např. v edici *Expedice* jako součást antologie Schulzových náboženských textů *Legendy a invocace*). Původně byl ovšem tento cyklus včleněn do tzv. *Theofilova Pasionálu*, který byl napsán pro Bohumila Chlumeckého, postavy známé ze Seifertových memoárů.

Jaké texty nám tato kniha představuje? Sedmáct drobných práz věnovaných vždy jednomu patronu (svatému či blahoslavenému), který je úzce či volněji spjat s českými zeměmi, se dnešním pojmoslovím označujeme jen velmi obtížně. S díly tohoto typu nemáme většinou přímou zkušenost, a pokud podobné texty z novější doby známe, obvykle nemají estetickou platnost, a proto nás v úvahách o literatuře nezajímají. Pro člověka minulých epoch (zejména 17., 18., ale ještě i počátku 19. století) byla tato slovesná díla samozřejmostí. Znal je pod poetickými názvy jako „pozdravení“, „vzdechnutí“, „vzvívání“ nebo v cyklech a souborech jako „zrcadla“, „věnečky svaté“ či „nebeské kalendáře“.

K této staré tradici se vrací také Karel Schulz. Využívá přímo i některých konkrétních motivů a formulací dávných textů. Ty většinou nebyly jen účelovými, čistě náboženskými projevy, ale též díly, jež vědomě užívala estetických prostředků. Také tuto orientaci autor Pochvaly následuje. Každá próza přináší básnické vystižení rysů patrona a na závěr obvykle naléhavé prosby k němu. Typické atributy svatců se stávají mnohdy součástí vstupních obrazů: *Svatá Ludmila je matkou národa tklivou a dobrou náručí utěšující, bílým šátkem pro naše slzy... (s. 40)*. Jiné prózy naopak světce individuálně necharakterizují, zamlčují jeho klíčové atributy i podstatné momenty života a vše udržují v rovíně obecné a nejednoznačné. Nemáme před sebou dílo, které má ukázat význam skutků jednotlivých postav, ale text, který chce především formulovat citový postoj autora a jeho souvěrců k světcům a k nadpozemskému světu vůbec. Domínuje v něm proto perspektiva lyrická a technika modlitebni.

Mluví oslouvuje svatého nejčastěji pomocí nepřímého a opisného pojmenování, klade prosby a apostrofy do dlouhých řad: *...dej nám sílu, svatý Prokope, posilni srdce naše, velký nad demony pustin a samot vítěz, nepřemožitelný zhoubě moci pekelných, spoutej znovu dáblé této země, nauč nás modlitbám, přeořej srdce a zasej v něj zrno chvály Boží ustavičné (s. 34)*. To nejsou jen literární postupy modlitby, ale i metody litanie. Také v ní dostávají invocace podobu metaforickou a zapojují se do nekonečných slovních řetězců. Je pozoruhodné, že formu litanie nedlouho před prvním vydáním Pochvaly svatých patronů českých oživil v české poezii František Halas - v básni *Staré ženy*. Vznesená, slavnostní a starožitná mluva litanie sugestivně kontrastovala s profánním tématem Halasova textu. Toto napětí u Schulze, který spoléhá na čistý patos, chybí.

Česká země je v Pochvalě charakterizována podobně jako několikrát u středověkých legendistů: jako země plná nevděku a násilí. Zároveň jde o kraj, který právě zásluhou patronů neztrácí ani v těžkých časech nic z *nevýslovné své drahocenosti a krásy (s. 9)*. - Není divu, že v knížce zaznívá i vlastenecký tón. Jde ovšem o vlastenecké specifické, spojené s nekompromisním katolicismem. Tento postoj se v některých formulacích bezprostředně napájí z vlasteneckého zápalu barokních Čech, v nichž se rozvíjela úcta k patronům a svatým v oficiální i skryté podobě. K epoše 17. a 18. století se Schulz v několika textech

jednoznačně hlásí, často si osvojuje i její protireformační osten: *blažený Jan Sarkandr, hradba Moravy nerozborná, odporost hereze a neposlušnost Římu rukou zkrvácenou a ramenem spaleným potřel* (s. 38).

Pochvala patronů českých vznikala jako text se zřetelnou náboženskou funkcí. Tuto tendenci respektuje i její editor, když např. zachovává v některých případech autorovo časté psaní velkých písmen na začátku slov. Přes zmiňené směřování si čtenář může vychutnat i čistě slovesné hodnoty. Ty se zakládají především na vrstvení obrazných pojmenování, funkční archaizaci a na zvukových kvalitách textu. Schulzova knížka ukazuje, že příležitostná díla s mimoliterární ambicí mohou vyvolávat větší umělecký účinek, než jaký je jim ochotna přiznat většina akademických příruček.

JAN MALURA

František Schulmann- -Jiří Daniel aneb Osud básníka, jehož myšlenky se nepodobají dýmu

„Když čteme takové Danielovy projevy, může se nám zardát, že tu běželo o trochu nadnesený, obvykle vágní a poněkud automatický entuziasmus mladého literáta. Jiří Daniel musil však brzy sám na sobě vyzkoušet nosnost své „teorie“ v praxi. A tu dlužno říci, že se mu osvědčila, či že se on pro ni, a to je jistě hodno úcty, osvědčil: jeho entuziasmus pro pevnost, mravní čistotu, lásku, dobro za útrap internace a otrocké práce a v stále blízkosti smrti ještě zvroutněl, zniterněl, zpokorněl.“ To napsal do 2. svazku sborníku současné literatury Ohnice v roce 1947 Jaroslav Červinka.

Jiří Daniel (vlastním jménem František Schulmann) zahynul někdy na konci války, snad v březnu, snad v dubnu 1945, někde mezi koncentračními tábory, snad při transportu z Osvětimi do Bergen-Belsenu, snad při transportu ze Sachsenhausenu. Více než padesát let po smrti Jiřího Daniela vydala nakladatelství Torst a Sefer knihu jeho textů *Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu*. Červinkův článek z Ohnice II. je prvním, který je Danielovi samostatně věnován. Právě vydaná kniha zase prvním reprezentativním souborem Danielova díla, který se oficiálně dostává čtenáři do rukou. Knihu připravil (včetně poznámek, bibliografie a rozsáhlého doslovu), myslím, že velmi pečlivě, Marek Toman. Někdy ho ovšem přílišná snaha zavedla tak daleko, že zbytečně opakuje některé údaje: např. třikrát sděluje v poznámkách, že Daniel v létě 1939 praktikoval jako medik v jičínské nemocnici, nebo rovněž třikrát opět v poznámkách uvádí, že v rodině přezdívali otci Vilémovi Bedřichovi a matce Markétě Bedřichové. (V této souvislosti musím poznamenat, že nepřijemným překvapením je pro mne velké množství chyb v interpunkci. Snad se v tom Torst nebude pokoušet dohnat jiná nakladatelství.)

Jiří Daniel, jehož jméno je v povědomí dnešních literárních historiků především díky jeho účasti v Jarním almanachu básnickém 1940, patří mezi ty autory, na něž se nedostalo hned dvakrát v období kolem 2. světové války. Přípravoval sice k vydání knihu básní Jarní sad, samozřejmě pod patronací Františka Halase, ale neměl dostatek času k tomu, aby ji mohl dokončit, neboť na ní potřeboval ještě pracovat. A v poválečném tříletí - od května 1945 do února 1948 - nebyla, z různých důvodů, možnost, aby jeho kniha vyšla. Ostatně byl vždy, i za svého života, ve stínu známějších a úspěšnějších přátel z okruhu Kamila Bednáře, po válce především ve stínu Jiřího Ortena.

Marek Toman zařadil do knihy Danielovy deníkové záznamy, rozsáhlý výběr veršů (včetně nevydané sbírky Jarní sad), čtyři texty, které označil jako prózy (ačkoli mají rovněž podobu - snad s výjimkou Pondělní pohádky - spíše deníkových záznamů, což Toman podtrhuje užitím odkazů, jimiž vysvětluje některé, především faktografické, údaje; činit to v beletrii je, myslím, nežádoucí), a výběr z dopisů, které František

Schulmann napsal svým přátelům (Zdeňku Urbánkovi, Jiřímu Ortenovi), týkají se publikování jeho textů (Václavu Černému) nebo jsou adresovány dívce, již miloval (Věře Bednářové-Škrabálkové), nebo jeho příbuzným, včetně manželky, a dále jsou to dopisy, v nichž jsou zmínky o básnických osudech za války.

Kromě toho je Jiří Daniel (zpočátku používal pseudonymu Jiří Weigner) autorem několika poznámek, článků či studií a překládal z německé literatury, především z díla R. M. Rilkeho. Tyto texty Toman do knihy nezařadil.

Deníky Jiřího Daniela jsou velmi osobní (totéž platí i pro část korespondence určené Věře Škrabálkové). Celé Danielovo dílo bývá - lze to vyčíst již z Červinkových vět citovaných na úvod - většinou posuzováno pod úhlem jeho pobytů v koncentračních táborech, osudem židovského básníka v době nacistického rážění. Nemyslím si, že je to nejvhodnější přístup, ale chápu, že je to lákávé (Danielův osud byl jistě velmi tragický). Značnou část svých textů napsal Daniel ještě před válkou a další část před svou internací v Terezíně a v koncentračních táborech. Deníkové záznamy ukazují, že žil jejich autor především problémy milostnými. Společenská situace je zde reflektována minimálně. Naopak tíživý vztah k Věře Škrabálkové, dívce Kamila Bednáře (za něhož se také provdala), je pro Daniela prvotní. Deník je vlastně čtením o citových zmatcích muže, který je zamilován - nebo si alespoň myslí, že je zamilován - do dívky svého přítele. To samozřejmě přinášelo i problémy do vztahu mezi Danielem a Bednářem (i mezi Danielem a ostatními přáteli). Zdá se tedy, že jistá odcizenost pramenila především z nenaplněného milostného vzplanutí, které Daniel pojmenovával „láska“, ale které nebylo ze strany Věry naplněno. Deníkové záznamy a korespondence spíše svědčí o tom, že Věře dělalo dobře, když byla obdivována a opěvována: to činil Daniel vydatně a slovy velmi vzletnými. Snad si Věra s Danielem jen hrála, avšak z tohoto vztahu mohla vznikat u Daniela tak silná akcentace humanismu i mravní čistoty, o níž psal už Červinka.

V Danielových textech je nepochybně mnoho nadneseného, vágního i mnoho literárství. Vzory jsou evidentní: milovaný Rilke, z našich autorů zcela jistě neuralgický na Daniela působící Orten, z něhož přejímal - spíše než od Wolkerů - přístup ke světu a věcem. (I Danielovo křesťanství, tolik proklamované, zdá se, trpělo absencí prožitku a bylo značně vágní.) Leitmotivy Ortenova díla značně korespondují s leitmotivy díla Danielova (otevřený hrob, pád, věci, motiv malých, malých básně apod.). Myslí, že celá Bednářova skupina byla dosti uzavřená. Přesto to byl právě Daniel, který ve svých denících píše s despektem o Bednářově povýšenectví, sebestřednosti či myšlenkové neujasněnosti (opět mnoho z tohoto despektu pramení ale z neuralgického vztahu k Věře a tím pádem i ke Kamilu Bednářovi). Sám Daniel se však nedopracoval k jasnějším formulacím, nebyl mu k tomu dopřán klid ani čas.

Otázky mravní čistoty jistě souvisely u Daniela s tím, že miluje dívku svého přítele. Ale ani vztah s další ženou, s Julií Adamovou, s níž se v roce 1941 oženil, nebyl prost těžkostí. Na klid v tomto směru byl patrně Daniel příliš složitou osobností (nebo nevyzrálou). Teprve nebezpečí smrti, teprve vystavení problémům existenciálním ho přivedlo k tomu, co dlouho hlásal teoreticky: život je obětování se, odevzdání se, život je láska, žena, dítě, být někomu nápomocen. Pomohla mu k tomu nevlastní dcera, dítě z prvního manželství jeho ženy; měl pocit, že je tu pro ni. Snad našel odpovědnost. Konečně pak přestal Daniel nakládat se slovy láska, milovat, navždy atd. jako žonglér s míčky, jako mladý muž, který chce o citu přesvědčit především sám sebe, jako muž, jehož vnitřní svět je nepevný, rozkolísaný. Učil se nakládat se slovy, zvažovat je, vážit je, vážit si jich, odkrývat „panenství slov“. Toto panenství se ovšem setkávalo s „nahou kůží slov neslýchaných“. A tak tedy: „Slova tichá / jako dech růže / jemnější / než paže dívek / jsou podobná hoře nesmírné / a hořem nesmírným / je jejich nevysovlení.“ (Což je rovněž značně ortenovský motiv. S tím srovnaj Halasovo: „Nejvyšší, čeho básník může dosáhnouti, je mlčení.“) Nebo: „Slova zachycují / pád, /

jež zachytit / jim není dáno.“ Je to zručné, ale Danielovi k tomuto uvědomění pomohla válka. Pak už nemusel psát, protože své básně žil. Na rozdíl od Ortena, který tímto stadiem už neprošel a žil svými básněmi. Daniel jde tak daleko, že napíše: „V zázloví mém / čeká slovo. (...) Reč je zavalena.“ Postupně se začal propracovávat až k halasovské účtě ke slovu. Četba některých stran je bohužel pro jejich jednostrannost dosti nudnou záležitostí: mám na mysli některé pasáže z deníků a především dopisy adresované Věře. Nejsem si jist, zda je jejich otištění vhodné a zda neměl editor učinit přísnější výběr. Čte-li slova lásky nezaujatý, cizí („nezamilovaný“) čtenář, ocitá se v prostoru, kam nemá mít přístup. (Otázkou je, do jaké míry byla zamilovanou právě Věra Škrabálková, do jaké míry byla ona tou vhodnou adresátkou; mnohé z toho adresoval Daniel vlastně pouze sobě.) Ale to je věčný problém související s vydáváním soukromé korespondence. Nemyslím si, že z Danielovy tvorby toho mnoho přejíže: Orten vyjadřoval totéž a velmi podobně - v tom nelze těch více než padesát let smazat. Přesto je dobře, že tato kniha vyšla. Jsou tu silné jednotlivé verše, např.: „A přece / každý den / počíná jinovatku / na starých dubech / a osamělými kroky / po silnicích.“ (Jednoho rána) Nebo: „Má mateřština zná je / všechna ta slova mlčení.“ (Báseň) Občas jsou to i celé básně, např. Verše (Jak skvělé vzteky...).

Danielovým údělem asi bude stát za Ortenem, Bonnem, Blatným. Tím, že zůstává za nimi a jeho tvorba byla tak dlouho zakryta a zamlčena, měl Daniel, resp. jeho dílo, zároveň větší možnost než např. Orten vyhnout se mnoha schematickým interpretacím. Nečinme to ani teď. Jeho verše zůstávají i nadále svědectvím člověka z „časů kamene“.

MICHAL BAUER

Tón ne!

Knížku sebraných esejí **Petra Kofroně** nazvanou podle jednoho textu *Tón ne!* vydalo nakladatelství Host. Některé eseye vyšly v časopise Ticho, jiné už dříve v knížce Hudba na pomezí (Panton 1991), další v rámci Konzervy Na hudbu, Opus musicum, etc., viz Ediční poznámku. Autor je dirigentem a dramaturgem známého souboru Agon zabývajícího se interpretací soudobé vážné hudby a šéfem plzeňské opery, též skladatel.

Když jsem četl eseye jako Esoterismus (ten pokládám za nejslabší) nebo Jak psát, moc nadšen jsem nebyl, i když v případě konstruované hry pojednávané ve „Jak psát“ bych si měl říci „proti gustu žádný dišputát“. Tvrdím, že z té jaksi masité studenosti je mi poněkud nevolno.

Ne každá hra obnáší i hravost ve smyslu hravosti, jak si jí představuji já. Při dalším zkoumání knihy mne Kofroně postupně přesvědčoval víc. Což by koneckončím měl dobře umět, když je ten dirigent, že. Nejde ani tak o duchaplné a vcelku brilantní texty, jako je Estetika hudebního minimalismu nebo Dvojí pojetí masky. První jsem znal už ze zmíněné pantonské brožury a druhý, ač kratičká, je podle mne prostě výborný.

Jde o ty manifestační a tezovitě působící, např. Esoterní program HS, Dvanáct omylů Karla Poppera či Kulturní revoluce a soudobá česká hudba. Zpočátku jsem se nad nimi ošíval, ale pak jsem si musel povídit přiznat, že to nejsou pouhé provokace. Četl jsem je opakovaně, protože mi to nedalo, nechtěl jsem ta lomítka (např. na str. 110-117) upozorňující na odlišnou optiku jen tak odbýt s tím, že bych měl pocít, že asi tak 50 % tvrzení u mne vyvolává souhlas a druhá polovina silně pochybnosti. Někde Kofroně skoro volá po novém duchovním sjednocení.

Každý průměrný intelektuál na to může poznamenat, že jde o pochopitelný stesk, neboť „rozpad jednotné viděného světa“ pod kuratelou plurality není věcí, která by se dala snést jen tak. Alespoň v Evropě, a zejména ve Evropě střední, generace braly rozum (či co to) v prostředí křesťanské ideologie, vymezující se proti monoteismu islámskému a mudrující se siamské stolicí s judaismem, takže tato duchovní fylogeneze možná se dnešním stavem nepočítala,

můžeme ovšem také teleologicky mýnit, že počítala.

Každý biolog ví, že slepé cesty v evoluci jsou pravděpodobně mnohem početnější nežli ty (dočasně) smysluplné. Příroda je jistě nesmírně krutá, ale lidská vynalézavost předčí náhodnou krutost přírody záměrným hromaděním „zla“ a zášti, o čemž jistě jsou všechna velká náboženství kromě buddhismu. V hlavě XVI eseje Tón ne! Kofroně mimochodem konstatuje pozitivní smysl dezintegrace. Podstatou jeho názoru (a to přímo ezoterních) zřejmě je, že dezintegrace nevedí, ale musí být předstupněm nové integrace, nové duchovní jednoty. Naznačuje, že to není cesta pro každého, neboť lid (nepostradatelný hybatel demokracie už z etymologického pohledu) je ovládan nízkými demony. Kofroně má pravdu, když banalitu, vlezlou agresivní reklamu nebo diktátorský vynucovaný konzum odsuzuje. Chce proti nim postavit prostředí zniternělé, duchovní, jisté především zocelené dezintegrací a kabelákovsky či kvantově skákavé z úrovně do úrovně. Mimo jiné by se tak ospravedlnila dnešní izolace některých umělců, kteří nejsou dostatečně „atraktivní“, „zajímaví“, „sdělní“ atp. A nevidí důvod, proč by měli být. Není jistě první, koho napadlo, že koneckončím nejlepší je o nejdůležitějších věcech pomlčet.

Nejpůvodnější věci mohou být skutečné ty, o kterých vůbec nevíme (domnívám se, že nejpodstatnější ty, o kterých si myslíme, že o nich nevíme), ale Kofroně si je vědom i čehosi, čemu se říká někdy oidipovský efekt spočívající v tom, že věci se nemohou stát, ale když o nich budeme neustále mluvit, **nastanou**. Nebo když si je necháme věštit. Všechno je to vlastně literatura, která pohltila hudbu, což je dobře, ježto „...kdo myslí na budoucnost hudby, měl by paradoxně napomáhat zničení hudby“. (Obrana hudby proti posluhačím). A to nejlepší, co můžeme s Kofroněvou knihou udělat, je hodit ji do ohně (viz Logos, ročník 8, číslo 2, str. 112). Ale teprve tehdy, až (ještě - Už!) ji budeme mít rádně přečtenou.

Napadá mě prostá myšlenka: proč by nemohlo předvědecké myšlení být velmi blízké postvědeckému? A méně příjemná: kdo zaručí, že to, co vypadá jako cirkumpolární či ekvatoriální spojení, není ve skutečnosti odskokem ze zbabělosti nebo alespoň z pohodlnosti?

PETR HRBÁČ

Na křídlech supů

Brněnské nakladatelství Host má již na svém kontě celou řadu titulů, mezi nimiž tvoří práce začínajících autorů netriviálně vysoké procento. Je sympatické a hodné obdivu, že v této z komerčního hlediska jistě zcela neprozíravé činnosti v Hostu stále pokračují. Mezi knihy, které na svých hřbetech nedávno na trh vynesly další neetablované autory, patří také pohádkově laděná prozaicko-básnická skladba studenta pražské filosofické fakulty **Pavla Hájka** (1977). Knížka má výstižný název **Kráska a Netvor** a text v ní je doprovázen souznějícími perokresbami Petra Štefky, který s jemnou ironií spojil leckdy i špetku morbidity.

Rozsahem strohé dílko (89 autorských stran) je členěno do šedesáti subtilních kapitol, v nichž se pozvolna rozvíjejí dvě zásadní linie zápletek (mluvit o souvislejším ději by bylo nepřiměřené). Tyto linie zprvu plynou vedle sebe a na vypravěčském poli se střídají - jedna v 3. osobě, druhá v ich-formě - v závěru se pak protnou. V klasické narativní formě sledujeme příběh vyrůstající ze základů známé pohádky o krásce a zvířeti, kterým se v první osobě proplétají stísnující epizody umístěné do byrokratické a odlišné nadčasové současnosti (cit nebo sdílení jsou například zastupovány pouhým zájmem o cizí neštěstí jako o jeden ze způsobů zábavy: „*Páni, to by bylo něco, vidět mrtvolu na vlastní oči!*“).

Setkání a následný křehký vztah Krásky a Netvora, na jehož prokletí má nepříznivý osud vinu jen z části a pro nějž daleko horším zlem mu byla tupá lidská zloba, provází autor bohatostí metafor a pohádkově poetickým jazykem vůbec. Pouhé „milé básnivosti“ ale text podvědomě není. Rovina moderní reality působí naopak mistry až odpudivě a danému prostředí se přizpůsobuje ta-

ké občasnou strnulostí. Ponurě úřednické bludiště však použitými atributy navozuje atmosféru snad až příliš okaté kaskádovské.

Ve sledu autorem líčených obrazů nemá smysl hledat přísnou chronologii nebo striktně plynulý vývoj od počátku do konce - v textu není kladen důraz na děj, který by postupně vrcholil, ale spíše na rozptýlené a lehce děním zakrývané úvahy (na téma času, víry, síly davové sugescie atd.). Podobně jako přednes, ani rozličné myšlenkové obsahy jednotlivých úseků textu nejsou příliš spojitě. V mnohém tak sice odrážejí chaotický dnešek, současně však odkazují na nevelkou vnitřní provázanost úvah zasazených do společného vnějšího rámce (navzájem se příliš nerozvíjejí, doplňují se především náhodně).

Asi nejpropracovaněji se jeví tázání po čase. Třeba co je přítomnost - stále znovu uplývající okamžik, *ted*, které je ve skutečnosti téměř neskutečné a které vždy už *bylo*, pokusíme-li se je zachytit. V takových souvislostech není spojení pohádkové ne-reality s všedním dnem nijak podivné. Dívčíny upřímné slzy lásky a zoufalství nakonec odhalují skrytou pravdu o Netvorově tváři. Ve vzduchu už ale krouží supi, kteří jsou schopni přechodu mezi prostory - břícha si nacpávají v krajině pohádkové i v našem světě. Dochází k dalšímu setkání.

Hájkova kniha není dokonalá, což ostatně prvotiny (a nejen ony) obvykle nebývají. Naznačuje ale snahu o pronikání pod povrch, snahu vyhnout se prázdnému blábolu okouzlenému sebou samým. Jednotnější vazba myšlenek spolu s realističtější příběhem (svazkem příběhů, souborem fragmentů...) by nicméně v tomto případě učinila tázání v úrovni základních otázek lidství (jež lze u Hájků nalézat) důraznější. Méně rozmlížená krajina by pak současně odhalila, zda se autor pouze efektně ptá nebo zda má také výraznější snahu odpovídat.

MICHAL SCHINDLER

Poezie jako mýtus smyslu

Nejen příklonem k metricky vázanému verši zklasičitel **Bogdan Trojak** (1975) už ve své druhé knižně vydané sbírce, což by u autora tak mladého mohlo překvapit i vzbudit obavy... Neboť: co dál, když je básník ve svých třiatřiceti letech zralý? Trojak totiž »zklasičitel« především obsahovým pojetím své knihy, která není prostou »sbírkou«, nýbrž *konceptem*. **Pan Twardowski** (Host 1998) nese emblematický název, vztahující se hned k několika tradicím... Je to především dvojnásobný kořen Trojakovy domoviny, když není bez významu, že náš autor publikoval i polsky psané verše. Je to zároveň určitá tradice *formální*, která preferuje metricky přísnější formy na účet verše volného; rovněž prózu závěrečného oddílu sbírky bychom měli chápat jako odklon od volného verše. A je to konečně určitá tradice *myšlenková*, která je s Twardowským, tímto polským Faustem, spojena. To všechno má v kompozičním tvaru knihy svůj význam a smysl.

Faust představuje typicky novověký mýtus. Druhý velký symbol Trojakovy sbírky má antické kořeny a je nesen motivem daidalovským: ne *ikarovským*, což není náhoda. Oba Trojakovy symboly jsou *otcovské* a oba směřují k zemi: Twardowski je vzpírá vábení podsvětí (a dosahuje rovnováhy pohybem vzhůru), Daidalos se vzpírá vábení nebes (a dosahuje rovnováhy pohybem dolů). Je tu však ještě třetí symbolická postava, která je slovensky autochtonní a představuje personifikaci *archetypu*: je to *bába* (grand-mother), zjevující se tu i tam v různých podobách, člověk a zároveň samo kamenné podloží kraje, Babi hora, kolem níž Twardowski koučí svůj sádrový Měsíc a která ve svých útrokách drtí »ruženečkáře«. Trojakova kniha má pohanskou duši a jejím gravitačním centrem je Matka, Mater magna.

Také to je důvodem, proč je Trojakova domovina potměšlá: není to důvod jediný, je to však důvod *vnitřní*, neboť je to (stále ještě) *dítě*, které se potuluje krajinou a naslouchá jejím hlasům. Druhým, »vnějším« důvodem je jistě sám charakter podbeskydského kraje, melancholického a devastovaného průmyslem... Obojí, vnější a vnitřní,

v lyrice splývá: pocit je promítán do krajiny, krajina do duše. Tato dialektika je podstatou mýtu: mýtu, že krajiny a děje mají své *proč*, jak ho tušíme v našem nejvnitřnějším Já... Pokud by Trojak své knize nepodestřel *univerzální* symboly, zůstala by co do smyslu *nesjednocena*: to, co »dítě« (a mladík má k zárodečným temnotám být blíže než zralý muž) kolem sebe vidí a nalézá, je vždy soubor jednotlivin, jejichž se-pětí mu uniká a do nichž promítá ten nejsobnější smysl. Odtud magičnost věcí: proto se může kterákoli z nich (třeba zrezavělý žací stroj) stát *symbolem*. Protože však jde o symbol individuální, je jeho rezonanční síla omezená.

Trojakovy básně místy připomenou texty generace, nastupující před třiceti lety: raný Prouza, Černík nebo Cincibuch básnili upřímně, ale bez úcty k symbolům; doba jim vnutila realitu podivně okleštěnou. Všude, kde Trojak přistoupí na tuto hru bytí bez symbolů, jeho výpověď se rozmělnuje: obrazy jako »drátěné světlo« nebo »plechová vana plná ploských sklének« jsou *náhodnými* symboly (Fromm), neprenosnými ve své jedinečnosti... Jejich výpovědní hodnota je omezená. K dokonalosti přivedl tuto poetiku náhodných symbolů P. Šrut (Přehĺasky), příčinou neúspěchu byla u P. Prouzy (Vosková krajina). Rovněž Trojak vychází z přirozeného světa malých gest a věcí: melická osnova se zdá být elementárním předpokladem významového sjednocení takové lyriky; na kondenzaci *smyslu* však stačí jen těžko. Bez zastřešujícího sémantického gesta názvu a s ním spjatých »velkých symbolů« by se tedy poetická stavba Trojakovy knihy rozpadla na lyrické jednotliviny.

Bogdan Trojak prozrazuje ve svých básnických počátcích velký talent, když obavy z přílišné spontánnosti své tvorby dokázal rozptýlit u druhou knihou. Využil, jaká nebezpečí hrozí jeho poezii i jak jim čelit. Jeho další cesta může vést různými směry: může podlehnout talentu a tisknout sbírku za sbírkou; může ho ale i spoutat a přinutit k tvrdé práci. Má ovšem něco, co v jeho věku neměl žádný z jmenovaných básníků: má čas! Má ho proto, že první knižky mu vytvořily tvůrčí pozici i umělecké jméno. **Pan Twardowski** totiž nepotřebuje (a ani neunese) dodatku a rozmělnování. To není přímiluva za »další tvůrčí vývoj« (gesto »Pana Tw.« je spíše retrográdní) ani za povznesené mlčení... Je to výraz přesvědčení, že postmoderní poezie musí být záležitostí *charakteru*. Tady nepomůže talent ani tradice. Mýtus *smyslu*, nakolik nemá být *pouhým* mýtem, může být promítán na »velké symboly«, není však jimi *tvořen...*

MILAN EXNER

Paprsky v kruhu světla

Kdo otevřel básnickou sbírku **Jana Dádka Vyprázdňený kruh**, vydanou brněnským Hostem, brzy musel zjistit, že tato poezie, zahrnující delší časové období tvorby autora, který tímto knižně vystupuje poprvé, je hodně odlišná od té, již jsme si zvykli zařazovat pod společný moravský autorský okruh Hosta. Není rustikálně stohrovská ani barvitě trojakovská a ani petropavlovsky trýznivě nepřístupná. Nejvíce příbuznosti bychom v ní patrně našli s Petrem Čichoňem v důsledně neodvozené stavbě verše a klasicistní úctě k obrazu a symbolu, které nepostrádají plnost duchovních významů. Přebývá v ní ztážená lyričnost přelévána v jemných zádech přítomného oslnění. Síla básnického prožitku je potom velmi výrazná a pravdivá.

Čichoň je však bytostně básníkem noci, plachým milencem kruté luno, plným romantické touhy. Dádák je naopak básníkem světla, slunce, slunečního vznícení, což je v současné duchovní poezii poněkud výlučné. Rozhraní světla a tmy je i v jeho poezii důrazným předělem, zábleskem, ale světelnost převládá nad temnotou noci. Dádák je už dál na cestě temnou nocí, je spíše vizionářem nové skutečnosti, která se v okamžicích před jeho zraky v plnosti slunečního svitu rozlévá. K romantické tradici se sice také hlásí, ale v jeho básních nalezneme častější stopy Verhaerena, symbolismu a expionismu.

Proč slunce, výheň, řeřavění, odlévání, rozbrsek, zášleh, tryskající paprsky v Dádá-

kově poezii převládají, možná pochopíme při niterném dotyku žhavého lidského srdce, které ve významovém jádru těchto obrazů plane. Dádákova poezie je krajina, v níž slunce a srdce jsou překrývajícími se body. Místo dotyku je kruh, v němž se stýkají paprsky obou středů vesmíru. Je to místo, kde i *krev slunečního boha* je náhle proměněna v zápalnou oběť *beránka*.

Plachá a cudná je Dádákova sbírka. Od jejího vydání uplynula již delší doba, ale výraznější ohlas na ni v našem literárním tisku jsem nezaznamenal. Proč by to však mělo vadit, když krajiny jejího slýšení a vidění se prostírají úplně jinde?

PETR CEKOTA

Zrcadlo poezie

Poezie se pěstuje z různých příčin, různé prameny napájí její peň, z různých květů dozrává různé ovoce a různí lidé také to ovoce sbírají. A víc než výstižnou metaforou je pro to i titul sbírky **Oldřicha Čálka - Zrcadlo na stromě** (nakladatelství Protis, v roce 1996). Zrcadlo poezie pro ni samu, zrcadlo subjektu čtenáře i autora i zrcadlo mezi tímto, zdejším a jiným, mezi různými zkušenostmi a skutečnostmi světa.

Čálkova poezie není neznámá ani proslatě avantgardní. Kdybych chtěl popsat zdroje jeho metafory, hledal bych jméno Zahradnickovo, Halasovo, Reynkovo či Divišovo. Obhlédl bych dobře básníky expionisty - Trakla, Rilka aj., autory tzv. katolické orientace (jako by protestanti nepsali básně...), mj. Retreka, Renče, Kostohryze nebo ještě třeba Kuběna. Ale neudělám to, neboť vím, že to postrádá smyslu. Nemá cenu poměřovat jednu poezii jinou poezií. Poezie může být přece poměřována vždy jen jí samou, svou vnitřní hodnotou a silou, a potom buď poezii je, nebo není.

I Čálek se chápe slova a verše ani ne tak pro sílu či poutavost samotného výrazu, ale pro vlastní vnitřní hodnotu toho kterého slova či verše. Na hodnotu je kladen důraz, na význam a na smysl. Proto jedním z klíčových slov jeho básní je *Krev*, doptávaná v různých podobách a skupenstvích, hledaná a potřebovaná. Skutečnost světa je rozčísňována na dvě strany, na kal a bahno zla a na pravdu a lásku, pochopení a porozumění.

A v této dvojí, na ploše tohoto dvojšitě si Čálek našel svou poezii, svá témata a svou potřebu slova. Záměrně používám zvrátěného zájmena, neboť právě ono zdůrazňuje to pro poezii podstatné, totiž že jde o věc vázanou na subjekt, subjektivní chápání, myšlení a žiti. To je romantické chápání subjektu básně, které jak vidno přetrvalo dvě století a dodnes je pro mnohou literofilií hlavním podzemním pramenem, ze kterého roste a bere vláhu. A Čálkova zkušenost a Čálkův zážitek světa má ve slovech a verších takovou funkci. Neboť Čálek je ve svých verších víc než básník především člověk. A jako člověk hledá oko lidské, prapůvodní, aby nasýtil svůj okamžik tady ve světě skutečnosti archetypem, mýtem, strouhodnotou, kterou ve své básni hledá a touží najít.

PETR TRNKA

Vědecký výklad historie čínského subkontinentu

Dějiny Číny (656 stran, 1998) **Johna Kinga Fairbanka** jsou pozoruhodným titulem edice *Dějiny států*, vydávané nakladatelstvím Lidové noviny. Objevily se na knihkupeckých pultech již před prázdninami a byly bezprostředně několikrát stručně recenzovány. Mnohdy bohužel odvaha pisatelova převyšovala jeho znalost věci. Závažnost publikace i osoba autora si zaslouží, abychom se k nim podrobněji vrátili.

J. K. Fairbank (1907-1991), dlouholetý profesor Harvardovy univerzity, patří k předním americkým znalcům čínské historie a kultury. Svůj přátelský vztah k zesnulému prof. Jaroslavu Průškoví a vysoké hodnocení české sinologie vyjádřil významným počinem - svou knihovnu o 2500 svazcích odkázal Orientálnímu ústavu AV ČR. Tento soubor knih, především o čínské historii 19. a 20. století v angličtině a čín-

štině, doplněný i archivními dokumenty, obohatil knižní fondy obou knihoven Orientálního ústavu (všeobecné a čínské) o tituly, jejichž získávání komunistický režim u nás systematicky znemožňoval. Díky velkorysemu Fairbankovu daru jsou knižní fondy Orientálního ústavu solidním základem pro studium jakéhokoliv tématu moderní čínské historie a sociologie.

Na české podobě *Dějiny Číny* mají nemalou zásluhu překladatelé - odborníci. Překlad kapitol o starších dějinách Číny, I. část, Vzestup a pád dynastické autokracie, od sinoložky Olgy Lomové je terminologicky přesný i vynalézavý a navíc se příjemně čte. Martin Hála, odborník na moderní čínské dějiny, se kompletně ujal překladu většiny kapitol II. až IV. části, od Pozdně dynastického období 1600-1911 až po Teng Siao-pchingovy reformy 1978-1988. Z Hálova pera pochází i závěrečná část, výstižně hodnotící vývoj Číny v devadesátých letech. Dílo je opatřeno i chronologií nejvýznamnějších událostí, rozčleněných na historické a kulturní, přehledem čínských vládců a dynastických ér, bohatou, tematicky uspořádanou bibliografií a dvěma rejstříky, všeobecným a autorským. Velice sympatické je i to, že je připojen výběr z české literatury o Číně a překladů z čínštiny do češtiny.

Silnou stránkou Fairbankovy knihy - vedle přesné prezentace faktů a jejich chronologie - jsou i úvahy o některých čínských specifických jevech a jejich filozofickém pozadí. Autor je vykládá v návaznosti na staré koncepcce, zvyklosti a rituály. Mnohé z těchto jevů mohou při povrchném (nebo evropocentrickém) pohledu působit cize, až nepochopitelně. Autorův originální přístup v kombinaci s nejnovějšími poznatky řady světových badatelů osvětluje čtenář opodstatněnost a vnitřní logiku historického dění v Číně. Tendence převažující v daném období, dávné úspěchy ve vynálezech a technologiích, výstavbě státního aparátu a rozmanitých odvětvích kultury, jakož i současné peripetie a prohry čínské politiky vykládá autor způsobem, který uspokojí nejen historika a sinologa, ale i širokou kulturní veřejnost. Kniha bude i vynikající učební pomůckou pro studenty sinologie, kteří se dosud museli spoléhat na cizojazyčné texty. To jistě mimo jiné vedlo překladatele O. Lomovou a M. Hálu, pedagogy Ústavu Dálého východu FFUK, aby se tohoto náročného úkolu ujali.

V druhé části této recenze se ve výběru soustředíme na některé myšlenky a náměty, které Fairbank tvůrčím způsobem interpretuje nebo zařazuje do nových souvislostí.

Hnutí za společenskou změnu začínalo v čínské historii podle tradičního vzorce vždy jako rolnické povstání; pak následovala restaurace, jež povstání potlačila. Přítom přicházely o život miliony nezúčastněných a nevinných lidí. Základním paradoxem čínských dějin je to, že Čína, ač v 11. a 12. století v civilizačních ukazatelích předčila Evropu, v 19. a 20. století za Západem daleko zaostala. Od 18. století byl vývoj hospodářství a společnosti více pokračováním prastarých tradic než záležitostí inovace; nadto byl hospodářský a průmyslový růst zpomalován populačním tlakem. Čínská vyspělá civilizace stagnovala, zatímco osvícenská Evropa vstoupila do nové civilizační epochy.

V čínské filozofii převládalo korelativní myšlení - viz protikladné principy jin a jang jako základ kosmu i člověka, vzájemně ovlivňování lidských a přírodních procesů. Tento způsob myšlení ovládal čínské uvážování celá staletí a amalgamoval s konfucianstvím a jeho hierarchizovanou stupnicí hodnot. Středem všeho byl císař, veškeré dění bylo založeno na interakci jeho osoby a přírody. Nejvýše stálo dodržování ritu; na tuto tradici pak navazovaly pokusy o socializované rituály a okázale slavená výročí.

V čínské společnosti byla vždy základem společnosti skupina, rodina, nikoliv jednotlivec. Synovská oddanost, jedna z nejvíce ceněných konfucianských ctností, byla přípravou k poslušnosti vládcí a autoritě státu. Prvořadou důležitostí měla disciplína dobrovolně zachovávaná v zájmu rodiny a řádu ve společnosti. To se promítá i do současného čínského chápání „lidských práv“. Jak poukázal profesor Su Čuo-jün z univerzity v Pittsbuř, přední znalec čínské kultury, na jedné ze svých pražských přednášek, věnované vzpomínce na oběti

masakru na Tchien-an-men dne 4. června 1989, v čínském tradičním chápání člověka a jeho vymezování se vůči společnosti ne hraje primární úlohu svoboda jednotlivce a jeho práva ve vztahu k autoritě, ale „fie“, integrita člověka, lidská důstojnost. Nikdo nemá právo člověka nutit, aby se této důstojnosti vzdával. Toto pojetí morálního základu lidství je podle profesora Süa univerzální, nerozlišuje mezi „západním“ a „východním“ (čínským, indickým) a ve věku globalizace je obecně přijatelné. Současné čínské vedení tedy chápe „lidská práva“ v západním pojetí jako něco, co je inkompatibilní se základy současného (tj. komunistického) řádu. Směřování k občanské společnosti v Číně nemusí nutně vést ke vzniku západního typu demokracie se svobodnými volbami a lidskými právy zaručenými zákonem, které se na Západě považují za nejlepší a univerzální aplikovatelné. Budoucí čínský typ demokracie může být koncipován na jiných morálních základech a práva jednotlivce mohou být definována úžeji, s větším ohledem na zájem skupiny.

Čínská nacionalisticky podbarvená doktrína, že vše, co se stane v Číně, je její vlastní záležitostí a ostatnímu světu do toho nic není, ve věku globalizace a všemocnosti médií samozřejmě neobstojí. Čínská záležitost do sebe, přesvědčení o vlastní výlučnosti a zdůrazňování kulturní podmíněnosti civilizizačních hodnot jsou do jisté míry zdůvodnitelné dělkou čínské historie a její kontinuitou i specifickými rysy a autentičností kultury. Vědecké objevy čínské prehistorie, doložené archeologickými nálezy od 20. let a pokračující novými, kolosálními objevy za komunistické éry, stvrzují čínskou kulturní návaznost a posilují ideu kulturní nadřazenosti. Na jedné straně poskytují stimuly k modernizaci státu, na druhé přinášejí důkazy, že některé instituty, například autokratická vláda, pocházejí přímo z prehistorických dob. Všeho, co je dáno a posvěceno tradicí, se v Číně neradi vzdávají, bez ohledu na charakter režimu u moci.

Nepřerušenosť historie a kultury, základní politická jednota, způsob vlády a životního stylu činí z Číny při její nesmírné rozloze a různorodosti subkontinent, jehož sílu a potenciál si sama velice dobře uvědomuje. Ostatní svět nemůže a zřejmě ani neholdá Čínu přehlížet.

V novodobých dějinách věnuje J. K. Fairbank velkou pozornost úloze Mao Ce-tunga a jím iniciovaným hnutím. KS Číny nahradila proletariát rolnictvem a tím vlastně postavila celou marxisticko-leninskou doktrínu na hlavu. Mao Ce-tungovy organizační principy byly stejné jako u kteréhokoliv čínského rolnického vůdce či bandity: na svých základnách se ucházeli o přízeň obyvatelstva přitažlivostí nového učení a nezdřáhal se použít ani násilí. Odpor proti Japonsku umožnil Maovi a KS Číny, aby na venkově ustavili novy, autokratický režim a přeorganizovali třídní strukturu, která v Číně přežívala přes tři tisíce let.

Záhy po ustavení ČLR však Mao Ce-tung zjistil, že sovětský model se nehodí pro Čínu, která měla za sebou 2000 let feudalismu, čtyřikrát více obyvatel než SSSR a poloviční životní úroveň. Za Velkého skoku, který měl pozvednout hospodářství Číny nevidanou mobilizací lidské práce, bylo při budování přehrad a zavodňovacích kanálů i zúrodnování neobdělávané půdy používáno starodávných praktik. Stejnou mobilizací statisíců rukou a primitivními technikami byla postavena sídelní města prvních čínských dynastií před třemi tisíci lety. Velký skok však skončil katastrofou, v jejímž důsledku zahynulo 20-30 milionů lidí.

Další pohromou byla Kulturní revoluce, vyprovokovaná Maovou obavou, že lidová revoluce se dostává na scény a že stranický aparát vytrvale snižuje zásluhy jeho samotného a přehlíží jeho politické koncepce. Tato gigantická manipulace společností připravila o životy asi 400 000 lidí a do životů asi 100 milionů lidí bezprostředně zasáhla. Systematicky prováděné degradace lidské důstojnosti na „schůzích boje“, slovní ponižování a bití byly pro Číňany, citlivé na úctu v rámci vlastní sociální skupiny, nepředstavitelným traumatem. Ponižovanému přinášely vedle fyzické bolesti i nesnesitelnou psychickou trápení, násobenou pocitem provinění a znevážení loajalítu vůči režimu a Maově osobě.

Cestu ven z politických i hospodářských katastrof umožnila obrovská vitalita čínské společnosti. Odvrat od ideologie a méně tuhá společenská kontrola učinila život snesitelnějším a příjemnějším. S nástupem tržních prvků v ekonomice souvisí snaha o větší pohodlí za cenu menší námahy, zájem o hezké ošacení a zařízení, usnadňující chod domácnosti, a v neposlední řadě i o vzdělání. S uvolněním se však projevilo i usilování o osobní prospěch a zisk, které podle Fairbanka navazuje svými formami na tradiční modely korupce a osobních konexí. Osobní doporučení byla uplatňována při výběru úřednictva již za císaře Wu-tiho v polovině 2. století př. n. l.; korupce byla odvěkou a neoddelitelnou součástí čínské státní byrokracie a přes veškeré snahy o její potlačení je jí dodnes.

Fairbankova kniha je svou hlubokou poučeností - ale i čtivostí - předurčena k tomu, aby se stala nepostradatelnou odbornou příručkou, a navíc i poutavou četbou pro široký čtenářský okruh.

ZDENKA HEŘMANOVÁ

Zikmund Lucemburský potřetí

Letošní rok končí „magickou“ osmičkou je ve znamení mnoha výročí, která se vztahují k našim moderním dějinám. Až na oslavy vzniku Karlovy univerzity se tak od-souvají do pozadí „méně kulatá“ jubilea středověka. Na začátku letošního roku uplynulo 630 let od narození, na konci roku minulého pak 560 let od úmrtí Zikmunda Lucemburského. Snad právě tato data jsou důvodem k nebyvalému zájmu o tuto poněkud rozporuplnou osobnost. Po životopisně koncipovaných knihách Wilhelma Bauma (Císař Zikmund) a Václava Dršky (Zikmund Lucemburský. Liška na trůně), které vyšly v roce 1996, završuje prozatímni tryptych o Zikmundovi nejnovější kniha Františka Kavky, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, kterou počátkem letošního roku vydalo nakladatelství Mladá fronta.

František Kavka, přední znalec doby, kdy v českých zemích panovala lucemburská dynastie, je čtenářům znám mimo jiné jako autor dvousvazkového díla o císařském období vlády Karla IV. Po Otci vlasti přenesl Kavka svůj zájem na Karlova mladšího syna, jímž se kapitola lucemburských dějin u nás uzavírá. Na rozdíl od výše zmíněných dvou životopisných knih o Zikmundovi se Kavka rozhodl věnovat se pouze závěrečnému období Zikmundova života, kdy se poslední Lucemburk snažil dostat na český trůn osiřelý po smrti jeho bratra Václava IV. Protože se tato léta (1419-1437) časově shodují s obdobím tzv. husitské revoluce, musel Kavka zvážit, zda svou knihu nechá zahlit množstvím událostí doprovodných husitské hnutí nebo zda bude spíše zkoumat Zikmundův vztah k husitství a českým zemím. Vzhledem k tomu, že autorovi nešlo o další vykreslení husitských bitev, nýbrž ho zajímal celkový pohled na dobu Zikmundovy vlády v Čechách, volil Kavka možnost druhou.

V první kapitole nazvané *Dědictví* nás autor seznamuje se stavem Království českého na počátku 15. století. V tomto užitném úvodu se čtenář může dozvědět, jaké území představovaly jednotlivé země České koruny, kolik zde žilo obyvatel a jaké bylo jejich sociální rozložení. Důležité místo v tomto přehledu má i charakteristika panovnické moci - až už se projevovala v oblasti majetkové, správní či právní. Po úvodní kapitole přechází Kavka již rovnou k nové politické situaci, kterou nastolila Václavova smrt. Chybí tu tak nastin životních osudů Zikmunda Lucemburského do doby, než se mu po více než půlstoletí života naskytla příležitost stát se českým králem. I přesto, že se autor záměrně chtěl vyhnout Zikmundově biografii, není možné se zabývat posledním obdobím života a přitom úplně pominout předchozí životní dráhu, která má klíčový význam na utváření každé osobnosti. Navíc kandidatura na uprázdňovaný český trůn nebyla pro Zikmunda Lucemburského první příležitostí, aby se zajímal o českou politiku. Jeho dřívější kontakty s českým prostředím - především účast na dvou zajatcích Václava českou šlechtou - měly přímou souvislost s po-

zdější nedůvěrou a neochotou přijmout Zikmunda ihned po smrti jeho bratra z českého krále. Pro čtenáře, kteří si Zikmunda nejméně vybaví jako nehodného syna velkého otce, který věrolomně vydal Husa na smrt, by pak bylo jistě zajímavé přiblížit jednání kostnického koncilu a Zikmundovu úlohu na něm.

Naopak právě snaha vyvrátit zakořeněné stereotypy v pohledech na Zikmundovu osobnost je největším přínosem Kavkovy knihy. Už mezi Zikmundovými současníky je možné sledovat názor, že Zikmund je nepřitelem českého národa, protože proti němu nechal vyhlásit křížovou výpravu a označením Cechů za kacíře zosudil České království v očích ostatního křesťanského světa. Přitom na vyhlášení první křížové výpravy měl největší zájem i podíl papež Martin V., který tak doufal v posílení dosud nepřliš silné autority papežského stolce. Podle Kavky nemohl Zikmund stát mimo zájem církve, aby neohrozil své postavení krále uherského a prvního muže říše. Po nezdaru II. křížové výpravy z r. 1421 se již dalších křížových tažení neúčastnil a na českou půdu vstoupil znovu až po čtrnácti letech. Nicméně v prvních letech po smrti bratra Václava se Zikmund snažil s českými pány o podmínkách svého přijetí za českého krále vyjednávat, přičemž vycházel vstříci i umírněným husitům. Kavka charakterizuje Zikmunda jako panovníka zcela vládného k náboženským otázkám, který nechápal, proč je někdo ochoten ve jméno náboženských principů položit svůj život. Nesmlouvavým byl pouze v záležitostech, které přímo ohrožovaly jeho autoritu jako panovníka a tím i celý zemský řád.

Zikmundův postoj k husitství je pak velmi dobře ukázán v závěrečných kapitolách knihy, které považují za vůbec nejpřínosnější. Poslední a zároveň první léta skutečné Zikmundovy vlády v Čechách bývají stejně jako následující krátké panování Zikmundova zetě Albrechta považována za jakési okrajové a přechodné období - jako by to „napínavé“ končilo bitvou u Lipan. Přitom teprve následné období s sebou přineslo skutečná jednání o další podobě českého státu. V příštím „Království dvojího lidu“ však nešlo zdaleka jen o vyřešení náboženské otázky, důležité bylo, zda jednotlivé sociální skupiny, které díky husitskému intermezzu získaly nové postavení, budou schopny si své pozice udržet. V tomto období tak byly položeny základy k budoucímu stavovskému státu. Sám Zikmund tehdy vystupoval v duchu budoucích machiavelistických zásad. Náboženské otázky u něj hrály druhou roli, nejdůležitějším cílem pro něj byla obnova panovnické moci. Neváhal proto vstupovat do konfliktu se všemi, kdo mu v dosažení jeho cíle bránili - ať už to byli husitští zástupci nebo legáti koncilu, tehdejší nejvyšší církevní autority. Toto chování, které dokresluje Zikmundova slova »...vám jsem slíbil, jim jsem přísahal...« muselo vzbuzovat dojem věrolomnosti a „lišáctví“ a tuto nálepku z něj neseřela ani uplynulá staletí.

Kavka čtenářům předkládá barvitý pohled na mentalitu středověkého panovníka. Tradičně kvalitní úprava Mladé fronty přináší i doplňky v podobě rejstříků, chronologického přehledu událostí a rodokmenu Lucemburků a Habsburků. Bohužel však zde nenalezneme seznam literatury, do knihy se vešla pouze bibliografická poznámka. Ta je sice užitečná z hlediska tematického rozčlenění použité literatury, špatně se zde však vyhledávají díla jednotlivých autorů. Vzhledem k tomu, že Kavka se často odvolává na názory dalších historiků, z jejichž děl i cituje, je nemožnost identifikovat citovanou práci vadou na kráse jinak velice zdařilé knihy.

ALICE KLÁŠTERSÁ

V knižním Labyrintu

Stalo se už zvykem, že při příležitosti konání knižního veletrhu Svět knihy přichází revue Labyrint se svou „tradiční ročenkou pro nakladatele, knihovny, galerie, školy, kulturní instituce a novináře...“, s **Almanachem Labyrint 1998**. I kdyby Joachim Dvořák a lidé kolem něho už žádnou jinou stopu v tomto našem písničkovém světě nezanestali (což neplatí, chystá se Labyrint

revue č. 3-4/98 na téma „Společnost a kultura“, dotisky knih V. Hraběte atd.), byla vykonána práce obrovská. Almanach je opravdu nepostradatelnou pomůckou pro všechny, „co dělají v knihách“; ale i pro autory a nakonec i pro čtenáře. Je v něm možno číst jako v telefonním seznamu, jako ve sbírce poezie či v psychologické příručce. Je v něm všechno o slávě i krizi české knihy, o nenaplněných touhách, o podvodnících i božích vyvolencích.

Již 7. ročník „knižního who's who“ přináší na svých 664 stranách informace o cca 500 nakladatelích a jejich 10 000 knih, o cca 600 knihkupcích, o galeriích, antikvariátech a distribucích (je zajímavé počítat, jak stránky knihy narůstají: 94 - 440, 95 - 480, 96 - 560, 97 - 636).

Vyšlo-li v roce 1997 přes 12 000 titulů, letos to vypadá na další rekord. Místo zvolnění tempa se obrátky zvyšují. Kniž se prodává přibližně stále stejně. Přestože cenové vstupy jsou již evropsky standardní, výstupy (tedy krámské ceny knih) se samozřejmě musí „přibližovat“ kapsám českých čtenářů - nakladatel kalkuluje ceny s minimálním ziskem (i když se najdou i tvrďáci) nebo vydává malé náklady (což vyjde v konečném součtu nastejno). K tomu je třeba přihlídnout k neustálé se zdrazující energii, dopřave, tiskárenským výkonům - to vyvolává snahu snižovat režii, limitně se blížit k nule (šetřit na čemkoliv). Dohnat se to dá jedině větším počtem titulů za rok, pro které je však stále méně „mediálního“ času (pokud nedržíte v ruce nějaký, ještě neohraný trumf). A to nemluví o tom, že se neplatí. Kniha stárne jako masť proti vráskám a málokterý knihkupec si bude doobjednávat něco, co už prodal (výjimky se dají spočítat na prstech). Proto většina z knih, které vyjdou v roce 1998, proletí knižním trhem jak od-poutaný kosmonaut, aniž by je někdo vůbec zachytil - v nejlepším případě pak skončí ve výprodejích opravdu za hubičku (mimocho-dem by stálo za to zjistit, jak velké sousto si obchod se „slevněnkami“ ukusuje).

Přesto se do toho roztodivného konání - naplňovat papír literami a nabízet je lidu všemu za koruny - pouští stále více lidí. Tak jo, proč ne! „Šak vono to ňák dopadne!“

A pak jsem si pustil Born to be wild od starých dobrých Steppenwolf a začal číst. Tak třeba: zatímco Paseka vydala vloni cca 30 knih, letos chystá 80, Hynek má poměr cca 50 ku 140 a Volvox Globator cca 100 ku 120 - no, snad se potkáme všichni s košíky u Maivalda. Tak třeba: po Keltech se začínají pomalu stávat vyvolenci indiáni nebo Indiáni. Už se těším, jak u nich budeme hledat svoje české kořeny... Tak třeba: Činnost nakladatelství AGAPE Brno „...je zaměřena skrze fenomény jasnozřivosti, vizí a přímé duchovní grafické komunikace v podobě symbolické automatické kresby do oblasti léčitelské a duchovní“ a nakladatelství ŠTASTNÍ LIDÉ, s. r. o., vydává „knihy osobního a duchovního růstu pro citlivé lidi dnešní doby“. Tak třeba: Olympia ohlašuje na letošní rok knihu R. Šolce - Kam i císař pán chodil pěšky (historie soukromých i veřejných záchodů i záchodků). O napsání recenze na tohle dílo se v redakci Tvaru jistě strhne lýtý boj, tipuji vítězství V. Novotného. Tak třeba: TORST ohlašuje na letošní rok knihu F. Dryje - Mrdat. Ne je tak originální nápad, že jsem musel nechat listování (jsem na s. 460), a abych se uklidnil, ořezal jsem všem svým dětem jejich 460 barevných pastelek. Že jsem na to, já hňup, nepřišel sám a dřív. Jen doufám, že F. D. využije krásu slova „mrdat“ lépe než svého času ve svých denících I. Chau. Škoda takového materiálu. Tak třeba: etc. etc. etc.

Nedávno jsem v této rubrice psal, že jsem si vloni koupil 3 knihy. Tak letos jsem si koupil tu první přesně 24. května na knižním veletrhu. Paradoxem je, že není v Almanachu uvedena, nicméně stojí za to. Jaroslava Vacka Paranoidní syndrom vlastního zápachu je kniha ve všech směrech inspirovaná: Tak jako hypochondři i nemocní s paranoidním syndromem vlastního zápachu věnují svou přebujelou pozornost pozorování určité partie svého těla, kterou pokládají za zdroj zápachu, zatímco ostatním částím těla věnují buď pozornost obvyklou a normální, nebo vůbec žádnou. Toť opravdový básník a současně prozřelý politolog! Třeste se všiči, tu knihu já někomu dám!

JAKUB ŠOFAR

Pozorný čtenář obdivuhodné knihy *Jan Čepa Sestra úzkost. Zlomky autobiografického eseje, která vyšla poprvé v Křesťanské akademii v Římě roku 1975, na několika místech zaznamenal básníkem vzpomínuté jméno jedné z jeho mladších sester - Anděly. Anděla Čepová, provdaná Lauferová, na konci svého života, pobídnuta dcerou, napsala vzpomínky na své příbuzné, na rodiče a sourozence. S autobiografickým esejem slavného bratra je spojuje stejný hmotný vesmír dětství, podobný duchovní prostor, jisté i určité nadání v nakládání se slovy a nakonec i to, že ani ona nestačila zcela dopsat vše, co by chtěla sdělit a co za sdělení stálo.*

Anděla Lauferová, rozená Čepová (narozena 28. 5. 1912 v Myslechovicích, zemřela 28. 1. 1988 v Olomouci - v oddílu Vysvětlivky v domácím oficiálním vydání *Čepovy Sestry úzkosti je mylně uveden den narození*), psala své půvabné vzpomínky nedlouho před svou smrtí někdy v 1. polovině 80. let. Pečlivě je střežila její dcera, takže veřejnosti jsou naprosto neznámé a dosud nebyly přístupné. Anděla Lauferová se zmiňuje o některých stejných událostech jako Jan Čep. V mnohém se shodují, mnohé hodnotí podobně, je zajímavé, jaký důraz oba věnují tajemství umírání a smrti. Je to pozoruhodné svědectví Čepovy mladší sestry, která vzpomíná nejen na svého nejstaršího bratra. Píše o všech šesti sourozencích, kteří se dožili dospělého věku, a o sobě. Poodkrývá rovněž svět, z něhož vyrostly úchvatné texty Čepovy, absolutní vrchol české literatury, jejichž autor je Básníkem, pravým nositelem tohoto pojmenování.

Michal Bauer

Tatínek

Je v mých vzpomínkách na dětství hlavně přísný, šli jsme mu myslím všichni raději z cesty. Ale snad to nebyla jen tak jednoznačná pravda. Když jsem přicházela do dívčích let, on už svůj život pomalu uzavíral. Sedával zachmuřen, zamlkle při černých hodinkách, a pak nás se Žofkou náhle vyzval: „Děvčata, zazpívejte.“ A my honem vzpomínaly, kterou národní nebo lidovou. A zazpíval i tatínek nám, jenže my jsme notu nepochytily, protože neměl sluch a zpíval falešně.

V posledním roce jeho života se k nám nastěhovala stařenka, maminkina maminka, protože už nemohla zůstat sama. Víme, že všichni měli obavy, jak to dopadne, i když stařenka byla dobračka. Ale ku podivu a uznání všech, tatínek jí za toho půl roku křivého slova neřekl. Zemřel ve čtrnácti dnech po krutých uremických křečcích, dvaadvacátého ledna 1930, ve stáří pětapadesáti let. Stařenka tatínka přečkala a zemřela potom začátkem dubna.

Tatínek byl váženým občanem, zásadovým, byl radním, dlouholetým ředitelem místní mlékárny, byla to čestná funkce, ale on nesnesl ani to, aby nám pracovnice nalily víc syrovátky nebo odstředěného mléka do konve, než nám patřilo. Měl i jiné funkce, žádnou placenou, byl vyučným stolářem a jeho práce byla vynikající. Jen ta trochu divoká povaha byla snad rodové dědicství.

Maminka

Byla jedinou dcerou dvou nesmírně hodných staroušek, zvláště stařeček, ten se snad ani neuměl rozhýbat. Maminka právě jako tatínek měla jen obecnou školu, ale přirozenou bystrost, životní moudrost, dobré srdce, upřímné a bezpříkladně statečné. Její život byl nesmírně těžký, kolik dřiny, kolik trápení, že by to vydalo na knihu. Myslím, že jen víra a modlitba ji posilovaly. Co bylo nejhorší, těžko říci. Ztráta tří malých dětí, ztráta dospělého syna - hospodáře, odchod nejstaršího syna Jeníka, to byly strašné rány do srdce. Mužská dřina na chalupě, když byl tatínek celou první světovou válku na frontě, vyhoření chalupy ne celá dvě léta po smrti Toníka, vyhnaní z chalupy od Němců za druhé světové války.

A čtyřiaosmdesátiletá maminka sedící na zápraží na lavici si posteskuje: „Tak mi

ten život utekl, ani nevím jak.“ Myslela jsem tenkrát, že se ubřečím.

Jeník

Bylo o něm už mnoho napsáno, ale stále ještě mnoho zbývá. A tak zase jen několik vzpomínek, několik drobností. Nikdy bych nestačila, ani si netroufala na víc.

Byl mezi námi věkový rozdíl skoro deseti let a z dětství si nepamatuji nic, až asi z let, kdy jsem začala chodit do školy. Nabízeli nám ve škole nějakou pomůcku při počítání. Bylo to jako hračka, točilo se papírovými knoflíky a ukazovaly se číslice. Tak při psaní úkolů doma, pro slabší žáky. Já jsem to určitě nepotřebovala, ale líbilo se mi to a moc jsem to chtěla. Tatínek řekl: „Ne.“ Já fňukala a Jeník mi tajně na to dal peníze. Ovšem, musela jsem to přinést domů, prasklo to a myslím, že jsme dostali oba.

Byl vždy plachý samotář a živější vzpomínky začínají, až byl vlastně pryč,

SMYSLIVOST SUUVILUŠI

hradníček, Vyskočil, Halas, Závada, dr. Fučík a jiní. A často jeho otcovský přítel, děkan cholinský, msgr. Skácel, vzácný kněz a vzácný člověk. V prázdniny pravidelně jezdil domů Vašek s Alenou a byly to hlavně večery na vysoké úrovni při debatách i zpěvu. Alena byla velmi společenská i vzdělaná.

Za velkého požáru v Myslechovicích jsme vyhořeli i my. Jeník z velké části financoval opravu chalupy a při té příležitosti vznikla světnička z bývalé komory, hodně nešikovně provedená, malá a vlhká, ale

píme. Když už dospívala v dívku a byla by se ráda v parádě i jinak rovnala svým vrstevnicím majetnějšími, zase náš dlouhý řádek ji v tom brzdil. Pak se zahleděli do sebe se synem z gruntu, byla z toho láska veliká. Na jedné straně však Frantíkův táta, pyšný sedlák, řekl: „Ne.“ Na druhé straně hrdý chalupník, který měl jen starou chalupu a deset dětí, řekl ještě rozhodněji: „Ne.“ Trvala tahle nešťastná láska několik roků, scházeli se jen tajně. Pro tuhle bezvýhodnou situaci Anička odešla daleko z domu, aby se známost přerušila, do rodiny Jeníkových známých. Tam ji za necelý rok stihla zpráva o tatínkově smrti. Přijela na pohřeb a už zůstala. Za tři měsíce byla svatba.

Neměla to Anička opravdu lehké. Vzali na sebe s mužem velkou splátku z gruntu, přišla hospodářská krize, dluhu ubývalo jen pomalu. Pomáhaly jsme jí a Žofka při každé práci u nich na poli, o žních i Vašek. Po Jeníkově emigraci se i pro ně situace zhoršila. Označili je za „kulaky“ - nejhůř si stojícího sedláka, který si vzal ženu z malé chalupy. Jenže to byla naneštěstí sestra Čepova. Po dlouhých a krušných letech je vzali zase do JZD. Poměry se upravily. Jejich radosti byly i našimi radostmi, jejich trampoty jsme i my prožívali, vždy. A právě tak teď cítím se všemi jejich dětmi.

Zdávalo se, že Anička bude prožívat ještě dlouhá léta v pohodě a lásce svých dětí a vnuků. Ale přišlo celkem banální onemocnění a Anička odešla, nečekaně a k překvapení všech a k velkému žalu svých drahých. Oplakali ji moc a upřímně.

Toník

Narodil se jako druhý Toníček, ten první zemřel při těžkém porodu. O život tehdy málem přišla i maminka. Lékaři řekli: „Aspoň dva tři roky žádné děti.“ Toník se narodil za necelý rok a tím bylo dáno mnohé. V dětství prodělal spálu, po ní kloubový revmatismus. Pak sice vyrostl v pěkného chlapce, byl muzikální, hrál pěkně na housle, mandolínu, zpíval v kostelním sboru, hrál ochotnická divadla. Navštěvoval zemědělskou školu, přispíval do odborných časopisů. Byl oblíbený, veselý, rád tančil, ale zamíloval se do dívky, pro jejíž rodiče byla naše stará chalupa nepřijatelná. Bránili jí zle. Byla to Toníkova první a jediná láska, které se nakonec - kvůli nemoci - sám vzdal.

Po smrti tatínkově začal samostatně hospodařit, měl moc plánů na opravu a vylepšení hospodářství a chalupy. V pětadvaceti letech se najednou u něj objevila srdeční vada. Jistě si sám zpočátku nemyslel, že to znamená konec všemu, všem snům, plánům, nadějím. Bylo to drásavé pro nás všechny, jak potom pro maminku, když viděla hynout své dítě a nemohla mu pomoci, když nemohli pomoci ani lékaři. Bojoval statečně a bránil se, ale stínů v jeho očích přibývalo. Rozešel se se svou láskou, pomalu se odtrhával ode všeho a uzavíral svůj mladý, tolik nadějný život. Abychom nevěděly, maminka a my sestry, nechal si od pana děkana za Jeníkovy přítomnosti udělit poslední pomazání. A jeho unavené srdce se náhle nečekaně zastavilo jednoho mlhavého prosincového podvečera. Maminkin zármutek byl nesmírný.

Toníkův pohřeb byl slavný. Když u domu hudebníci hráli „Rodné lány“, nezůstalo oko suché. Když téměř po třiceti letech hrobník kopal hrob pro maminku a omylem na té straně hrobky, kde byl pochován Toník, přišel na jeho duhovou rakev ještě neporušenou a ten jediný zlomek vteřiny při odstranění víka, než přišel vzduch na ostatky, prý zahlédl Toníkovu podobu. My jsme u toho nebyli, protože jsme předpokládali, že kope vedle.

Toník měl třicet let.

Dokončení příště

Anděla Lauferová Vzpomínky

Jan Čep se svou maminkou doma.
foto archiv Michala Bauera

v Praze na vysoké škole. V prázdniny býval doma a chodil s námi na pole. Já tenkrát jen tak klást povřísla, Jeník buď vázal snoopy, ale hlavně stavěl mandele. Když už tatínek trpěl svoje poslední dny, poslali jsme mu telegram. Přijel ihned a poseděl u jeho smrtelného lůžka celé dny i noci. Začínal být tenkrát už známý, ale nebylo to na něm vidět. Plachý samotář, ráno do Choliny na mši a pak zavřený u knih, k večeru vycházel na procházku, rád také jezdil na kole. Někdy také pořádávali běhy s Vaškem a Toníkem v zahradě, skákali, dokonce si i hrazdu postavili. Ráno se myl u studny a musely jsme na něj pumpovat vodu místo sprchy, i v zimě. Když Toník onemocněl, sháněl mu lékařskou pomoc v Praze. A Toníkovu smrt nesl potom velmi bolestně.

Pak byla několik let poměrná pohoda, byl buď ve světě, Anglie, Francie, nebo přijížděl s některými svými přáteli. Byli to universitní profesori, naši i cizí, byl to Za-

strávil tam celou válku a hodně i potom a zůstala „komůrkou“.

V době okupace se Jeník se všim všudy přistěhoval do Myslechovic a obsadil právě pověstnou „komůrku“. Šel z cesty Moravcovi, který jej vyzýval, aby se projevil svou tolerancí k Říši, že mládež půjde za ním (hodil to před našima očima do kamen a čekal pak ve dne v noci gestapo), a jiným okupantským nástrahám.

Nemohl vidět smrt drůbeže a podobně. Byla u nás tradice: na Velikonoce kůzle. Nesměl vědět, kdy jsme je zabil (chodil k nám známý řezník), ani jsme nemluvili o tom, co je to za maso. Nebyl by ani jedl. Když jsme zabíjeli kravníka a byl náhodou doma, hleděl ujet na ten den do Olomouce k přátelům, nebo aspoň ráno na mši do Choliny, pak na snídani na faru a domů přišel až vlastně po všem. Když jsme jej volali k jídlu, raději jsme napřed umyli všechny kliky, aby nebyly mastné.

Pak ho stihla smrt jeho drahého pana děkana. Prožíval tu ztrátu zase velmi bolestně. A pak přišel konec války, poslední noc jsme byli všichni pohromadě u Skládlů, po půl noci, když ustala střelba, jsme šli tichou vesnicí domů. Chodil potom s ostatními na noční hlídky, protože nebylo bezpečno. Pak ještě při oslavě konce okupace měl před velkým shromážděním na návsi projev, při kterém jej i někteří vlastní spoluobčané viděli poprvé a plakali dojetím i radostí.

A potom už začalo trápení, nejistoty, nesnáze, které se stupňovaly k neúnosnosti, až došlo k jeho odchodu. Nikdo nezměří bolest jeho loučení, nikdo nezměří stesk jeho odloučení od milované vlasti, od milované rodiny, s kterou byl svázan tolika pouty. Jaká byla jeho bolest nad smrtí maminkinou, když se s ní nemohl ani rozloučit, ani pomodlit se u jejího hrobu. A nakonec musel protrpět svoje vlastní loučení se světem přebolestně až do dna, Jeníček.

Anička

I ona byla skoro o devět let starší než já. Myslím, že to pro ni nebylo žádné veliké štěstí a radost, když řádek malých sourozenců za ní se množil. Přibývalo jí s každým prací a povinností. Když maminka musela za pilnou práci na pole, zůstávalo doma všechno na Aničce, také ještě dítěti. Víme, že měla za povinnost mě a Žofinku i vykoupat. Dělat to tak, že nás dala do dřevěné putýnky. Musely jsme stát a držet se okraje, aby nebylo nebezpečí, že se uto-